

ISSN 1829-4219

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԴԱՏԱԽԱՋՆՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

№ 90 2015

- ՀՀ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ 24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
- ԱՊՀ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՋՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏ
- ՄԻԵԴ-ՈՒՄ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՁԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԿԱՅՔԷՋԻ ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՍ
- «ՓԵՐԻՆՉԵՔՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ» ԳՈՐԾՈՎ ՄԻԵԴ ՄԵԾ ՊԱԼԱՏԻ ԿՈՂՄԻՑ ՎՃՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ
- STRUCTURALISM, NATIONAL SECURITY AND AMERICA'S DOUBLE GOVERNMENT

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՏԱԽԱՂՈՒԹՅՈՒՆ

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

№ 90 2015

ՀՀ ԳՐԱՏԱԽԱՂՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1997 ԹՎԱԿԱՆԻՑ

Էմիլ Բաբայան ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ, Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի ավագ դասախոս, (խորհրդի նախագահ)

Թամարա Շաքարյան ՀՀ գլխավոր դատախազության իրավական ապահովման և եվրաինտեգրման բաժնի պետ, իրավ. գիտ. թեկնածու, ՀՀ կառավարման ակադեմիայի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս, (գլխավոր խմբագիր)

Դավիթ Մելքոնյան ՀՀ գլխավոր դատախազության մեղադրանքի պաշտպանության և դատական ակտերի բողոքարկման վարչության պետ, իրավ. գիտ. թեկնածու, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ

Մհեր Հակոբյան ՀՀ գլխավոր դատախազության իրավական ապահովման և եվրաինտեգրման բաժնի դատախազ, իրավ. գիտ. թեկնածու

Գևորգ Դանիելյան ՀՀ սահմանադրական դատարանի խորհրդական, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի Սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր (համաձայնությամբ)

Վահրամ Շահինյան ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության պետ, իրավ. գիտ. թեկնածու (համաձայնությամբ)

Հովհաննես Սյրեփանյան ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնի վարիչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր (համաձայնությամբ)

Գառնիկ Սաֆարյան ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր (համաձայնությամբ)

Արման Թաթոյան ՀՀ արդարադատության նախարարի տեղակալ, իրավ. գիտ. թեկնածու, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ (համաձայնությամբ)

Ռուբեն Մելիքյան Արդարադատության ակադեմիայի ռեկտոր, իրավ. գիտ. թեկնածու, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ (համաձայնությամբ)

Գլխավոր խմբագիր՝ Թ. ՇԱԲԱՐՅԱՆ

Հանդեսը ՀՀ բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի (ԲՈՀ) կողմից ընդգրկված է թեկնածուական (1999թ.) և դոկտորական (2002թ.)ատենախոսությունների հիմնադրույթների հրապարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

Խմբագրության հասցեն.
0010 ք. Երևան, Վ. Սարգսյան 5
Հեռախոս՝ 511 530, ֆաքս՝ 585 152
Էլ. հասցե՝ orinakanutyun@prosecutor.am
www.prosecutor.am
ISSN 1829-4219

© Համակարգչային շարվածքը,
ոճը, տառաձևերը և էջադրումը՝
«ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ»

Հանձնված է արտադրության՝ 09.11.2015թ.
Ֆորմատ՝ 60x84 1/8
Տպաքանակը՝ 500
Ծավալը՝ 4,5 պայմ. մամուլ
Գրանցման վկայական՝ N 688

Տպագրված է «Աստղիկ Գրատուն»
հրատարակչության տպարանում
Երևան, Գ. Քոչարի 21

© «ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ», 2015 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆԿԱՆՈՒԹՅԱՆ 24-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ	
ՀՀ նախագահի հրամանագրերը	3
Հայաստանի Հանրապետության դատախազության կոլեգիայի նիստ	4
ԽՐԱԽՈՒՍՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՊԱՐԳԵՎԱՏՐՈՒՄՆԵՐ	
ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամաններ	5
«ՓԵՐԻՆՉԵՔԸ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ» ԳՈՐԾՈՎ ՄԻԵԴ ՄԵԾ ՊԱԼԱՏԻ ԿՈՂՄԻՑ ՎՃՌԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ	
ՀՀ կառավարության պահանջները Փերինչեքի գործով ամբողջությամբ բավարարվել են ՄԻԵԴ-ի կողմից	7
Statement by G.Robertson QC and A.Clooney on the ECHR in the case of Perincek v Switzerland	8
ՄԻԵԴ-ՈՒՄ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅՑՈՒՅՁԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԿԱՅՔԷՁԻ ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՍԸ	
Կայացել է ծրագրի և կայքէջի շնորհանդեսը	9
ՀՀ գլխավոր դատախազ Գ.Կոստանյանի ողջույնի խոսքը ՄԻԵԴ-ում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցչի կայքէջի շնորհանդեսի առթիվ	11
ԱՊՉ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՅՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏ	
Կայացել է ԱՊՉ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի նիստը	13
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԱՍՏԱՆԱՅՈՒՄ	
ԵՏՄ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների հանդիպումն Աստանայում	16
Հանդիպումներ Հնդկաստանի և Ուզբեկստանի գլխավոր դատախազների հետ	17
Հանդիպում ԱՊՉ անդամ պետությունների ԳԴԽ քարտուղարի հետ	17
ՀՀ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՅՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	
Թբիլիսիում հանդիպել են Գ.Կոստանյանը և Գ.Բաղաշվիլին	18
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ	
Հանդիպումներ ՀՀ գլխավոր դատախազությունում	19
ԴԱՏԱԽԱՅՆՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՍՈՑԻԱՅԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍ	
ՀՀ գլխավոր դատախազը ԴՄԱ-ի 7-րդ տարածաշրջանային կոնֆերանսին	21
ՀՀ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՅՆ Գ.ԿՈՍՏԱՆՅԱՆԻ ԵԼՈՒՅԹԸ	
Национальный опыт Республики Армения по борьбе с терроризмом и насильственным экстремизмом	23
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ՍՈՉԻՈՒՄ	
Հանդիպում դատախազների միջազգային առցանց համաժամանակյա պատվիրակության հետ	27
ՀՀ գլխավոր դատախազը Սոչիում երկկողմ հանդիպումներ է ունեցել	28
Հանդիպում մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության պատվիրակության հետ ..	29
Գ.Կոստանյանն ու Յու. Չայկան ստորագրել են համագործակցության ծրագիր	29
INTERNATIONAL LAW	
Michael J. Glennon Structuralism, national security and America's double government	31
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
Արթուր Նազարեթյան Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության կարգը.....	47
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ	
Նելլի Աղաբաբյան Անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթով քրեական գործը կարճելը և քրեական հետապնդումը դադարեցնելը	52
ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
Հարություն Գևորգյան Սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի առաջացումը	59
ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ	
Վարդան Սախկալյան Իրավունքի էական հատկանիշները	66
ՍԵՂՄԱԳՐԵՐ	
Սեղմագրեր / Абстракты / Abstracts	72
ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ	
ՀՀ դատախազության «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդեսում տպագրվող հոդվածներին ներկայացվող պահանջները	76

ՀՀ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳՐԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ Ա.Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻՆ ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇԻ ՄԵԴԱԼՈՎ ՊԱՐԳԵՎԱՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 16-րդ կետով և հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության պետական պարգևների և պատվավոր կոչումների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ ո ռ ո շ ու մ ե մ.

Հայաստանի Հանրապետության Անկախության տոնի առթիվ, իրավակարգի և օրինականության ամրապնդման գործում ներդրած ավանդի համար Հայաստանի Հանրապետության զինվորական դատախազ, Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալ Արտավազ Հենրիկի ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻՆ պարգևատրել Մխիթար Գոշի մեդալով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

Ս.ՍԱՐԳՍՅԱՆ

2015թ. Սեպտեմբերի 16
Երևան
ՆՀ-665-Ա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ Վ.Ժ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆԻՆ ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇԻ ՄԵԴԱԼՈՎ ՊԱՐԳԵՎԱՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 16-րդ կետով և հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության պետական պարգևների և պատվավոր կոչումների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը՝ ո ռ ո շ ու մ ե մ.

Հայաստանի Հանրապետության Անկախության տոնի առթիվ, իրավակարգի և օրինականության ամրապնդման գործում մատուցած ծառայությունների համար Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազության հատկապես կարևոր գործերով քննության վարչության պետ Վահագն Ժուլվերի ՄՈՒՐԱԴՅԱՆԻՆ պարգևատրել Մխիթար Գոշի մեդալով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

Ս.ՍԱՐԳՍՅԱՆ

2015թ. Սեպտեմբերի 16
Երևան
ՆՀ-666-Ա

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅԱՆ ԿՈԼԵԳԻԱՅԻ ՆԻՍ

2015 թվականի սեպտեմբերի 19-ին տեղի է ունեցել ՀՀ դատախազության կոլեգիայի նիստ, որը վարել է ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը: Օրակարգում ընդգրկված հարցերի քննարկումից հետո դատախազության համակարգի մի շարք աշխատակիցների Հայաստանի Հանրապետության անկախության տոնի առթիվ շնորհվել են արտահերթ դասային աստիճաններ, մի շարք դատախազներ պարգևատրվել են մեդալներով, հուշանվերներով և շնորհակալագրերով, մասնավորապես՝ ծառայողական պարտականությունները պատշաճ կատարելու, իրավակարգի ամրապնդման համար և անկախության տոնի առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ գլխավոր դատախազության հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության վարչության պետի տեղակալ, երկրորդ դասի խորհրդական **Ա. Մանուկյանը**, էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների դատախազ, արդարադատության առաջին դասի խորհրդական **Ռ. Խաչատրյանը**, Արմավիրի մարզի դատախազի տեղակալ, արդարադատության երրորդ դասի խորհրդական **Մ. Շահգալղյանը**, Սյունիքի մարզի

դատախազի տեղակալ, արդարադատության երկրորդ դասի խորհրդական **Գ. Դանիելյանը**, Գեղարքունիքի մարզի դատախազության ավագ դատախազ, արդարադատության երկրորդ դասի խորհրդական **Է.Հարությունյանը**, Երևանի կայազորի զինվորական դատախազության դատախազ, արդարադատության երրորդ դասի խորհրդական **Ա. Ամիրյանը** պարգևատրվել են «**Իրավակարգի ամրապնդման համար**» մեդալով:

Ծառայողական պարտականությունները պատշաճ կատարելու և անկախության տոնի առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով Վայոց Ձորի մարզի դատախազի տեղակալ, առաջին դասի խորհրդական **Գ. Խաչիկյանը** պարգևատրվել է **հուշանվեր-ժամացույցով**:

Ծառայողական պարտականությունները պատշաճ կատարելու և անկախության տոնի առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ գլխավոր դատախազության հատկապես կարևոր գործերով քննության վարչության ավագ դատախազ, արդարադատության երկրորդ դասի խորհրդական **Հ. Պետրոսյանը** և Արարատի մարզի դատախազության ավագ դատախազ, արդարա-

րադատության երրորդ դասի խորհրդական **Հ. Նիկողոսյանը** պարգևատրվել են «**ՀՀ դատախազություն**» կրծքանշանով:

Ծառայողական պարտականությունները պատշաճ կատարելու և անկախության տոնի առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ գլխավոր դատախազության ՀՀ անվտանգության մարմիններում քննվող թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության հետ կապված և կիրբերհանցագործությունների գործերով վարչության պետի տեղակալ, արդարադատության երրորդ դասի խորհրդական **Ա. Փանոսյանին** արտահերթ կարգով շնորհվել է **արդարադատության երկրորդ դասի խորհրդականի** դասային աստիճան:

Ծառայողական պարտականությունները պատշաճ կատարելու և անկախության տոնի առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով մի խումբ դատախազների և ա-

վագ դատախազների հայտարարվել է շնորհակալություն, մի խումբ դատախազներ և ավագ դատախազներ խրախուսվել են դրամական պարգևով:

Անկախության տոնի առթիվ և ծննդյան 90 ամյակի կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով Հայկական ԽՍՀ դատախազության դատարաններում քաղաքացիական գործերի քննության վրա հսկող բաժնի նախկին դատախազ **Ռոզա Մելիքջանյանին** հայտարարվել է շնորհակալություն:

Շնորհավորելով ներկաներին Հայաստանի Հանրապետության անկախության 24-րդ տարեդարձի առթիվ՝ ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը կարևորել է յուրաքանչյուր քաղաքացու և հատկապես պետական պաշտոնյայի դերն անկախության պահպանման և պետության զարգացման գործում:

ՀՀ ՂԵՆԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻ ՀՐԱՄԱՆՆԵՐ

ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահ, ՀՀ նախկին գլխավոր դատախազ **Ա. Հովսեփյանը** պարգևատրվել է **հուշանվերով**:

ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար և ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ ՔԿ ՀԿԳ քննության գլխավոր վարչության պետի տեղակալ **Ս. Ավետիսյանը** և ՀՀ ՔԿ Երևան քաղաքի քննչական վարչության ՀԿԳ քննիչ **Դ. Մարտիրոսյանը** պարգևատրվել են «**Համագործակցության ամրապնդման համար**» մեդալով:

ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար և ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ, զինվորական քննչական գլխավոր վարչության պետ **Հ. Գրիգորյանը** պարգևատրվել է **հուշանվերով՝ ժամացույցով**:

ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար և ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ ՔԿ ՋՔԳՎ ՀԿԳ քննության վարչության ՀԿԳ քննիչ **Ա. Ասատրյանը** և Գեղարքունիքի մարզային քննչական վարչության ավագ քննիչ **Հ. Մարտիրոսյանը** պարգևատրվել են **հուշանվերներով**:

Աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար և ՀՀ քննչական կոմիտեի ծառայողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ քննչական կոմիտեի մի խումբ աշխատակիցների հայտարարվել է շնորհակալություն:

Իրավակարգի ամրապնդման գործում ներդրած ավանդի, տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության աշխատողի օրվա կապակցությամբ ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարար **Ա. Երիցյանը** պարգևատրվել է **հուշանվերով**:

Տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության աշխատողի օրվա կապակցությամբ և ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության «Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն» ՊՈԱԿ տնօրեն **Ա. Կարապետյանը** և ՀՀ տարածքային կառավարման ու արտակարգ իրավիճակների նախարարության փրկարար ծառայության ճգնաժամային կառավարման ազգային կենտրոնի պետ **Հ. Խանգելյանը** պարգևատրվել են «Համագործակցության ամրապնդման համար» մեդալով:

Տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության աշխատողի օրվա կապակցությամբ և ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ տարածքային կառավարման և արտակարգ իրավիճակների նախարարության փրկարար ծառայության օպերատիվ կառավարման վարչության պետի տեղակալ **Մ. Ուլիկյանը** և ՀՀ տարածքային կառավարման ու արտակարգ իրավիճակների նախարարության փրկարար ծառայության բնակչության պաշտպանության և աղետների հետևանքների վերացման կազմակերպման վարչության ճառագայթային, քիմիական և կենսաբանական իրավիճակի մոնիտորինգի բաժնի պետ **Վ. Բազիյանը** պարգևատրվել են **հուշանվերներով**:

ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցություն ապահովելու համար և ՀՀ զինված ուժերի 3-րդ բանակային կորպուսի կազմավորման առթիվ ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ զինված ուժերի 3-րդ բանակային կորպուսի հրամանատար, գեներալ-մայոր **Օ. Գասպարյանը** պարգևատրվել է «Համագործակցության ամրապնդման համար» մեդալով:

ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀԱՆՁՆԵՐԸ ՓԵՐԻՆՉԵՔԻ ԳՈՐԾՈՎ ԱՄԲՈՂՋՈՒԹՅԱՄԲ ԲԱՎԱՐԱՐՎԵԼ ԵՆ ՄԻԵԴ-Ի ԿՈՂՄԻՑ

2015 թվականի հոկտեմբերի 15-ին Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը հրապարակեց *Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի* գործով վճիռը: Այդ գործում Հայաստանի Հանրապետությունը ներգրավված էր որպես երրորդ կողմ:

Գործին մասնակցելով երրորդ կողմի կարգավիճակում Հայաստանի Հանրապետությունն ակնկալում էր, որպեսզի ՄԻԵԴ-ի վճիռից բացառվեն ձևակերպումներ, որոնք կարող են որևէ կերպ կասկածի տակ առնել Հայոց ցեղասպանության փաստը:

Վճռում դատարանը նշեց, որ այս գործով դատարանի խնդիրը չէ որոշելու՝ արդյո՞ք Օսմանյան կայսրությունում 1915 թվականի հայ ժողովրդի նկատմամբ կատարված զանգվածային կոտորածներն ու տեղահանումները կարող են որակվել ցեղասպանություն՝ միջազգային իրավունքում այդ հասկացությանը տրված բովանդակության տեսանկյունից: Այնուհետև, դատարանի Մեծ պալատը սահմանեց, որ ՄԻԵԴ-ը չունի որևէ իրավասություն՝ անելու իրավական հայտարարություններ այս հարցի վերաբերյալ՝ անկախ նրանից, թե որ տեսանկյունից է դա արվում:

Դատարանը վճռում նաև արձանագրեց,

որ հայերն ունեն իրենց և իրենց նախնիների արժանապատվության նկատմամբ հարգանքի իրավունք, այդ թվում՝ այն շրջանակներում, որն առնչվում է ցեղասպանության հետևանքով վնաս կրած հայկական համայնքի ինքնությանը: Դատարանը նաև դրանով արձանագրեց, որ հայերի այդ համոզմունքները և դրա հետ կապված նրանց արժանապատվությունը ենթակա են պաշտպանության կոնվենցիոն չափանիշների շրջանակներում:

Եվ վերջապես, Փերինչեքի հետ կապված կոնկրետ գործով դատարանը սահմանեց, որ նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելը ոչ թե ընդհանրապես հակասում է ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքին, այլ արձանագրեց, որ Փերինչեքի նկատմամբ սխալ է կիրառվել շվեյցարական օրենքը: Այսինքն՝ Հայոց ցեղասպանությունը ժխտելը քրեականացնելը և դրա համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելը համարվել է իրավաչափ, որը, սակայն, պետք է արվի բացառապես Եվրոպական կոնվենցիայի շրջանակներում:

Արդյունքում, Հայաստանի կառավարության կողմից ՄԻԵԴ-ին ներկայացված բոլոր պահանջները բավարարվեցին:

¹ Վճռի ամբողջական տեքստին կարելի է ծանոթանալ հետևյալ հղումով, տե՛ս [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"docname":\["Perinçekv.Switzerland"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-158235"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{):

STATEMENT BY GEOFFREY ROBERTSON QC AND AMAL CLOONEY ON THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISION IN THE CASE OF PERINCEK V SWITZERLAND

We are pleased that the European Court of Human Rights today endorsed our argument on behalf of the Government of Armenia, which intervened in the case between Dogu Perincek and Switzerland. The decision is a victory for Armenia.

Today the European Court ruled that the applicant's freedom of speech should not have been restrained because it was not likely to incite violence or racial hatred. Thus Perincek should not have been prosecuted by the Swiss authority because his rant, in the Turkish language, would have had no impact at all on social harmony and race relations in Switzerland.

Armenia intervened in the case for one reason: the lower court had cast doubt on the fact that a genocide against the Armenian people occurred in 1915. As counsel we sought to correct this grave error, and the Grand Chamber has done so. Today's judgment did not dispute the fact of the Armenian genocide: ten judges said the question should not have been addressed at all whilst seven stated that "the Armenian genocide is a clearly established historic fact".

The judgment also upholds the Armenians'

right under European law to have their dignity respected and protected, including by recognition of a communal identity forged through suffering from the annihilation of over half their race by the Ottoman Turks (see para 227).

The court's decision upholding the importance of freedom of expression has important consequences for Turkey, which has the worst record of any state before the European Court on free speech. Turkey can no longer justify prosecuting those like Hrant Dink who are accused of "insulting Turkishness" contrary to article 301 of the Penal Code by writing about the reality of the Armenian genocide. These prosecutions are plainly contrary to the free speech guarantee under article 10 of the European Convention on Human Rights as interpreted in the Perincek case. We call on Turkey to abolish article 301 and cease malicious prosecutions pursued on its terms.

Perincek is a provocateur who should not have been made the martyr that he was so keen to become. We note that the Court rejected his demand for 120,000 euro compensation, and awarded him nothing – not even his own legal fees.

Note to editors: This case has already been misrepresented in the British press. For example The Telegraph characterizes the judgment in its headline as being "... a blow to Amal Clooney...". Ms Clooney and Mr Robertson appeared for Armenia as a third party, which was concerned to ensure that the Armenian genocide was not put in doubt by Europe's human rights court. They took no position on Perincek's guilt or innocence. The only 'blow' was to the defendant state - i.e. Switzerland, the prosecuting state which they did not represent, and to Turkey which cannot now quote the European Court when it seeks to cast doubt on the Armenian genocide.

ԿԱՅԱՑԵԼ Է ԾՐԱԳՐԻ ԵՎ ԿԱՅՔԷՁԻ ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՍԸ

2015 թվականի սեպտեմբերի 30-ին Եվրոպայի խորհրդի ծրագրի աջակցությամբ տեղի ունեցավ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցչության պաշտոնական կայքի շնորհանդեսը:

Կայքի ստեղծման հիմնական նպատակն է առավել արդյունավետ դարձնել Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարումը՝ Բոլուսելի հռչակագրի հիման վրա Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի որդեգրած նոր սկզբունքներին համահունչ:

Նման նոր մոտեցումների ընդունումը պայմանավորված է նրանով, որ Եվրոպայի խորհրդի առջև ծառայած է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի գործունեության արդյունավետության բարձրացման մարտահրավերը: Այս հիմնարար խնդրի հաջող իրագործումը կախված է մի շարք հիմնարար պահանջների իրացումից: Մասնավորապես, կարևորվում է Եվրոպական դատարանում պետությունների կառավարությունների ներկայացուցիչների կողմից Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման շրջանակներում խորհրդարանի, դատարանների, պետական մյուս մարմինների, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ նպատակային ու ինստիտուցիոնալ համագործակցության հաստատումը: Այդ առումով ներկայա-

ցուցի կայքն առաջինն է Եվրոպայի խորհրդի տարածքում և կլինի հենց այն կարևոր գործիքներից մեկը, որի շնորհիվ մեր քաղաքացիների համար մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերը կդառնան առավել հասանելի, իսկ դրանցով նախատեսված իրավական պաշտպանության մեխանիզմները՝ մատչելի: Սա կբարձրացնի իրազեկվածության մակարդակը՝ նպաստելով մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների արդյունավետ գործադրմանը: Այդ կերպ կբարձրանա նաև նպատակային և ինստիտուցիոնալ համագործակցության մակարդակը վճիռների կատարման հարցում:

Կայքէջի շնորհանդեսին նվիրված միջոցառման ընթացքում ՀՀ գլխավոր դատախազ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցիչ Գևորգ Կոստանյանի հրամանով տեղի ունեցան պարզաատրումներ՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ կապերի զարգացման հարցում ներդրած ավանդի և աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ կապերի զարգացման հարցում ներդրած ավանդի և աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ

արդարադատության նախարարի տեղակալ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցչի տեղակալ **Արման Թաթոյանը** պարգևատրվել է **հուշանվերով**:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ կապերի զարգացման հարցում ներդրած ավանդի և աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ արդարադատության նախարարության Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ կապերի վարչության պետ **Ա. Սեդ-**

րակյանը, նույն վարչության վճիռների կատարման և կոնվենցիոն պահանջների ապահովման բաժնի պետ **Ա. Շահնազարյանը**, բաժնի փորձագետ **Շ. Հակոբյանը** պարգևատրվել են «Համագործակցության ամրապնդման համար» մեդալով:

Աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ արդարադատության նախարարության Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ կապերի վարչության վարչական և քրեական գործերի բաժնի պետ **Դ. Ղուկեյանը**, նույն վարչության վճիռների կատարման և կոնվենցիոն պահանջների ապահովման բաժնի կրտսեր մասնագետ **Ա. Գևորգյանը** պարգևատրվել են **հուշանվերով**:

Աշխատանքային պարտականությունները բարեխիղճ կատարելու համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով ՀՀ արդարադատության նախարարության երկու աշխատակցի՝ ՀՀ արդարադատության նախարարի տեղակալի օգնական Սերգեյ Ղազինյանին և «Իրավաբանական ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ի փորձագետ Անահիտ Հարությունյանին հայտարարվել է շնորհակալություն, նրանք պարգևատրվել են շնորհակալագրերով:

ՀՀ ՉԵՐԿԱՎՈՐ ՊԱՏԱԽԱՉ Ք.ԿՈՍՏԱՆՅԱՆԻ ՈՂՋՈՒՅՆԻ ԽՈՍՔԸ ՄԻԵԴ-ՈՒՄ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԼԻԱԶՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՅՉԻ ԿԱՅՔԷՋԻ ՇՆՈՐՀԱՆԴԵՍԻ ԱՌԹԻՎ

Նախ, շնորհակալություն եմ հայտնում այս միջոցառմանը Ձեր մասնակցության համար: Այն համարում եմ կարևոր, քանի որ այստեղ ներկաներիցս յուրաքանչյուրը մեր կարգավիճակի ուժով կոչված էք նպաստելու մարդու իրավունքների երաշխավորմանը և պաշտպանությանն ինչպես Հայաստանի Հանրապետությունում, այնպես էլ դրա սահմաններից դուրս: Այսօր մենք ապրում ենք այնպիսի փոխկապակցված աշխարհում, որտեղ իրականում մարդու իրավունքների պաշտպանության համար այլևս սահմաններ գոյություն չունեն:

Հայաստանի Հանրապետությունը սեփական իրավական համակարգը զարգացնում է՝ հիմքում ունենալով մարդու արժանապատվության գերակայության, նրա իրավունքների և ազատությունների իրական պաշտպանության հիմնարար սկզբունքները: Սա ինքնին ենթադրում է համակարգային այնպիսի միջոցառումներ, որոնք ունակ են ապահովելու դրանց լիարժեք իրացումը թե՛ օրենսդրական մակարդակում, թե՛ գործնականում:

Այս հիմնարար խնդրի լուծմանն առաջին հերթին ուղղված է իրավունքների պաշտպանության եվրոպական կոնվենցիոն համակարգը: Այդ համակարգը կոչված է ոչ միայն երաշխավորելու անձի իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, այլ նաև ներդնելու այդ հիմ-

նարար արժեքների դատական պաշտպանության գործունե երաշխիքներ:

Կոնվենցիոն այս համակարգի բաղկացուցիչ մաս արդարացիորեն կազմում է Եվրոպական դատարանում պետության ներկայացուցչի ինստիտուտը և դրանով իսկ լրացնում կոնվենցիայով ստեղծված իրավապաշտպան դատական համակարգը:

Կառավարության լիազոր ներկայացուցիչը դասական իմաստով, իհարկե, հանդիսանում է պետության փաստաբանը եվրոպական դատարանում և, ըստ այդմ, ինչպես ցանկացած փաստաբան, պարտավոր է հնարավորինս պաշտպանել պետության շահերը և հնարավորինս հստակ ներկայացնել պետության դիրքորոշումն այս կամ այն հարցով: Սակայն Եվրոպական դատարանում լիազոր ներկայացուցչի պարտականությունները ավելին են քան զուտ ներկայացուցչությունը: Ըստ էության ներգրավված լինելով պետության շահերի պաշտպանությանը եվրոպական դատարանում՝ լիազոր ներկայացուցիչն ամենախրազել պաշտոնյան է դառնում պետության իրավական համակարգում առկա խնդիրների և միևնույն ժամանակ այդ խնդիրների եվրոպական չափանիշներին համահունչ լուծումների վերաբերյալ: Այս համատեքստում անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ լիազոր ներկայացուցիչը Հայաստանի վերաբերյալ ցանկացած վճռից հետո նախանշում է օրենսդրության և իրավակիրառ պրակտիկայի կատարելագործման ուղղությունները, որոնք անհրաժեշտ են եվրոպական դատարանի արձանագրած խախտումները հետագայում բացառելու համար:

Սակայն Եվրոպական դատարանի առջև ծառայած բարդ խնդիրների լուծման անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ Եվրոպայի խորհրդի կողմից որդեգրվեցին վճիռների կատարման նոր սկզբունքներ: Այդ սկզբունքները տեղ են գտել Ինտերլակենի, Բրայթոնի և, հատկապես, Բրյուսելի հռչակագրերում և ուղղված են սուբսիդիարության սկզբունքի ամրապնդ-

մանը, դատարանի գործունեության, ինչպես նաև դատարանի վճիռների կատարման արդյունավետության բարձրացմանը:

Այս հռչակագրերի համատեքստում հատկապես կարևորվում է Եվրոպական դատարանում պետությունների կառավարությունների ներկայացուցիչների դերը դատարանի իրավական դիրքորոշումների իրագործման հարցում: Այդ նոր մոտեցումների համաձայն՝ կառավարությունների և նրանց ներկայացուցիչների գործունեությունը չպետք է սահմանափակվի միայն քաղաքացիների գանգատների կապակցությամբ Եվրոպական դատարան դիրքորոշումներ ներկայացնելով կամ դատարանում պետության շահերը պաշտպանելով: Կառավարության ներկայացուցիչ դերն այսպիսով շատ ավելին է. այն կոչված է նպաստելու համակարգային առումով երկրում եվրոպական իրավական չափանիշների ներդրմանը: Այս հիմնարար մոտեցումը բխում է իմ կողմից արդեն իսկ նշված հռչակագրերի պահանջներից և կոչվում է կանխարգելիչ մոտեցում: Այն ենթադրում է պետության ներսում այնպիսի համալիր միջոցառումների իրականացում, որոնք կնվազեցնեն Եվրոպական դատարան ներկայացվող գանգատների թիվը: Այդ կերպ հնարավոր կլինի բարձրացնել դատարանի կողմից գանգատների քննության արդյունավետությունը:

Այս պայմաններում արդարացիորեն կարևորվում է ոչ միայն պետական մարմինների հետ ակտիվ աշխատանքը, այլ նաև համագործակցությունը քաղաքացիական հասարակության, երկրում մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների հետ: Կարևոր է նաև արդյունավետ համագործակցությունը դատական համակարգի և խորհրդարանի հետ:

Եվ իհարկե, վերը շարադրված նոր մոտեցումների իրացման կարևորագույն սկզբունքներն են համարվում մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերի հասանելի լինելը, իսկ դրանցով նախատեսված իրավական պաշտպանության մեխանիզմները՝ մատչելի լինելը: Սա կբարձրացնի իրազեկվածության մակարդակը՝ նպաստելով մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների արդյունավետ գործադրմանը:

Այս առումով մարդու իրավունքների եվրո-

պական դատարանում Հայաստանի Հանրապետության լիազոր ներկայացուցչի և նրա աշխատակազմի կայքը կդառնա այն կարևոր գործիքը, որի շնորհիվ էլ ավելի կամրապնդվի պետություն-հասարակություն և հակառակ կապը: Այստեղ տեղադրված են մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռները, ինչպես նաև նախատեսված են բացատրական բնույթի մատչելի տեղեկություններ քաղաքացիների՝ Եվրոպական դատարան հասցեագրված գանգատների քննության ընթացակարգերի, այդ հարցում Եվրոպական դատարանում լիազոր ներկայացուցչի դերի, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի վճռի կատարման կանոնների վերաբերյալ:

Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող բարեփոխումների գործընթացի շրջանակներում հատկապես կարևոր է եվրոպական չափանիշներից բխող այնպիսի լուծումներ ներդնելը, որոնք ունակ են ապահովելու նշածս համակարգային խնդրի ամբողջական լուծումը ոչ միայն օրենսդրական մակարդակում, այլ նաև գործնականում: Այս նպատակներին հասնելու համար մեզ համար հատուկ կարևորություն է ներկայացնում համագործակցությունը ԵԽ Նախարարների կոմիտեի Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման ստորաբաժանման հետ:

Օրինակ՝ Եվրոպական դատարանի պահանջներով էր պայմանավորված ՀՀ-ում այլընտրանքային ծառայության նոր ինստիտուտի ներդրումը: Մասնավորապես, *Բայաթյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով 2011 թվականի վճռում խախտում էր ճանաչվել այն, որ ՀՀ-ն չի նախատեսում զինվորական ծառայությունից բացառություն այն անձանց համար, ովքեր կրոնական համոզմունքների պատճառով չեն կարող ծառայել զինված ուժերում: Այդ վճռի հիման վրա ՀՀ-ում նախատեսվեց զինվորական ծառայությունից դուրս այլընտրանքային ծառայության հնարավորություն այն նշված կատեգորիայի անձանց համար: Բացի այդ, Հայաստանում ստեղծվել և գործում է համապատասխան միջգերատեսչական հանձնաժողով: Եվրոպական դատարանի այս վճռով սահմանված պահանջների կատարման գնահատման արդյունքում ԵԽ Նախարարների կոմիտեի Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման

վերահսկողության ստորաբաժանման կողմից այդ գործն այս տարի փակվեց:

Այս ամենով հանդերձ ուշագրավ են տվյալները Եվրոպական դատարանի դատական իրավագործությունն ընդունելուց ի վեր Հայաստանի դեմ ներկայացված գանգատների և դրանց կապակցությամբ կայացված վճիռների վերաբերյալ: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանի կողմից վարվող հաշվառման տվյալների համաձայն՝ 2002 թվականից 2014 թվականի սեպտեմբերի դրությամբ Հայաստանի Հանրապետության դեմ Եվրոպական դատարան է ներկայացվել ավելի քան 2000 գանգատ:

2015 թվականի սեպտեմբերի 28-ի դրությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ կայացրել է 57 վճիռ:

Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ Եվրոպական դատարանի ընդունած

վճիռներով դիմումատուների կողմից 2015 թվականի սեպտեմբերի 28-ի դրությամբ ներկայացվել է ընդհանուր շուրջ 15 միլիոն եվրոյին համարժեք փոխհատուցման պահանջ, որից բավարարվել է շուրջ 806 հազար եվրոն, այսինքն՝ ընդհանուր պահանջի շուրջ 5.4%-ը: Բավարարված գումարից 306 000 եվրոն, այսինքն՝ բավարարված ընդհանուր գումարի շուրջ 38%-ը, վճարվել է ոչ պետական բյուջեի միջոցների հաշվին:

Ամփոփելով խոսքս՝ ուզում եմ ընդգծել, որ բոլորիս համատեղ ջանքերով է միայն հնարավոր մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության բարդ խնդրի իրացումը և Եվրոպական դատարանի իրավական չափանիշների ներդրումը: Շնորհակալություն եմ հայտնում արդյունավետ համագործակցության և այս կայքի շնորհանդեսի միջոցառմանը Ձեր ակտիվ մասնակցության համար:

ԿԱՅԱՑԵԼ Է ԱՊՀ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱՆԱԶՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Ղազախստանի Հանրապետության Աստանա քաղաքում կայացել է ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի¹ 25-րդ հոբեյանական նիստը՝ նվիրված կառույցի ստեղծման 20-ամյակին:

Ֆորումի աշխատանքներին մասնակցել են ԱՊՀ գլխավոր դատախազությունների պատվիրակությունները՝ Ղազախստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ասխատ Դաուբաևի, Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանի, Բելա-

ռուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ալեքսանդր Կոնյուկի, Ղրղզստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ինդիրա Զուդուբանայի, Ռուսաստանի Դաշնության գլխավոր դատախազ Յուրի Չայկայի, Տաջիկստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Յուսուֆ Ռախմոնի, Ադրբեջանի Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալ Ռուստամ Ուսուբովի, Մոլդովայի Հանրապետության գլխավոր դատախազի տեղակալ Յուրի Գառաբայի, ինչպես նաև ԱՊՀ գործադիր կոմի-

¹ ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհուրդը, որը ստեղծվել է 1995 թվականի դեկտեմբերին, հանդիսանում է Համագործակցության միջազգային մարմին, կազմակերպում է գլխավոր դատախազությունների, ԱՊՀ անդամ պետությունների դատախազությունների համագործակցությունն ու փոխգործակցությունն օրինականության ապահովման, մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության, հանցավորության դեմ պայքարի շրջանակում: 2000 թվականի հունվարի 25-ին Համագործակցության անդամ պետությունների ղեկավարների խորհրդի որոշմամբ նրան տրվել է ԱՊՀ միջազգային մարմնի կարգավիճակ: Այս փաստաթուղթը ստորագրվել է Ադրբեջանի Հանրապետության, Հայաստանի Հանրապետության, Բելառուսի Հանրապետության, Վրաստանի Հանրապետության, Ղազախստանի Հանրապետության, Ղրղզստանի Հանրապետության, Մոլդովայի Հանրապետության, Ռուսաստանի Դաշնության, Տաջիկստանի Հանրապետության և Ուկրաինայի կողմից:

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

տեի նախագահ Սերգեյ Լեբեդևի և ԱՊՀ անդամ պետությունների ԳԴՀԽ քարտուղար Լեոնիդ Երմոլակի գլխավորությամբ:

ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի նախագահ, Ռուսաստանի Դաշնության գլխավոր դատախազ Յուրի Չայկան իր ողջույնի խոսքում ընդգծել է քննարկվող հարցերի կարևորությունն ու արդիականությունը տարածաշրջանում նոր մարտահրավերների ու սպառնալիքների առաջացման համատեքստում:

«Հ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանն իր խոսքում նշել է, որ ԱՊՀ մասնակից պետությունների գլխավոր դատախազների կորդինացիոն խորհուրդն այս 20 տարիների ընթացքում ապացուցել է, որ հանդիսանում է անփոխարինելի և արդյունավետ հարթակ հանցավորության դեմ պայքարի տեսանկյունից:

«ՀՀ դատախազությունը կարևորում է միջազգային համագործակցությունը, որն իրականացվում է գործող երկկողմ և բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի շրջանակներում, ինչպես նաև փոխադարձության և բարի կամքի սկզբունքների հիման վրա:

Ցանկանում եմ նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունը սույն թվականի հունվարի 2-ից անդամակցում է Եվրասիական տնտեսական միությանը, որն ընդհանուր առմամբ մեր երկրին ընձեռում է շահավետ տնտեսական հեռանկարներ, սակայն անհանգստանալու տեղիք է տալիս այն հանգամանքը, որ գլոբալիզա-

ցիայի գործընթացում, ինչը ենթադրում է միջազգային սոցիալ-տնտեսական միասնական գոտու ստեղծում, փոխվում է հանցավորության էությունը, որն արդեն կրում է սահմաններ չճանաչող անդրազգային բնույթ՝ խախտելով մեկից ավելի պետությունների օրենսդրություններ:

ԱՊՀ անդամ բոլոր պետությունների դատախազություններն իրենց ամենօրյա ուշադրության կենտրոնում են պահում տնտեսական բնույթի հանցագործությունները: Այս կապակցությամբ ցանկանում եմ նշել, որ անդրազգային հանցագործությունների ուղղվածության փոփոխությունը դեպի տնտեսական հանցագործություններ հանդիսանում է առավել վտանգավոր, քանի որ կատարվում է ինչպես հանցավոր, այնպես էլ օրինական կազմակերպությունների, ինչպես նաև մի խումբ անձանց և առանձին անհատների կողմից:

ՀՀ գլխավոր դատախազությունը կարևոր նշանակություն է տալիս այս ուղղությամբ կանխիչ և բացատրական աշխատանքներին, և այս բնագավառում դատախազական հսկողության արդյունավետությունն առավելապես կախված է օրենսդրական բազայի առկայությունից: Անդրազգային տնտեսական հանցագործությունների դեմ պայքարում գործնական քայլեր ձեռնարկելու համար վճռորոշ են օրենսդրական միջոցների մշակումը և մեր գործընկերների հետ ջանքերի միավորումը, ինչն այս ուղղությամբ ժամանակի ընթացքում կուտակված փորձի հիման վրա կարող է դիմակայել, իսկ

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

հետագայում նաև կանխել այս տեսակի հանցագործությունները»,- նշել է Գ. Կոստանյանը:

ՌԴ գլխավոր դատախազ, ԱՊՀ անդամ երկրների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի նախագահ Յու.Չայկան ՀՀ

գլխավոր դատախազ Գ. Կոստանյանին հանձնել է ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի հոբելյանական շքանշանը:

Նիստի մասնակիցները քննարկել և վերլուծել են գլխավոր դատախազություններում տեղեկատվական համակարգերի ներդրման աշխատանքային փորձը, հանցավորության, կաշառակերության, թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի և դրանց պրեկուրսորների ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի փորձը, ծայրահեղական և ահաբեկչական դրսևորումների հակազդման, թմրամոլության, քաղաքացիների՝ ծայրահեղական կազմակերպություններ ներգրավելու, մարդկանց վաճառքի և ապօրինի արտագաղթի դեմ պայքարի փորձը:

Հաստատվել են գլխավոր դատախազնե-

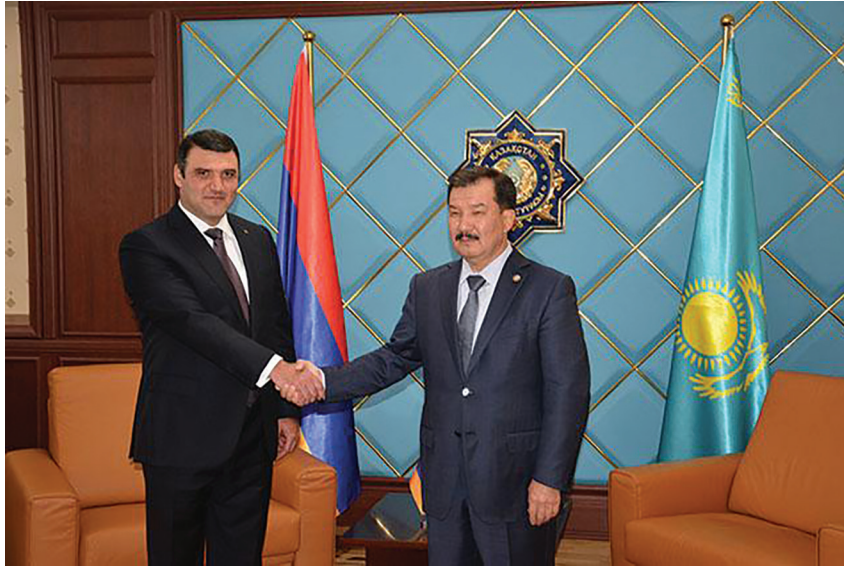
րի համակարգող խորհրդի դրոշմ ու խորհրդանշանը, ինչպես նաև փաստաթղթեր, որոնք կարգավորում են ԳԴՀԽ համագործակցությունը Հարկային (ֆինանսական) հետաքննության մարմինների ղեկավարների համակարգող խորհրդի և ԱՊՀ երկրների ֆինանսական հետախուզության ստորաբաժանումների ղեկավարների խորհրդի հետ:

Քննարկումների արդյունքում ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազությունների ղեկավարները ստորագրել են օրակարգի որոշումները, որոնք սահմանում են միջազգային համագործակցության առաջնային խնդիրներն առաջիկա ժամանակահատվածի համար, դատախազական հսկողության հիմնական ուղղություններով դրական փորձով փոխանակվելու և դրանք գործնականում կիրառելու վերաբերյալ:

ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով Բելառուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Ա. Կոնյուկը**, Ղազախստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Ա. Դաուլբանը**, ԱՊՀ անդամ պետությունների ԳԴՀԽ գործադիր քարտուղար **Լ. Երմոլանը**, Ուզբեկստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Ի. Աբդուլլանը**, Ղրղզստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Ի. Ջոլդուբանան**, Տաջիկստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Յ. Ռախմոնը**, Ռուսաստանի Դաշնության գլխավոր դատախազ **Յու. Չայկան**, Չինաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Յ. Ձյամինը**, Հնդկաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ **Մ. Ռոհատգին** պարգևատրվել են «Անճոռուկ» հուշամեդալով:

ԵՏՄ ԱՆՂԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՆԵՐԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՏԱՆԱՅՈՒՄ

«Վախճանի դատախազը Ղազախստանի Հանրապետության Աստանա քաղաքում հանդիպումներ է ունեցել Ղազախստանի Հանրապետության, Բելառուսի Հանրապետության և Ղրղզստանի Հանրապետության իր գործընկերների հետ: Քննարկվել է ԵՏՄ անդամ պետությունների միջև իրավական ոլորտում արդյունավետ համագործակցությանն առնչվող հարցերի լայն շրջանակ: Մասնավորապես, քննարկվել է ԵՏՄ շրջանակում տնտեսական բնույթի հանցագործությունների դեմ համատեղ պայքարի արդյունավետ կազմակերպման համար անդամ պետությունների դատախազությունների միջև համագործակցության նոր ձևաչափի ստեղծման հարցը:

Բելառուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ալեքսանդր Կոնյուկը «Վախճանի դատախազին պաշտոնապես հրավիրել է այցելել Բելառուս, որտեղ և նախատեսվում է կնքել Հայաստանի Հանրապետության և Բելառուսի Հանրապետության գլխավոր դատախազությունների միջև նոր համաձայնագիր: Երկու երկրների գլխավոր դատախազները տե-

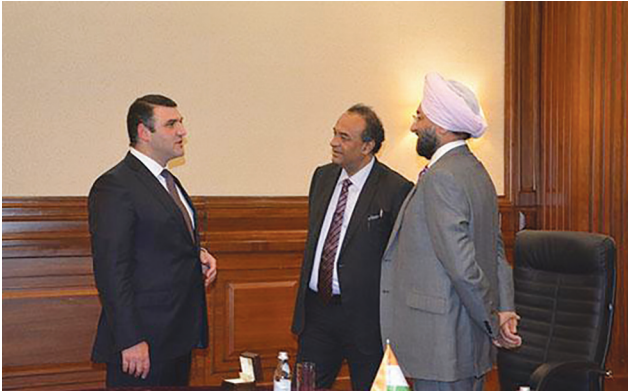
ղում հանձնարարականներ են տվել համապատասխան ոլորտների ղեկավարներին մինչև նոյեմբեր պատրաստել նոր համաձայնագրի նախագիծը:

Ղազախստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ասխատ Դաուլբաևի հետ հանդիպման ժամանակ ԵՏՄ-ի հետ կապված հարցերից և երկկողմ հետաքրքրություն ներկայացնող այլ հարցերի քննարկումից բացի Ղազախստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը հետաքրքրություն է հայտնել ուսումնասիրելու «Վախճանի դատախազության հարուստ փորձը եվրոպական կառույցների, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի հետ շփման ոլորտներում:

Ղրղզստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Ինդիռա Ջուլդուբաևայի հետ հանդիպման ժամանակ «Վախճանի դատախազը շնորհավորել է նրան Ղրղզստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազի պաշտոնում նշանակվելու կապակցությամբ: Զրույցի ընթացքում քննարկվել է հետագա համագործակցությանը վերաբերվող հարցերի լայն շրջանակ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԵՐՎԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ՈՒՋԲԵԿԱՍՏԱՆԻ ՂԵՏԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՆԵՐԻ ՇԵՏ

Հնդկաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Մուկուլ Ռոհատգիի հետ հանդիպման ժամանակ Հայաստանի Հանրապե-

տության գլխավոր դատախազը նշեց, որ երկու պետությունների միջև առկա չէ քրեական գործերով իրավական օգնության բնագավառում պայմանագիր, ինչը դժվարացնում է Հայաստանի Հանրապետության ԲՈՒՀ-երում ուսանող

Հնդկաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից կամ նրանց նկատմամբ կատարվող հանցագործությունների դեպքերով հարուցված քրեական գործերով կարիք առաջանալու դեպքերում իրավական օգնություն ստանալը:

Հնդկաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազը պատրաստակամություն հայտնեց հետագայում աջակցել քրեական գործերով իրավական օգնություն տրամադրելու հարցում:

Ուզբեկստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Իխտյոռ Աբդուլակի հետ քննարկվեցին հետագա համագործակցության հարցեր, Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազն առաջարկեց երկու պետությունների գլխավոր դատախազությունների միջև կնքել համագործակցության ծրագիր:

Ուզբեկստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազն առաջարկեց համաձայնագրի կարգավորման առարկայի և դրա հետ կապված այլ հարցերը քննարկել աշխատանքային կարգով:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԱՊՅ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՂԵՏԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂ ԽՈՐՀՐԴԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻ ՇԵՏ

Ղազախստանի Հանրապետության Աստանա քաղաքում կայացել է ՀՀ գլխավոր դատախազի հանդիպումը ԱՊՀ անդամ պետություն-

ների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի քարտուղարի հետ: Գ. Կոստանյանը, ընդգծելով ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխա-

վոր դատախազների համակարգող խորհրդի կարևոր դերը միջազգային հանցավորության դեմ պայքարում, նշել է, որ միջազգային-իրավական համագործակցություն իրականացնելիս ՀՀ գլխավոր դատախազությունը սերտորեն համագործակցում է ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի հետ: ՀՀ գլխավոր դատախազը վստահություն է հայտնել, որ ԳԴՀԽ-ի շրջանակում ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազությունների միջև ստեղծված արդյունավետ իրավական համագործակցությունը հետագայում կզարգանա և կամրապնդվի ընդհանուր նպատակների փոխըմբռնման հիման վրա:

Հաշվի առնելով, որ Ադրբեջանի հետ բացակայում է իրավապահ համակարգերի միջև շփման որևէ հարթակ և այս ոլորտում ծագում են բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք պահանջում

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

են իրավական լուծումներ, Գևորգ Կոստանյանը Լեոնիդ Երմոլակի հետ քննարկել է Ադրբեյ-

ջանի իրավապահ համակարգի հետ ծագող խնդիրներին ԱՊՀ անդամ պետությունների գլխավոր դատախազների համակարգող խորհրդի քարտուղարության միջոցով լուծումներ գտնելու հնարավորությունը: ՀՀ գլխավոր դատախազը Լեոնիդ Երմոլակին է փոխանցել Ադրբեյջանում ՀՀ քաղաքացի Կարեն Պետրոսյանի մահվան դեպքի առթիվ ՀՀ իրավապահների կողմից քննվող քրեական գործով Ադրբեյջանի Հանրապետության գլխավոր դատախազությանն ուղղված քննչական պահանջն Ադրբեյջանի Հանրապետության իրավասու մարմնին փոխանցելու խնդրանքով:

ՀՀ ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՅԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԹԲԻԼԻՍԻՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊԵԼ ԵՆ Գ.ԿՈՍՏԱՆՅԱՆԸ ԵՎ Գ.ԲԱՂԱԶՎԻԼԻՆ

2015 թվականի օգոստոսի 25-ին ՀՀ գլխավոր դատախազ Գ. Կոստանյանն աշխատանքային այցով մեկնել է Վրաստան: Թբիլիսիում կայացել է երկու երկրների գլխավոր դատախազների հանդիպումը: Գ. Կոստանյանն ու Գ. Բաղաշվիլին քննարկել են Հայաստանի Հանրապետության և Վրաստանի Հանրապետության

դատախազությունների միջև համագործակցության ընդլայնմանը, գործառույթների հստակեցմանն ու արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարցերի լայն շրջանակ: Մասնավորապես, կարևորվել է Հայաստանի Հանրապետությունում Վրաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից և Վրաստանի Հանրապետությունում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից կատարված հանցագործությունների բացահայտման, հետախուզ-

վողների հանձնման և հանցագործությունների կանխման ուղղությամբ համագործակցությունը, ինչը վերջին տարիներին բավական արդյունավետ է իրականացվում: Երկուստեք կարևորվել է մաքսային ոլորտում առկա սերտ համագործակցությունը, որի արդյունավետությունն ակնհայտ է: Գևորգ Կոստանյանը նշել է, որ միջպետական համագործակցության առումով Վրաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազությունը հանցավորության դեմ պայքարում Հայաստանի Հանրապետության հուսալի գործընկերն է: Երկու երկրների գլխավոր դատախազներն ընդգծել են նոր՝ առավել հստակ համագործակցության հնարավորություն ընձեռող հուշագիր ստորագրելու անհրաժեշտությունը: ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը շնորհակալություն է հայտնել Վրաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Գեորգի Բաղաշվիլին ջերմ ընդունելության և արդյունավետ քննարկումների համար և իր վրաց գործընկերոջը պատասխան այցով հրավիրել է Հայաստանի Հանրապետություն:

ՀՀ դատախազության հետ սերտ համագործակցության համար ՀՀ գլխավոր դատախազի հրամանով Վրաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Գ. Բաղաշվիլին պարգևատրվել է «Անմոռուկ» հուշամեդալով և հուշանվերով՝ ժամացույցով:

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀՀ ՔԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ գլխավոր դատախազությունում կայացել է ՀՀ գլխավոր դատախազ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցիչ Գ. Կոստանյանի հանդիպումը Եվրոպայի Խորհրդի Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության Մարդու իրավել, ինչը հնարավորություն կտա ներդնել եվրոպական չափանիշներ՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր պետության օրենսդրության և քրեադատավարական համակարգերի առանձնահատկություններն ու ընդհանրությունները:

պել, ինչը հնարավորություն կտա ներդնել եվրոպական չափանիշներ՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր պետության օրենսդրության և քրեադատավարական համակարգերի առանձնահատկություններն ու ընդհանրությունները:

ՀՀ գլխավոր դատախազը բարձր է գնահատել այդ ձևաչափով համագործակցության հնարավորությունը՝ կարևորելով մարդու իրավունքների և դրա հետ կապված դատախազական գործունեությանն առնչվող գործնական և արդյունավետ ծրագրերի իրականացումը:

Մ. Լոբովի ընդհանուր ղեկավարությամբ է իրականացվելու խոշտանգումների և այլ դեպքերի կանխարգելմանը նպաստելուն ուղղված նոր ծրագիրը, որի հիմնական գործընկերներն են ՄԻԵԴ-ում ՀՀ կառավարության ներկայացուցչի գրասենյակը, ՀՀ արդարադատության

վունքների քաղաքականության և համագործակցության ղեկարտամենտի ղեկավար Միխայիլ Լոբովի, ԵԽ Երևանյան գրասենյակի ղեկավար Նատալյա Վուտովայի, ԵԽ Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության ծրագրի ղեկավար Տիգրան Կարապետյանի ու ծրագրի համակարգող Կամիլ Գենգլոֆֆի հետ:

Հանդիպմանը քննարկվել են դատախազների ուսուցման նոր հնարավորությունների ներդրմանը վերաբերող հարցեր, մասնավորապես՝ Եվրոպայի խորհրդի «HELP» (Human Rights Education for Legal Professionals) էլեկտրոնային համակարգի միջոցով էլեկտրոնային կամ հեռավար սկզբունքով կազմակերպվող դասընթացների կազմակերպման հնարավորությունները: Միխայիլ Լոբովն առաջարկել է եվրոպական մի քանի պետությունների մասնակցությամբ համատեղ դասընթացներ կազմակեր-

պել, ինչը հնարավորություն կտա ներդնել եվրոպական չափանիշներ՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր պետության օրենսդրության և քրեադատավարական համակարգերի առանձնահատկություններն ու ընդհանրությունները:

ՀՀ գլխավոր դատախազը բարձր է գնահատել այդ ձևաչափով համագործակցության հնարավորությունը՝ կարևորելով մարդու իրավունքների և դրա հետ կապված դատախազական գործունեությանն առնչվող գործնական և արդյունավետ ծրագրերի իրականացումը:

Մ. Լոբովի ընդհանուր ղեկավարությամբ է իրականացվելու խոշտանգումների և այլ դեպքերի կանխարգելմանը նպաստելուն ուղղված նոր ծրագիրը, որի հիմնական գործընկերներն են ՄԻԵԴ-ում ՀՀ կառավարության ներկայացուցչի գրասենյակը, ՀՀ արդարադատության

նախարարությունը և ՀՀ արդարադատության ակադեմիան: ՄԻԵԴ-ում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցչի կայքէջի շնորհանդեսի ծրագիրը նույնպես իրականացվում է Մ. Լոբովի ընդհանուր ղեկավարությամբ գործող ծրագրի շրջանակներում:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀՀ ՂԵՄԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ գլխավոր դատախազությունում կայացել է ՀՀ գլխավոր դատախազ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցիչ Գևորգ Կոստանյանի հանդիպումը Եվրոպայի խորհրդրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման դեպարտամենտի ղեկավար Ժենեվյեվ Մայերի, դեպարտա-

մենտ պարբերաբար անցկացվում են երկկողմ խորհրդակցություններ, որոնց ընթացքում քննարկվում են Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման ընթացքին, առանձին գործերով կայացված վճիռների կատարողական-վերահսկողական վարույթների հնարավոր փակմանը վերաբերող հարցեր: Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պատվիրակությունն ընդգծել է, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում Հայաստանի Հանրապետության ներկայացուցիչի և նրա աշխատակազմի կողմից հաստատվել է ակտիվ ու արդյունավետ համագործակցություն Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման դեպարտամենտի հետ:

մենտի ղեկավարի տեղակալ Ֆրեդրիկ Սունդբերգի և դեպարտամենտի իրավաբան Վահե Դեմիրճյանի հետ: Գևորգ Կոստանյանը կարևորել է, որ դեպարտամենտի ղեկավարության

Հանդիպմանը մասնակցել են ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Է. Բաբայանը, ՄԻԵԴ-ում ՀՀ կառավարության լիազոր ներկայացուցիչ տեղակալ, ՀՀ արդարադատության նախարարի տեղակալ Ա. Թաթոյանը: Կողմերը քննարկել են վճիռների կատարման ընթացքին վերաբերող հարցերի լայն շրջանակ:

ՀՀ ՉԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱՆԱԶՆ ՄԱՍՆԱԿՅԵԼ Է ԴԱՏԱՆԱԶՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՍՈՑԻԱՅԻԱՅԻ 7-ՐԴ ՏԱՐԱԾԱՆՐՁԱՆԱՅԻՆ ԿՈՆՖԵՐԱՆՍԻՆ

Ռուսաստանի Դաշնության Սոչի քաղաքում սույն թվականի նոյեմբերի 11-ին կայացել է դատախազների միջազգային ասոցիացիայի՝ 7-րդ տարածաշրջանային կոնֆերանսն Արևելյան, Կենտրոնական Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի պետությունների համար: Կոնֆերանսին մասնակցելու նպատակով Սոչի է մեկնել ՀՀ գլխավոր դատախազ Գ. Կոստանյանը:

«Ահաբեկչության և ծայրահեղականության դեմ պայքարը» խորագրով երկօրյա կոնֆերանսին մասնակցել են 120-ից ավելի պատվիրակներ 35 պետություններից և 9 միջազգային կազմակերպություններից, այդ թվում՝ Միավորված Ազգերի Կազմակերպությունը, Եվրոպայի Անվտանգության և Համագործակցության Կազմակերպությունը, Եվրոպայի խորհուրդը, Շանհայի համագործակցության կազմակերպությունը: Մասնակիցները ժամանել են ոչ միայն Կենտրոնական ու Արևելյան Եվրոպայից և Կենտրոնական Ասիայից, այլև Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներից, Լատինական Ամերիկայի մի

շարք պետություններից, Արևմտյան Եվրոպայից, Մերձավոր Արևելքից, Աֆրիկայից, Արևմտյան և Հարավային Ասիայից:

Քննարկումների ընթացքում նշվել է, որ ահաբեկչության և ծայրահեղականության դրսևորումները, ազգամիջյան և միջկրոնական հակամարտությունների սրումը լուրջ վտանգ են ներկայացնում ոչ միայն առանձին պետությունների սոցիալական և քաղաքական կայունության, այլև ընդհանուր միջազգային հանրության համար: Կարևորվել է դատախազների ազգային փորձի փոխանակումն ահաբեկչության և ծայրահեղականության դեմ պայքարում կատարելագործման և դատախազների տվյալ ուղղությամբ միջազգային համագործակցության ամրապնդման նպատակով:

ՌԴ գլխավոր դատախազ Յուրի Զայկան նշել է, որ կոնֆերանսի թեման պայմանավորված է աշխարհում սրված իրավիճակի հետ՝ նշելով. «Այժմ արդեն բոլորին պարզ է, որ այդ սպառնալիքների դեմ քաղաքացիական աշխարհը կարող է արդյունավետ պայքարել միայն

¹ Դատախազների միջազգային ասոցիացիան ոչ քաղաքական և ոչ պետական միջազգային կազմակերպություն է, որը համախմբում է աշխարհի գրեթե 150 պետությունների 250 հազար դատախազների: Այն հիմնադրվել է 1995 թվականի հունիսին ՄԱԿ-ի գրասենյակում՝ Վիեննայում: Դրա կազմավորման հիմնական պատճառն անդրազգային հանցագործությունների բարձր ցուցանիշն էր:

համատեղ ջանքերով»: Նիստում քննարկվել է ահաբեկիչների կողմից սկսած տեղեկատվական մեծ պատերազմի, ինտերնետի և առաջին հերթին սոցիալական կայքերի միջոցով իրենց շարքերում այլ պետությունների վարձկաններին ներգրավելու գործընթացի վտանգավորությունն ու այդ ուղղությամբ համատեղ կանխարգելիչ գործողությունների իրականացումը: Ընդգծվել է համագործակցության հինգ հիմնական ուղղություն՝ համագործակցության իրավական հիմքի կատարելագործում, իրավական փորձի զարգացում, միջազգային նորմերի հետ միջպետական իրավունքի համապատասխանեցման գործընթացի շարունակում, տեղեկատվական և մեթոդական ապահովման և կադրերի պատրաստման ոլորտներում համագործակցություն:

Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի նախագահ Գերհարդ Յարոշը, ընդգծելով քննարկվող թեմայի կարևորությունը, հիշեցրել է, որ ընթացիկ տարում հենց ահաբեկչության արդյունքում մահացավ Եգիպտոսի գլխավոր դատախազ Խիշամ Բարակատը:

«Վախճանի գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը նշելով, որ ահաբեկչությունն ու ծայրահեղականությունը, ազգամիջյան և միջկրոնական հակամարտությունների սրումը լուրջ վտանգ են ներկայացնում ոչ միայն առանձին պետությունների սոցիալական և քաղաքական կայունության, այլև ընդհանուր միջազգային հանրության համար, ընդգծել է, որ գլոբալիզացված աշխարհում այլևս միջազգային սահմանները կորցրել են իրենց երբեմնի նշանակությունը և ահաբեկիչների համար խոչընդոտ չեն ոչ միայն պետական սահմանները, այլև որևէ պետության աշխարհագրական դիրքը: «Հա-

յատանը չի կարող անմասն մնալ ահաբեկչության դեմ պայքարից, քանի որ մեր համոզմունքն է, որ աշխարհի ցանկացած վայրում խաղաղ բնակչության դեմ իրականացված ահաբեկչական ակտն, ուղղված է նաև Հայաստանի դեմ, և այդ առումով վստահեցնում եմ, որ «Վախճանի գլխավոր դատախազները պատրաստակամ են լիարժեքորեն աջակցել յուրաքանչյուր պետության իրավապահներին, հանցավորություն և հատկապես ահաբեկչության դեմ պայքարում», - իր ելույթում նշել է «Վախճանի գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը:

Համաժողովում քննարկվել են հայեցակարգային հարցեր, որոնք առնչվում են ահաբեկչության և ծայրահեղականության դեմ պայքարին, մասնավորապես Իսլամական Պետության գործունեությանը, օտարերկրյա ահաբեկիչներին և միայնակ ահաբեկիչներին:

Ամփոփելով կոնֆերանսը՝ մասնակիցները փաստել են, որ Սոչիի ֆորումը հնարավորություն է ընձեռել բաց երկխոսություն անցկացնել միջազգային հանրությանն այդչափ հուզող հարցերի շուրջ, իրականացնել փորձի փոխանակում, քննարկել ընդհանուր խնդիրների լուծման ուղիները, ստեղծել նոր, ամրապնդել հին մասնագիտական և անձնական կապերը: Կոնֆերանսի շրջանակներում ՌԴ գլխավոր դատախազության և «Վախճանի գլխավոր դատախազության միջև ստորագրվել է միջգերատեսչական համագործակցության ծրագիր:

Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի 7-րդ տարածաշրջանային կոնֆերանսի շրջանակում «Վախճանի գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը Սոչի քաղաքի «Հիշատակի ծառուղում» տնկել է ավանդական կենաց ծառը:

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ ПО БОРЬБЕ С ТЕРРОРИЗМОМ И НАСИЛЬСТВЕННЫМ ЭКСТРЕМИЗМОМ

Глубокоуважаемые коллеги, дамы и господа!

Позвольте поприветствовать всех присутствующих на 7-й региональной конференции Международной Ассоциации Прокуроров, дающей нам замечательную возможность на высоком уровне обсудить актуальные вопросы.

Данный формат обсуждений считаю чрезвычайно важным, в вопросе борьбы с терроризмом, поскольку каждый из нас, присутствующих, является одним из ответственных лиц своей страны в борьбе с преступностью. А эффективная борьба с терроризмом чрезвычайно важна, поскольку в современном мире терроризм, во всех своих проявлениях, представляет реальную угрозу для национальной безопасности, территориальной целостности, конституционных прав и свобод.

Согласно рекомендациям Организации объединенных наций (ООН), терроризм является самым опасным и сложнопрогнозируемым явлением нашего времени, которое с каждым днем получает всё новые виды и доходит до ощутимых объемов.

Террористическая деятельность очень часто приводит к массовым человеческим потерям,

к крушению духовных и материальных ценностей, что, в принципе, не подлежит восстановлению, становится причиной возникновения вражды и войн, а также ненависти между различными национальными и социальными группами.

Уважаемые коллеги, на сегодняшний день в Сирии и Ираке, так называемое «Исламское государство», является реальной угрозой как для региональной, так и для международной безопасности. Мы являемся очевидцами жестоких и нечеловеческих зверств, творимых на Ближнем Востоке, где фанатизм и религиозная нетерпимость привели к необратимым последствиям. Происходящие зверства имеют к нам непосредственное отношение, поскольку по их причине не только уничтожается армянское духовное и культурное наследие, но и погибают, а также становятся беженцами многочисленные армяне, проживающие в Ираке и Сирии. Живущие веками на территории Сирии армяне, в этот тяжелый для сирийского народа период, разделяют с ним все горести и потери. Мы в меру своих сил пытаемся помочь беженцам и на сегодняшний день Армения приняла более 16 тысяч беженцев из Сирии. Республика Ар-

меня является одной из первых в Европе по числу принятых беженцев.

Армения не раз высказывала свое осуждение в отношении преступлений и зверств, осуществленных «Исламским государством» и другими террористическими группами, и призывала мировое сообщество предпринять решительные шаги против этого нового бедствия.

Именно это и является одной из опасных ситуаций, которые должны рассматриваться в рамках наших совместных обязательств по предотвращению направленных против человечества преступлений. О важности этого вопроса с высоких трибун неоднократно высказывался Президент Республики Армения – Серж Саргсян.

В этой связи хотелось бы обратить Ваше внимание на то, что в уголовном законодательстве как Армении, так и многих других стран, с формальной точки зрения, до сих пор сохранилось различие между понятиями “терроризм” и “международный терроризм”. В уголовном кодексе Республики Армения это разные статьи (соответственно ст. 217 и ст. 389). Однако невозможно не принять тот факт, что прошли времена различия между понятиями “терроризм” и “международный терроризм”. Бесспорно то, что в современном глобализированном мире меняется прежнее восприятие значения международных границ. Растущие масштабы разрушений и человеческих жертв, возникшие в результате террористических актов, произошедших за последние десятилетия, а также анализ географии террористической деятельности свидетельствует о том, что для террористов больше не являются помехой не только государственные границы, но и географическое расположение государства или расстояния. Данное заключение бесспорно свидетельствует о том, что ни одно, даже самое благополучное государство на планете, не может с уверенностью гарантировать безопасность своих же граждан на территории своего государства. И следовательно, ни один человек не может чувствовать себя в безопасности ни в одной стране мира, будь он гражданином даже самой далеко расположенной страны.

Иногда создается иллюзия того, что теракт

и другие преступления против мирных жителей происходят на других континентах и жители наших стран могут спокойно продолжать жить своей благополучной жизнью. Однако и эту иллюзию можно считать окончательно развеянной, и ярким примером этого может служить ситуация, сложившаяся в последнее время в Сирии и Ираке, происходящая в результате варварств, совершаемых “Исламским государством”. В сложившихся условиях, для спасения своей жизни и жизни своих близких, мирным жителям не остается ничего другого, чем пересекать большие расстояния, полные опасностей, в поиске убежища в Европе и в других регионах. Эта ситуация показывает, что в любой точке земного шара, в случае террористических актов, преступлений, безнаказанности и хаоса, последствия будут ощутимы во всем мире. Рано или поздно, государства как минимум данного региона, столкнутся с этой проблемой свидетелем чего на данный момент являемся мы - относительно кризиса, который происходит сейчас в Европе в связи с огромным количеством беженцев.

Фактически можно отметить, что на сегодняшний день, в мире, угроза терроризма достигла такого уровня, что не только гражданин любого государства не может чувствовать себя в безопасности, вне зависимости от своего места жительства, но и в тех случаях, когда сам теракт и другие преступления против человечества происходят в одних странах, их последствия непременно будут иметь свое воздействие на другие государства не только с точки зрения обеспечения должного общественного порядка, но и в плане социально-экономической безопасности страны. Именно это и является причиной того, что в борьбе с терроризмом необходимы комплексные усилия, поскольку уже всем становится ясно не только то обстоятельство, что любое государство, даже самое развитое, больше не в состоянии в одиночку бороться с этим злом, но и то, что ни одно государство не может прятаться за своими государственными границами и надеяться на то, что данное зло до них не доберется.

Уважаемые коллеги, территорию республики можно оценивать, как относительно без-

опасную, в плане угрозы терроризма. Однако как я уже отметил, трагические последствия ситуации, созданной в Сирии и Ираке, Армения ощутила на себе сполна, приняв у себя около 16 тысяч беженцев из данного региона. И соответственно, несмотря на то, что на территории Армении не было случаев проявления террористической деятельности, Армения не может оставаться в стороне от борьбы с терроризмом, поскольку по нашему глубокому убеждению, любой террористический акт, совершенный в отношении мирных жителей в любой точке нашей планеты, направлен также против Армении.

Это и является причиной того, что в нашей стране огромное значение придается всем направлениям в борьбе с терроризмом, в частности: предупреждению террористической деятельности, выявлению, противодействию, предотвращению и снижению его последствий, защите человека, общества и государства от терроризма, а также обнаружению и устранению условий и причин, способствующих террористической деятельности.

С точки зрения вопросов обеспечения международной безопасности, интересы Республики Армения имеют объективную общность с инте-

ресами других стран, включая решение острых экологических проблем, международного сотрудничества в борьбе с незаконным распространением наркотических средств и оружия, с терроризмом и другими сферами.

В этой связи стоит отметить, что в результате проведенных в Республике Армения комплексных мероприятий, к примеру, не было выявлено ни единого случая финансирования терроризма. Однако нельзя исключить то, что возможна активизация сочетающихся с терроризмом таких явлений, как поток наркотических средств, незаконная миграция, траффинг, финансирование терроризма и т. д.

А теперь я бы хотел обратить особое внимание на те направления в борьбе с терроризмом, которые осуществляются в Республике Армения.

Как известно, сегодня международное сообщество вошло в такую эпоху развития информационных технологий, когда современная цивилизация, основные отрасли жизнедеятельности государств, в основном зависят от информационных систем. Одновременно с развитием этих положительных тенденций образовался существенно новый вид терроризма, который в свою очередь породил новые угрозы и вызовы для государственности, нормального

развития общества и экономики, свобод и прав человека и гражданина.

Терроризм, используя методы киберпреступности, получил новые качества.

Интересы Республики Армения в борьбе с кибертерроризмом и связанной с ним сферой информационной безопасности, что включает в себя информационные составляющие всех сфер и уровней общественной и государственной жизнедеятельности, определяют сущность информационной безопасности Республики Армения и связанной с ней борьбой с кибертерроризмом.

Уважаемые коллеги, наиболее важным в борьбе с терроризмом являются выявления и обезвреживание источников финансирования терроризма и террористических организаций. Считаю необходимым отметить, что власти Республики Армения предпринимает действенные шаги в деле борьбы с терроризмом и отмыванием денег.

Неоспорим тот факт, что Уголовное законодательство может являться сдерживающим фактором, однако не в полной мере. Следовательно, в первую очередь, должны срабатывать предупредительные и профилактические меры.

Республика Армения установила всеобъемлющий внутренний режим регулирования и надзора в отношении банков и не банковских финансовых учреждений, а также других органов, являющихся особо уязвимыми с точки зрения отмывания денежных средств и возможного финансирования терроризма, в целях недопущения и выявления всех форм отмывания денежных средств и возможного финансирования терроризма, причем такой режим основывается на идентификации личности клиента, ведения отчетности и предоставления информации о подозрительных сделках.

Основные задачи и направления борьбы с отмыванием денежных средств и финансированием терроризма установлены “Национальной стратегией борьбы с терроризмом” утвержденной распоряжением Президента Республики Армения от 16.04.2012г., законами Республики Армения “О борьбе с терроризмом” от 22.03.2005г. и “О борьбе с отмыванием

денег и финансированием терроризма” от 26.05.2008г.

Постановлением Правительства Республики Армения от 27.11.2012г. была утверждена программа и график реализации положений “Национальной стратегии борьбы с терроризмом”, а также распоряжением Президента Республики Армения сформирована межведомственная комиссия по вопросам борьбы с отмыванием денежных средств и финансированием терроризма, в состав которого входит и заместитель Генерального прокурора Республики Армения.

Согласно Уголовно-процессуальному кодексу Республики Армения, следствие по тем делам, которые касаются терроризма, финансирования терроризма, отмывания денежных средств, ведется Следственным управлением Службы национальной безопасности Республики Армения. Надзор за следствием ведется специальным управлением, которое создано в структуре Генеральной прокуратуры Республики Армения.

Уважаемые коллеги, как уже было указано выше, бесспорно то, что в 21-ом веке, когда преступления уже не признают государственных границ, особую важность приобретает международная борьба с преступностью.

Необходимо отметить, что важнейшим фактором усовершенствования законодательства в вопросе организации эффективной борьбы с терроризмом и отмыванием денег, является присоединение Республики Армения к ряду международных договоров в рамках ООН, Совета Европы и СНГ.

Республика Армения является членом комиссии Манивал, имеет статус наблюдателя в Евразийской группе по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма, а Центр финансового мониторинга Центрального банка Армении является членом группы подразделений финансовой разведки «Эгмонт», что предоставляет возможность взаимодействовать с компетентными органами других стран и обмениваться информацией с помощью безопасной сети обмена информацией.

Прокуратура РА придает особую важность международному сотрудничеству, которое осуществляется в рамках действующих двусторон-

них и многосторонних международных договоров, а также на основе принципов взаимности и доброй воли.

Обобщая вышесказанное, отмечу, что несмотря на то, что в Республике Армения нет определенных проявлений терроризма, можно с уверенностью констатировать тот факт, что правовая система Армении дает соответствующую возможность и достаточную основу для эффективности борьбы с терроризмом, в частности, в вопросе выявления, предотвращения и преследования этого наиболее опасного преступления. Должная правовая база и

является одним из основных факторов, которые обеспечивают полную готовность и эффективность действий правоохранительных органов Республики Армения оперативно реагировать на любое проявление такого рода преступлений.

В связи с этим считаю необходимым заявить, что правоохранительные органы Республики Армения готовы оказывать безоговорочную поддержку правоохранительным органам всех и любого государства, в борьбе с преступностью, и, в частности, с терроризмом.

Благодарю за внимание.

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԴԱՏԱԽԱՁՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՍՈՑԻԱՑԻԱՅԻ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

ՀՀ գլխավոր դատախազը Ռուսաստանի Դաշնության Սոչի քաղաքում հանդիպում է ունեցել Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի նախագահ Գերհարդ Յարոշի, գլխավոր քարտուղար Դերկ Կուիպերսի և մյուս ներկայացուցիչների հետ:

Կարևորելով այն փաստը, որ Դատախազների միջազգային ասոցիացիան հանդիսանում է դատախազների միակ համաշխարհային կազմակերպությունը և ունի անդամներ աշխարհի շուրջ 172 պետություններից, ՀՀ գլխավոր դատախազը բարձր է գնահատել կազմակերպության դերն օրենքի գերակայությանը, մարդու

իրավունքները հարգելուն և հանցավորության դեմ պայքարում միջազգային համագործակցությանը նպաստելու գործում:

ՀՀ գլխավոր դատախազը նշել է, որ ՀՀ դատախազությունը Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի անդամ է հանդիսանում 1999 թվականից և ՀՀ դատախազները պարբերաբար մասնակցում են ասոցիացիայի կողմից արդիական թեմաներով կազմակերպված համաժողովներին, ինչը հետագայում ևս կշարունակվի: Հանդիպմանը անդրադարձ է կատարվել նաև փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող մի շարք հարցերի:

ՀՀ ՂԵՄԱՎՈՐ ԴԱՏԱԽԱՉԸ ՍՈՉԻՈՒՄ ԵՐԿԿՈՂՄ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ Է ՈՒՆԵՑԵԼ

Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի կողմից Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի ու Կենտրոնական Ասիայի երկրների համար կազմակերպված 7-րդ տարածաշրջան

նային համաժողովին մասնակցելու նպատակով Ռուսաստանի Դաշնության Սոչի քաղաքում գտնվող ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը մի շարք երկկողմ հանդիպումներ է ունեցել իր գործընկերների հետ: Չեխիայի Հանրապետության գլխավոր դատախազ Պավել Զեմանի, Իրանի Իսլամական Հանրապետության գլխավոր դատախազ Խոջաթ օլ Իսլամ Ս. Ի. Ռախ-Ասադիտիի և Կիպրոսի

Հանրապետության գլխավոր դատախազ Կոստաս Կլերիդեսի հետ երկկողմ հանդիպումների ընթացքում գլխավոր դատախազները միմյանց շնորհակալություն են հայտնել Եվրոպայի Խորհրդի և ՄԱԿ-ի շրջանակներում կնքված բազմակողմ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա քրեական գործերով տարիների ընթացքում ցուցաբերված իրավական օգնության համար: Առանձին քննարկվել են երկկողմ հետաքրքրություն ներկայացնող և հետագա համագործակցությանը վերաբերվող հարցեր:

ԻԻՀ և ՀՀ գլխավոր դատախազները պայմանավորվածություն են ձեռք բերել քրեական գործերով իրավական օգնություն ցույց տալու մասին միջնորդություններն ավելի սեղմ ժամկետներում կատարելու, ինչպես նաև երկու պետությունների դատախազությունների միջև համագործակցության ծրագիր կնքելու մասին:

Չեխիայի Հանրապետության, Իրանի Իսլամական Հանրապետության և Կիպրոսի Հանրապետության գլխավոր դատախազների հետ երկկողմ հանդիպումների ընթացքում կողմերը միմյանց փոխադարձ այցերի առաջարկ են կատարել:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԵՆՔԻ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ

ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը Ռուսաստանի Դաշնության Սոչի քաղաքում հանդիպում է ունեցել Եվրոպայի խորհրդի

Մարդու իրավունքների ու օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության ղեկավար Ֆիլիպ Բուայայի և ԵԽ Մարդու իրավունքների ու օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության Մարդու իրավունքների քաղաքականության և համագործակցության դեպարտամենտի ղեկավար Միխայիլ Լոբովի հետ:

ՀՀ գլխավոր դատախազը բարձր է գնահատել Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության դերն օրենքի գերակայության և մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում:

Նկատի ունենալով քրեական գործերով վարույթի ընթացքում մարդու իրավունքների պաշտպանության ապահովման ուղղությամբ ՀՀ դատախազության որդեգրած քաղաքականությունը՝ ՀՀ գլխավոր դատախազ Գ. Կոստանյանը ԵԽ Մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության գլխավոր տնօրինության ղեկավար Ֆ. Բուայայի հետ քննարկել է համագործակցությանն առնչվող մի շարք հարցեր, այդ թվում՝ ՀՀ դատախազներին Մարդու իրավունքների պաշտպանության թեմաներով կազմակերպվող վերապատրաստումների ծրագրերում ընդգրկելու հնարավորությունը: Զրուցակիցները պայմանավորվածություններ են ձեռք բերել փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող մի շարք ծրագրերի իրականացման շուրջ:

Գ.ԿՈՍՏԱՆՅԱՆՆ ՈՒ ՅՈՒ. ԶԱՅԿԱՆ ՄՏՈՐԱԳՐԵԼ ԵՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Դատախազների միջազգային ասոցիացիայի Կենտրոնական, Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի պետությունների 7-րդ տարածաշրջանային կոնֆերանսի շրջանակում ՀՀ գլխավոր դատախազ Գևորգ Կոստանյանը երկկողմ հանդիպում է ունեցել ՌԴ գլխավոր դատախազ Յուրի Զայկայի հետ: Երկու երկրների գլխավոր դատախազները ստորագրել են ՌԴ գլխավոր դատախազության և ՀՀ գլխավոր դատախազության միջև 2015-2017 թվականների համագործակցության ծրագիրը:

Նշված փաստաթղթով նախատեսվում է երկու երկրների դատախազության աշխատա-

կիցների ակտիվ համագործակցություն, մասնագիտական որակի բարձրացմանն ուղղված մի շարք միջոցառումների իրականացում:

Նախատեսվում է անցկացնել նաև «Կոռուպցիոն հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերի քննության նկատմամբ դատախազական վերահսկողության կազմակերպում և իրականացում, կոռուպցիոն իրավախախտումների կանխարգելում և կոռուպցիայի հակազդման օրենսդրության վերլուծություն» թեմայով փորձի փոխանակում և համատեղ ծրագրերի մշակում:

2016 թվականին առաջնահերթ են քրեական գործերով իրավական օգնություն ցուցա-

բերելու հարցերը, ինչպես նաև «Մարդկանց առևտրի և անօրինական միգրացիայի փաստերի հիման վրա հարուցված քրեական գործերի նկատմամբ դատախազական վերահսկողության» վերաբերյալ փորձի փոխանակումը:

Իսկ 2017 թվականին ուշադրության կենտրոնում են լինելու տեխնոլոգիաների միջոցով կատարված հանցագործությունների դեմ պայքարում իրավապահ մարմինների գործունեության նկատմամբ դատախազական վերահսկողությանը, ինչպես նաև դատավարության հատուկ կարգով դատական պրակտիկայի կիրառման վերլուծությանը վերաբերող թեմաները:

Պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել, որ ՀՀ դատախազները վերապատրաստվեն Ռուսաստանի Դաշնության գլխավոր դատախազության ակադեմիայում: Բացի այդ կողմերը պայմանավորվել են փոխանակել գիտական հրատարակություններ, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության դատախազության և Հայաստանի Հանրապետության դատախազության գործունեության հիմնական ուղղությունների վերաբերյալ ուսումնական նյութեր:

Գ. Կոստանյանն ու Յու. Չայկան վստահություն են հայտնել, որ տարածաշրջանային կոնֆերանսի որոշումների իրականացման և այլ միջազգային ֆորումների համատեղ աշխատանքները կմոտեցնեն իրենց դիրքորոշումները, կամրապնդեն փոխըմբռնումը և կնպաստեն օրենքի գերակայության սկզբունքի առավել արդյունավետ կիրառմանը, իսկ ստորագրված համագործակցության ծրագիրը կբարձրացնի դատախազների առջև դրված առաջադրանքների իրականացմանն ուղղված գործունեության արդյունավետությունը:

ՃԱՎԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆ

43 տարեկան հասակում մահացել է Հայաստանի Հանրապետության զինվորական դատախազի օգնական **Գաբրիել Գևորգի Աթոյանը**: «Օրինականություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդեսի խմբագրական խորհուրդն ու Հայաստանի Հանրապետության դատախազությունն իրենց ցավակցությունը և վշտակցությունն են հայտնում Գաբրիել Գևորգի Աթոյանի ընտանիքին ու հարազատներին:

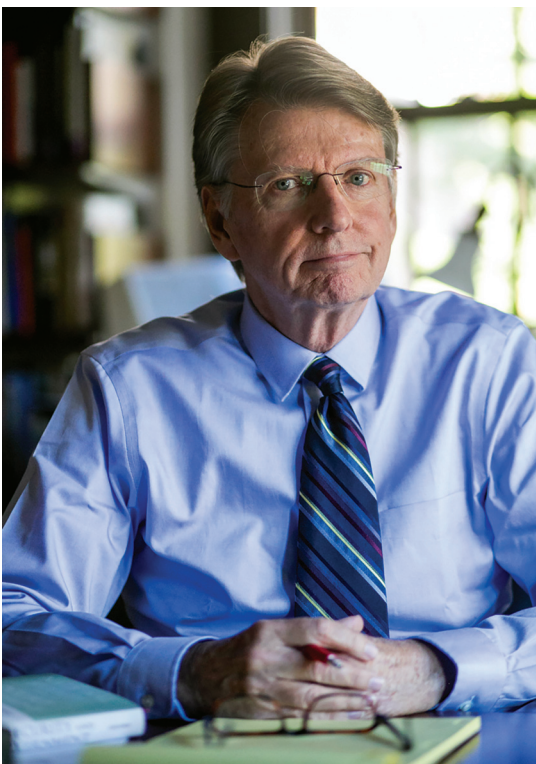
MICHAEL J. GLENNON

Professor of International Law, Fletcher School of
Law & Diplomacy, Tufts University, Medford, Massachusetts

STRUCTURALISM, NATIONAL SECURITY AND AMERICA'S DOUBLE GOVERNMENT*

*I therefore claim to show, not how men think in myths, but how myths
operate in men's minds without their being aware of the fact.*

Claude Levi-Strauss

Few who follow world events can doubt that the Obama administration's approach to multiple national security issues has been essentially the same as that of the Bush administration. John Brennan, President Obama's Director of the CIA—who in the Bush administration served as chief of staff to CIA Director George Tenet, Deputy Executive Director of the CIA, and head of the National Counterterrorism Center—reportedly referred to the Obama administration as “Bush's third term.” On national security policy, the de-

scription fits. The Obama administration has continued the practice of sending terrorism suspects to third countries for detention and interrogation; claimed the power to hold American citizens who are accused of terrorism in military confinement, without trial; insisted that it is for the President to decide whether an accused terrorist will be tried by a civilian court or a military tribunal; kept Guantanamo open, argued that detainees cannot challenge the conditions of their confinement, and restricted detainees' access to legal counsel; resisted efforts to extend the right of *habeas corpus* to other off-shore prisons; argued that detainees cannot invoke the Geneva Conventions in *habeas* proceedings; denied detainees access to the International Committee of the Red Cross for weeks at a time; engaged the United States in a military attack against Libya without congressional approval, in the face of no actual or imminent threat to the nation; and continued and in some respects expanded the ballistic missile defense program of the Bush administration.

His administration, beyond ending torture, has changed virtually nothing with respect to existing CIA programs and operations—except that in continuing targeted killings, it has increased the number of covert drone strikes in Pakistan to six times the number launched during the Bush administration. The Obama administration has prosecuted no one for the crime of torture (after the President himself concluded that waterboarding is torture); approved the targeted killing of

● ՕՐԻՆԱԿԱԿԱՆՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

* This article draws upon *National Security and Double Government*, which appears in the fall, 2013 issue of the HARVARD NATIONAL SECURITY JOURNAL. Supporting references and citations are available on-line at its web site, <http://harvardnsj.org/>.

American citizens (Anwar al-Awlaqi and a compatriot) without judicial warrant; rejected efforts by the press and Congress to release legal opinions justifying those killings or describing the breadth of the claimed power; and opposed legislative proposals to expand intelligence oversight notification requirements. His administration has increased the role of covert special operations, continuing every one of the covert action programs that President Bush had handed down. The Obama administration has continued the Bush administration's cyberwar against Iran (code-named "Olympic Games"); and sought to block lawsuits challenging the legality of this and other national security measures, often claiming the state secrets privilege.

The Obama administration has also continued, and in some expanses expanded, Bush era surveillance policies. For example, the Obama administration further insisted that GPS devices may be used to keep track of certain citizens without probable cause or judicial review (until the Supreme Court disapproved); continued to investigate individuals and groups under Justice Department guidelines re-written in 2008 to permit "assessments" that require "no factual predicate" for FBI agents to conduct secret interviews, plant informants, and search government and commercial data bases; stepped up the prosecution of government whistleblowers who uncovered illegal actions, using the 1917 Espionage Act seven times during his first administration to prosecute leakers (it had been so used only three times in the previous 92 years); demanded that businesses turn over personal information on customers in response to "national security letters" that require no probable cause and that cannot legally be disclosed; continued broad National Security Agency ("NSA") homeland surveillance; seized two months of phone records of reporters and editors of the Associated Press for more than twenty telephone lines of its offices and journalists, including their home phones and cellphones, without notice; through the NSA, collected the telephone records of millions of customers of Verizon on an "ongoing, daily basis" on all telephone calls within its system, within the United States and between the United States and

other countries, under an order that prohibited Verizon to reveal the operation; and tapped into the central servers of nine leading U.S. internet companies, extracting audio and video chats, photographs, e-mails, documents, and connection logs that enable analysts to track foreign targets and U.S. citizens. At least one significant NSA surveillance program, involving the collection of data on the social connections of U.S. citizens and others located within the United States, was initiated after the Bush administration left office.

These and related policies were formulated and carried out by numerous high- and mid-level national security officials who served in the Bush administration and continued to serve in the Obama administration.

Given Senator Obama's powerful criticism of such policies before he took office, the question, then, is this: Why does national security policy remain constant even when one President is replaced by another who as a candidate repeatedly, forcefully, and eloquently promised fundamental changes in that policy?

I. BAGEHOT'S THEORY OF DUAL INSTITUTIONS

A disquieting answer is provided by the theory that Walter Bagehot suggested in 1867 to explain the evolution of the English Constitution. While not without critics, his theory has been widely acclaimed and has generated significant commentary. Indeed, it is something of a classic on the subject of institutional change generally, and it foreshadowed modern organizational theory. In brief, Bagehot's notion was as follows.

Power in Britain reposed initially in the monarch alone. Over the decades, however, a dual set of institutions emerged. One set comprises the monarchy and the House of Lords. These Bagehot called the "dignified" institutions, dignified in the sense that they provide a link to the past and excite the public imagination. Through theatrical show, pomp, and historical symbolism they exercise an emotional hold on the public mind by evoking the grandeur of ages past. They embody memories of greatness. Yet it is a second, newer set of institutions—Britain's "efficient" institutions—that do the

real work of governing. These are the House of Commons, the Cabinet, and the Prime Minister. As Bagehot put it:

[I]ts dignified parts are very complicated and somewhat imposing, very old and rather venerable; while its efficient part ... is decidedly simple and rather modern.... Its essence is strong with the strength of modern simplicity; its exterior is august with the Gothic grandeur of a more imposing age.

Together these institutions comprise a “disguised republic” that obscures the massive shift in power that has occurred, which if widely understood would have created a crisis of public confidence. This crisis has been averted because the efficient institutions have been careful to hide where they begin and where the dignified institutions end. They do this by ensuring that the dignified institutions continue to partake in at least some real governance and also by ensuring that the efficient institutions partake in at least some inspiring public ceremony and ritual. This promotes continued public deference to the efficient institutions’ decisions—and continued belief that the dignified institutions retain real power. These dual institutions, one for show and the other for real, afford Britain expertise and experience in the actual art of governing while at the same time providing a façade that generates public acceptance of the experts’ decisions. Bagehot called this Britain’s “double government.” The structural duality, some have suggested, is a modern reification of the “Noble Lie” that, two millennia before, Plato had thought necessary to insulate a state from the fatal excesses of democracy—and to ensure deference to the golden class of efficient guardians.

Bagehot’s theory may have overstated the naivety of Britain’s citizenry. When he wrote, probably few Britons believed that Queen Victoria actually governed. Nor is it likely that Prime Minister Lord Palmerston, let alone 658 members of the House of Commons, could or did consciously and intentionally conceal from the British public that it was really they who governed. Big groups keep big secrets poorly. Nonetheless, Bagehot’s enduring insight—that dual institutions of governance, one public and the other concealed, evolve

side-by-side to maximize both legitimacy and efficiency—is worth pondering as one possible explanation of why the Obama and Bush national security policies have been essentially the same. There is no reason in principle why the institutions of Britain’s juridical offspring, the United States, ought to be immune from the broader bifurcating forces that have driven British institutional evolution.

As it did in the early days of Britain’s monarchy, power in the United States lay initially in one set of institutions—the President, Congress, and the courts. These are America’s “dignified” institutions. Later, however, a second institution emerged to safeguard the nation’s security. This, America’s “efficient” institution (actually, as will be seen, more a network than an institution) consists of the several hundred executive officials who sit atop the military, intelligence, diplomatic, and law enforcement departments and agencies that have as their mission the protection of America’s international and internal security. Large segments of the public continue to believe that America’s constitutionally-established, dignified institutions are the locus of governmental power; by promoting that impression, both sets of institutions maintain public support. But when it comes to defining and protecting national security, the public’s impression is mistaken. America’s efficient institution makes most of the key decisions concerning national security, removed from public view and from the constitutional restrictions that check America’s dignified institutions. The United States has, in short, moved beyond a mere imperial presidency to a bifurcated system—a structure of double government—in which even the President now exercises little substantive control over the overall direction of U.S. national security policy. Whereas Britain’s dual institutions evolved towards a concealed republic, America’s have evolved in the opposite direction, toward greater centralization, less accountability, and emergent autocracy.

The parallels between U.S. and British constitutionalism are, of course, inexact. In the United States, the transfer of power has not been purposeful, as Bagehot implied it was in Britain. Members of America’s efficient institutions have

not secretly colluded in some dark plot aimed at wresting control over national security from its dignified institutions. What may appear in these institutions' collective motivation as conscious parallelism has in fact been a wholly open and indeed unabashed response to incentives deeply rooted in the legal and political structures in which they operate.

Some of the evolutionary drivers, on the other hand, have been similar in both countries. Electoral incapacity, for example, has been key. Organized deception would be unnecessary, Bagehot suggested, and the trappings of monarchy could be dispensed with, if Britain's population had been generally well-educated, well-off, and politically intelligent. But he believed it was not. The lower and middle classes were "narrow-minded, unintelligent, incurious"; they found educated discourse "unintelligible, confused and erroneous." Bagehot wrote: "A life of labour, an incomplete education, a monotonous occupation, a career in which the hands are used much and the judgment is used little," had produced "the last people in the world to whom ... an immense nation would ever give" controlling authority. No one will ever tell them that, of course: "A people *never* hears censure of itself," least of all from political candidates. The road to public respect (and re-election) lies in ingratiation. So long as their awe and imaginations remain engaged, however, the public could be counted upon to defer—if not to their real rulers, then to what Bagehot referred to as "the theatrical show" that accompanied the apparent rulers. The "wonderful spectacle" of monarchical pomp and pageantry captured the public's imagination, convinced the public that they were not equal to the greatness governance demanded, and induced them to obey.

America's population today is of course far removed from the Dickensian conditions of Victorian England. Yet the economic and educational realities remain stark. Nearly 50 million Americans—more than 16 percent of the population, and almost 20% of American children—live in poverty. A 2009 federal study estimated that 32 million American adults, about one in seven, are unable to read anything more challenging than a children's picture

book and are unable to understand the side effects of medication listed on a pill bottle. The Council on Foreign Relations reported that the United States has slipped ten spots in both high school and college graduation rates over the past three decades. One poll found that nearly 25% of Americans do not know that the United States declared its independence from Great Britain. A 2011 *Newsweek* survey disclosed that 80% did not know who was president during World War I; 40% did not know who the United States fought in World War II; 29% could not identify the current vice president of the United States; 70% did not know that the Constitution is the supreme law of the land; 65% did not know what happened at the constitutional convention; 88% could not identify one of the writers of the Federalist Papers; 27% did not know that the President is in charge of the executive branch; 61% did not know the length of a Senate term; 81% could not name one power conferred on the federal government by the Constitution; 59% could not name the Speaker of the House; and 63% did not know how many justices are on the Supreme Court. Far more Americans can name the Three Stooges than any member of the Supreme Court. Other polls have found that 71% of Americans believe that Iran already has nuclear weapons and that 33% believed in 2007 that Saddam Hussein was personally involved in the 9/11 attacks. In 2006, at the height of U.S. military involvement in the region, 88% of American 18 to 24 year olds could not find Afghanistan on a map; 63% could not find Iraq or Saudi Arabia. Three-quarters could not find Iran or Israel; 70% could not find North Korea. The "over-vote" ballots of several thousand voters—greater in number than the margin of difference between George W. Bush and Al Gore—were rejected in Florida in the 2000 presidential election because voters did not understand that they could vote for only one candidate.

There is, accordingly, little need for purposeful deception to induce generalized deference; in contemporary America as in Bagehot's Britain, a healthy dose of theatrical show goes a long way.

II. THE TRUMANITE NETWORK

“The trained official,” Bagehot wrote, “hates the rude, untrained public.” “He thinks that they are stupid, ignorant, restless” President Harry Truman’s Secretary of State Dean Acheson, not renowned for bluntness, let slip his own similar assessment of America’s electorate. “If you truly had a democracy and did what the people wanted,” he said, “you’d go wrong every time.” Acheson’s views were shared by other influential foreign policy experts, as well as government officials; thus emerged America’s “efficient” national security institution.

Before examining the origins and contemporary operation of those institutions, let us adopt more neutral terms that better describe their historical roots. The terms “efficient” and “dignified” have taken on somewhat different implications over the years and, to put it delicately, imply qualities that not all contemporary American institutions fully embody.

James Madison was perhaps the principal architect of the constitutional design. Honoring Madison’s founding role, I will substitute “Madisonian” for “dignified,” referring to the three branches of the federal government formally established by the Constitution to serve as checks on the instruments of state security. Under the Madisonian system, Congress was given power to “raise and support armies”; to “provide and maintain a navy”; to “make rules for the government and regulation of the land and naval forces”; to “provide for calling forth the militia to execute the laws of the union, suppress insurrections and repel invasions”; and to “provide for organizing, arming and disciplining the militia, and for governing such part of them as may be employed in the service of the United States, reserving to the states respectively, the appointment of the officers, and the authority of training the militia according to the discipline prescribed by Congress.” The commander-in-chief of the armed forces was to be a civilian, the President. The President was authorized to make treaties, but only with the advice and consent of two-thirds of the Senate. No special immunities were carved out for the military from judicial process, to be

exercised by courts with jurisdiction over “all cases, in law and equity, arising under this Constitution, the laws of the United States, and treaties....”

These constitutional provisions thus divide power over national security. Animating the separation of powers is a well-known theory. Dividing authority among the three branches of government, Madison believed, would cause the members of each of the three branches to seek to expand their power but also to rebuff encroachments on their power. An equilibrium would result, and this balance would forestall the rise of centralized, despotic power. But more than mere institutional design was required; the government Madison envisioned was not a machine that would check itself. Essential to the effectiveness of these checks and the maintenance of balance was civic virtue—an informed and engaged electorate. The virtue of the people who held office would rest on the intelligence and public-mindedness of the people who put them there. Absent civic virtue, the governmental equilibrium of power would face collapse. This is the Madisonian model.

President Harry S Truman, more than any other President, is responsible for creating the nation’s “efficient” national security apparatus. Under him, Congress enacted the National Security Act of 1947, which unified the military under a new Secretary of Defense, set up the CIA, created the modern Joint Chiefs of Staff, and established the National Security Council. Truman also set up the National Security Agency, which was intended at the time to monitor communications abroad. Friends as well as detractors viewed Truman’s role as decisive. Honoring Truman’s founding role, I will substitute “Trumanite” for “efficient,” referring to the network of several hundred high-level military, intelligence, diplomatic, and law enforcement officials within the executive branch who are responsible for national security policy-making.

A. ORIGINS

President Truman’s national security initiatives were controversial, with liberal and conservative positions in the debate curiously inverted from

those prevalent in current times. In the late 1940s and early 1950s, congressional liberals generally supported Truman's efforts to create more centralized national security institutions on the theory, held by many and summarized by Michael Hogan, that "peace and freedom were indivisible, that American power had to be mobilized on behalf of democracy 'everywhere,' and that tradition had to give ground to this new responsibility." Senator Hubert Humphrey of Minnesota, for example, dismissed objections to the constitutionality of the new arrangements: "It is one thing to have legalistic arguments about where the power rests," he said, but another to straitjacket a President in trying to deal with a totalitarian state capable of swift action. Stalin could strike a deathblow at any time, he argued; "[t]he days of all the niceties and formalities of declarations of war are past..." Under these conditions, "it is hard to tell ... where war begins and where it ends." Senator Paul Douglas of Illinois insisted that U.S. military power should support democracy "everywhere." Unanswered aggression would lead only to further aggression, he said, requiring the United States to move to a posture of permanent military preparedness.

Conservatives in Congress, on the other hand, feared that Truman's ballooning national security payrolls, reliance upon military solutions to tackle international problems, and efforts to centralize national security decision-making posed a threat to democratic institutions and the principle of civilian leadership. Republican Senator Edward V. Robertson of Wyoming, for example, worried that Truman's military consolidations could amount to the creation of an "embryonic" general staff similar to that of Germany's Wehrmacht. A new national intelligence agency, he said, could grow into an American "gestapo." Republican Senator William Langer of North Dakota and his allies believed that the Soviet threat was exaggerated; the real enemy was the Pentagon, they believed, where "military leaders had an insatiable appetite for more money, more men, and more power, whatever the cost to democracy." The conservatives invoked the specter of a "garrison state," a "police state," and a "slave state" run by "power-grabbing bureaucrats." They

saw peacetime military conscription as "aping the military clique of Hitler" and leading to a "complete militarization of the country," creating a "permanent military caste." Republican Congresswoman Katherine St. George of New York, recalling Washington's Farewell Address, foresaw the possibility of military domination of the nation's civilian leadership. Republican Senators John Bricker and Robert Taft of Ohio and Homer Capehart of Indiana voted to cap the size of active U.S. military forces in part to halt what they regarded as "a drift from 'congressional responsibility' to 'administrative policymaking' ... which would destroy the 'liberty of the people.'" "The truth is that we are slowly losing our freedoms as we move toward the garrison state," said the Republican leader of the House of Representatives, Joseph W. Martin of Massachusetts.

Truman himself appeared to share these concerns, at least to an extent. He was "very strongly anti-FBI," according to his aide Clark Clifford. Truman was "afraid of a 'Gestapo'" and wanted to "hold down the FBI," which he regarded as "dangerous." Although a military officer would be permitted to head the CIA, Truman accepted an amendment to the National Security Act under which the Agency would be prohibited from performing any "police, subpoena, law enforcement powers, or internal security functions." As for the military, while wasteful duplication had to be eliminated and better coordination established, Truman feared that collective deliberation could lead to shared responsibility and joint decision-making, resulting in a diminution in presidential authority and a weakening of civilian control over the military. With half the members of the new National Security Council coming from the military, Truman believed it would be hard for the President to ignore their recommendations, even though their counsel was only advisory. Truman was particularly annoyed by inter-service rivalries and pressure from military lobbyists to increase their services' budgets. "We must be very careful that the military does not overstep the bounds from an economic standpoint domestically," he wrote. He also believed that "[m]ost of them would like to go back to a war footing." But he considered

the new national security apparatus necessary to rein in the military as well as to improve the United States' ability to respond to the looming Soviet threat. The Hoover Commission had warned in 1949 that the Joint Chiefs had come to act as "virtually a law unto themselves" and that "centralized civilian control scarcely exists" in certain military departments. Internecine warfare among the services had come to undermine the nation's defense. Truman believed that his new national security architecture was the best bet to bolster the capacity of the nation to meet security threats while safeguarding the democratic institutions that the newly-empowered military and intelligence organizations were expected to protect.

B. OPERATION

Sixty years later, sitting atop its national security institutions, an intra-governmental network that has descended from what Truman created now manages the real work of preventing the country from, in Acheson's phase, "going wrong." The *Washington Post's* landmark 2011 study of Truman's modern handiwork, "Top Secret America," identified forty-six federal departments and agencies engaged in classified national security work. Their missions range from intelligence gathering and analysis to war-fighting, cyber-operations, and weapons development. Almost 2,000 private companies support this work, which occurs at over 10,000 locations across America. The size of their budgets and workforces are mostly classified but it is clear that those numbers are enormous—a total annual outlay of around \$1 trillion and millions of employees. "The nightmare of the modern state," Henry Kissinger has written, "is the hugeness of the bureaucracy, and the problem is how to get coherence and design in it."

Coherence and design, however, must come largely from the bureaucracy itself. Presidents can appoint only between 3,000 and 4,000 individuals (including domestic policy officials). Of the 668,000 civilian employees in the Department of Defense and related agencies in 2004, only 247 were political appointees. Several hundred policymakers, therefore, must be drawn from the

national security bureaucracy to oversee and direct it. They include, but are not limited to, the President's personal assistants, numbering about 175 professional staff members of the National Security Council—"the single most powerful staff in Washington." Among this larger group of national security policymakers that comprise the National Security Council are careerists as well as "in-and-outers"—political appointees, academics, analysts from think tanks, military officers, and other officials seconded from executive agencies.

These several hundred officials comprise America's Trumanite network. They sit at the pinnacle of what Professor Jack Goldsmith has called "Washington's tight-knit national security culture." After spending their professional lives writing what they did not sign, finally they sign what they did not write. They are not yet driven to work in the morning by a black car but are one step away. They are more likely to have been to Kabul than Tulsa. They visit the hinterlands of fly-over America—on holidays, if then. They seldom appear on television and seek neither celebrity nor wealth. High school class trips do not visit their offices. If they awake at night they think about the implications of the next Stuxnet, not ten-year treasury yields. Success lies in being in the big meeting, reading the key memo—being part of the big decision. The Trumanites draw little overt attention, but wield immense, unnoticed power.

Unlike "the best and the brightest" of earlier times, the Trumanites are not part of big decisions because of wealth, family connections, or an elite education. Most have no assured financial or social safety net to save them should they slip. They are "in" because they are smart, hard-working, and reliable, which among other things means unlikely to embarrass their superiors. What they may lack in subtlety of mind or force of intellect they make up in judgment. Love of country draws the Trumanites to their work. But so also does the adrenaline rush of urgent top-secret news flashes, hurried hallway briefings, emergency teleconferences, intense confrontation, knowing the confidential sub-plot, and, more broadly, their authority. The decisions they secretly shape are the government's most crucial. They are Trollope's Tom Towers: "It is true he wore no

ermine, bore no outward marks of a world's respect; but with what a load of inward importance he was charged! It is true his name appeared in no large capital letters ... but what member of Parliament had half his power?"

The Trumanites are, above all, efficient, or at least efficient relative to the Madisonians. They can move quickly. They are concise summarizers; they know their superiors have as little time as they do and need pre-digested ideas. They face no need for hearings or markups or floor debates and afford no occasion for briefs or oral arguments or appeals. True, the interagency process does take time; papers do have to be cleared and disagreements resolved. But, again—relative to the Madisonian institutions—the Trumanite network is the paragon of efficiency. “The decisive reason for the advance of bureaucratic organization,” Max Weber noted, “has always been its purely technical superiority over any other form of organization.”

The Trumanites share the public's faith in American exceptionalism but they are not ideologues. As Bagehot said of Britain's analogous institution, “it is permanently efficient because it is not composed of warm partisans.” Trumanites are above all rationalists. They appear at all costs sound, responsible, serious, and disinterested, never extreme or sentimental, never too far ahead of policy or too far behind it, creative but not too creative, never boringly predictable and above all never naive. They are, in Bagehot's words, “in contact with reality.” They go only “where they think the nation will follow.” “[T]he way to lead them—the best and acknowledged way—is to affect a studied and illogical moderation.” Their objective is to be *uncategorizable*—neither predictably hard-line nor predictably soft-line, weighing options on their merits but remaining always—for it is, after all, national security that is at stake—tough.

“[T]his cast of mind,” C. Wright Mills concluded, “defines international reality as basically military.” John Kenneth Galbraith recalled the friendly counsel of McGeorge Bundy, National Security Advisor to Presidents John F. Kennedy and Lyndon Johnson: “Ken,” Bundy told him, “you always advise against the use of force—do you realize that?” The result of being typecast,

Galbraith said, was that on security issues he found himself always like an Indian, “firing occasional arrows into the campsite from the outside.” Les Gelb, former president of the Council on Foreign Relations and an Assistant Secretary of State in the Carter administration, later explained his initial support of the Second Gulf War as “symptomatic of unfortunate tendencies within the foreign policy community, namely the disposition and incentives to support wars to retain political and professional credibility.” One must always retain credibility, which counsels against fighting losing battles at high credibility costs, particularly for a policy option that would play in Peoria as a weak one. Whether the policy is in reality the most effective is beside the point. It is the appearance that matters, and in appearance, the policy must seem hard-hitting. That reality permeates national security policymaking. “The White House was ever afraid,” Vali Nasr has written, “that the young Democratic President would be seen as soft.” To have gone against the military on Afghanistan would have made the President look weak. “Mr. President,” advised an NSC staff member, “I don't see how you can defy your military chain” on Afghanistan force levels. “No Democratic president can go against military advice, especially if he asked for it,” said CIA Director Leon Panetta.

The Trumanites' propensity to define security in military and intelligence terms rather than political and diplomatic ones reinforces a powerful structural dynamic. That dynamic can be succinctly stated: *Overprotection of national security creates costs that the Trumanite network can externalize; under-protection creates costs that the network must internalize.* The resulting incentive structure encourages the exaggeration of existing threats and the creation of imaginary ones.

The Trumanites sacrifice little when disproportionate money or manpower is devoted to security. The operatives that they direct do not incur trade-off costs. The Trumanites do, however, reap the benefits of that disproportionality—a larger payroll, more personnel, broader authority, and an even lower risk that they will be blamed in the event of a successful attack. Yet Madisonian institutions incur the costs of excessive resources

that flow to the Trumanites. The President must submit a budget that includes the needed taxes. Members of Congress must vote for those taxes. A federal agency must collect the taxes. When it comes to picking up the tab, Trumanites are nowhere to be seen.

If national security protection is inadequate, on the other hand, the Trumanites are held accountable. They are the experts on whom the Madisonian institutions rely to keep the nation safe. They are the recipients of Madisonian largess, doled out to ensure that no blame will be cast by voters seeking retribution for a job poorly done. In the event of a catastrophic attack the buck stops with the Trumanites. No Trumanite craves to be the target of a 9-11 commission following a catastrophic failure. Thus they have, as Jeffrey Rosen put it, an “incentive to exaggerate risks and pander to public fears” – “an incentive to pass along vague and unconfirmed threats of future violence, in order to protect themselves from criticism” should another attack occur.

Indeed, a purely “rational” actor in the Trumanite network might hardly be expected to do anything other than inflate threats. In this way the domestic political dynamic reinforces the security dilemma familiar to international relations students, the quandary that a nation confronts when, in taking steps to enhance its security, it unintentionally threatens the security of another nation – and thus finds its own security threatened when the other nation takes compensatory action. An inexorable and destabilizing arms race is thereby fueled by seemingly rational domestic actors responding to seemingly reasonable threats – threats that they unwittingly helped create.

The budget figures, compiled by David Sanger, reflect the incentive structure within which the Trumanite network has emerged and thrives. Over the last decade the defense budget has grown 67% in real terms. It now is 50% higher than it was for an average year during the Cold War – greater than the spending of the next twenty largest military powers combined. During the decade following the 9/11 attacks the United States spent at least \$3.3 trillion responding to the attacks. This represents \$6.6 million for every dollar Al Qaeda spent to stage the attacks.

The extent to which the specific threats at which the Obama national security policy is directed have in fact been inflated is unclear: that information is classified, and the handful of Trumanites in a position to know the truth of the matter can hardly be expected to disclose it.

No reliable outside threat assessment is available. Although it is the Madisonians, not the Trumanites, who are expert in assessing the preferences of the public, including public risk tolerance – the Madisonians are the ones who hear out constituents, litigants, and lobbyists – the only way to know whether more insurance is needed is to ask the same Trumanite network that will gladly provide it. If the precise nature of the threatened harm is uncertain, what is not uncertain is the fear of threats, which is essential to the maintenance of the Trumanite network’s power. For the fundamental driver of Trumanite power has been emergency – the appearance of threats that must be addressed immediately, without bringing in the Madisonian institutions. “[A]n entire era of crisis in which urgent decisions have been required again and again,” in the words of Senator J. William Fulbright, has given rise to the Trumanites’ power. Speedy decisions are required that the Madisonian institutions are ill-equipped to make; the Trumanites have the means at their disposal to act quickly. The perception of threat, crisis, and emergency has been the seminal phenomenon that has created and nurtures America’s double government.

What has held the Trumanites together during this era is what Bagehot believed held Britain’s efficient institutions together: loyalty, collective responsibility, and – most importantly – secrecy. “Secrecy, once accepted, becomes an addiction,” Edward Teller said. The Trumanite network is not alone in accepting the need for secrecy in national security matters – the Madisonian institutions do as well – but in breadth and depth, the Trumanites’ opaqueness is striking. Trumanites can have no real discussions with family or friends about work because nearly all their work is classified. They hold multiple compartmented clearances. Their offices are located in the buildings’ expensive real estate – the Pentagon’s E-Ring, the CIA’s Seventh Floor, the State Department’s Seventh Floor. Key pads lock

their doors. Next to their desks are a safe and two computers, one unclassified and the other classified. Down the hall is a SCIF where the most sensitive briefings take place. They speak in acronyms and code words that the public has never heard and, God (and the FBI) willing, never will hear. The experts they consult are their colleagues. Outside expertise, when needed, is hard to tap. The Trumanites sign non-disclosure agreements under which they promise to submit for prepublication review anything they write on the subject of their work. Outside experts have signed nothing; normally they do not even hold a security clearance. Outside experts can thus provide insights, but are not in the flow of intelligence and have little sense of the internal, organizational decisionmaking context in which issues arise. Nor have they any particular loyalty to the group, not being a part of it.

The Trumanites have additional incentives to keep information to themselves. Knowing that information in Washington is power, they are, in the words of Jack Balkin, both information gluttons and information misers. They are information gluttons in that they “grab as much information as possible”; they are information misers in that they try to keep it from the public. Potential critics, power competitors, and adversaries are starved for information concerning the Trumanite network while it feasts on information concerning them. The secrecy of Trumanite activities thus grows as the privacy of the general public diminishes and the Trumanites’ shared “secrets of convenience” bind them more tightly together.

This ability of the Trumanites to mask the identity of “the decider” is another factor that accounts for the network’s durability and resilience. Efforts by the press and congressional oversight committees to pinpoint exactly who is responsible for a given policy are easily deflected by the shield of secrecy provided by the network structure. Because everyone—the entire “national security team” – is accountable, no one is accountable. The network’s success in evading questions concerning the continuation of military assistance to Egypt—despite a clear statutory prohibition against the continuation of such aid following a military coup—is illustrative. Below is

an excerpt from the State Department spokeswoman, Jen Psaki, answering questions from the press on July 26, 2013:

QUESTION: And who ultimately made the decision not to make a determination?

MS. PSAKI: Well, obviously, there’s a factor as it relates to the legal component, which our legal office here played a significant role in, and certainly this was discussed and agreed to through the interagency process.

QUESTION: But who decided? I mean, the buck stops somewhere. As Harry Truman said, it stopped with him. Does the buck stop with the President in this case, or with the Secretary, or with the acting legal advisor of the State Department, or who? Who made the decision?

MS. PSAKI: Well, I’m not going to read out who was where on what and all the players involved in this.

QUESTION: I’m not asking that. I’m asking who made the decision.

MS. PSAKI: This was agreed to by the national security team. Beyond that, I’m not going to – I don’t have anything.

QUESTION: Why are you afraid to say who made the decision?

MS. PSAKI: I’m not afraid of anything, Arshad. I’m just not – I’m not getting into more specifics than that for you.

Its cohesion notwithstanding, the Trumanite network is curiously amorphous. It has no leader. It is not monolithic. It has no formal structure. Its actual membership blurs at the margins. Its ranks reflect the same organizational, philosophical, and personal rivalries and fissures common to all bureaucracies. Blame avoidance ranks high among its priorities. But while Trumanites’ view of the world differs at the margins it does not differ at the core. It has been said that there is no such

thing as a military mind, but this is not true. Mills captured the military mindset: in the military, he wrote, there is an “intensified desire, too deeply rooted to examine, to conform to type, to be indistinguishable, not to reveal loss of composure to inferiors, and above all not to presume the right to upset the arrangements of the chain of command.” Operating as it does under the long shadow of the military, the Trumanite network engages in little internal debate; the range of internal disagreement is tiny, like differences over appropriate necktie width. The conformist mentality percolates upward. Bob Woodward reported on the response to President Obama’s question as he sat down with eighteen top advisers for the second meeting of the Afghanistan-Pakistan strategy review. “‘Is there anybody who thinks we ought to leave Afghanistan,’ the President asked? Everyone in the room was quiet. They looked at him. No one said anything.” The incident was unexceptional. “The dirty little secret here,” a former associate counsel in the Bush White House, Brad Berenson, explained, “is that the United States government has enduring institutional interests that carry over from administration to administration and almost always dictate the position the government takes.”

The Trumanite network is as little inclined to stake out new policies as it is to abandon old ones. The Trumanites’ *grundnorm* is stability, and their ultimate objective is preservation of the status quo. The status quo embraces not only American power but their own careers, which are steadily elevated by the conveyor belt on which they sit. Preoccupied as they are with cascading crises, swamped with memos and email and overwhelmed with meetings, Trumanites have no time to re-examine the cosmological premises on which policy is based. Their business is reacting, day and night. Working weekends and evenings is routine; theirs are 24-7 jobs that leave no time for pondering big pictures. They are caught up in tactics; larger ends are for memoirs. Reflecting on the “fail[ure] to take an orderly, rational approach” to Vietnam decision-making, Robert McNamara wrote that “we faced a blizzard of problems, there were only twenty-four hours a day, and we often did not have time to think straight.” His successors encountered an equally frenetic environ-

ment. With the anger, frustration, emotion, and the mental and physical exhaustion induced in working long hours under crisis conditions, a pernicious but existing policy gradually comes to be seen as the least bad choice. The status quo is preserved by minimizing risks, which means no bold departure from the settled long-term policy trajectory. “Men who have participated in a decision,” as James Thomson succinctly put it, “develop a stake in that decision.” Slow is therefore best. The risk of embarrassment is lower in continuing a policy someone else initiated than in sponsoring one’s own new one. If the policy fails, the embarrassment is someone else’s. The programs are, in economic terms, “sticky down”—easier to grow than shrink.

Trumanites are therefore, above all, team players. They are disinclined to disagree openly. “The further up you go,” one prominent organization theorist put it, “the less you can afford to stick out in any one place.” As one seasoned adviser put it, because “there is a real team concept and where money disputes are not usually the core, radically different views of the direction to be taken by an administration can cause serious trouble.” He advises that a “new president should take care that his key officials in foreign policy all have a roughly similar outlook on the world and America’s place in it.” Accordingly, once a policy is final, Trumanites rally readily round it, however much they might once have disagreed. Dissent shades into disloyalty and risks marginalization, particularly in a policy group with high *esprit de corps*. As Kissinger put it, “[s]erving the machine becomes a more absorbing occupation than defining its purpose.” Little credit is gained by advocating for an option that has earlier been rejected. Likelier than not, one’s superior, or his superior, was present at the creation of the policy and takes pride in its authorship. “In government it is always easier to go forward with a program that does not work,” David Halberstam wrote, “than to stop it altogether and admit failure.” Even those immersed in the policy-making process are often bewildered by its outcome. The Army chief of staff, Harold Johnson, could think of “no logical rationale” to explain the military’s continuing recommendations for incremental escalation of

the U.S. war effort in Vietnam—even though the military had difficulty devising any persuasive strategy to produce victory.

The Trumanites' commitment is therefore to process rather than outcome. "It is an inevitable defect," Bagehot wrote, that "bureaucrats will care more for routine than for results; or, as Burke put it, 'that they will think the substance of business not to be much more important than the forms of it.'" "Men so trained," he believed, "must come to think the routine of business not a means but an end—to imagine the elaborate machinery of which they form a part, and from which they derive their dignity, to be a grand and achieved result, not a working and changeable instrument." At a certain point, policy within such a structure reaches critical mass, and its gravitational pull is too strong to escape even for political appointees, who are easily co-opted. "The vast bureaucratic mechanisms that emerge develop a momentum and a vested interest of their own," wrote Kissinger. "There is a trend toward autarky." There thus emerges, as Goldsmith put it, a "persistence in the interests and outlook of the national security leadership and especially in the national security bureaucracy."

As in all government bureaucracies, the tendency is to "*get along* with others and *go along* with the system..." The safe course for an ambitious Trumanite is to propose the continuation of existing policy before the decision is made to do so; one will then be on the winning side. Changing a big policy requires changing lots of little policies as well; small details, inconveniences perhaps, but which together create major headaches for innovators. Suggesting some limiting principle is dangerous; the facts may unexpectedly turn out to fall beyond that limit, and the author of a limit that seemed so innocuous when it was proposed would then be blamed. Trite but true, the perfect is the enemy of the good, the Trumanites know; good wheels ought not be reinvented. Thus a policy takes on a life of its own, feeding on caution, living off the bureaucratic land, resistant to the changing preferences of elected officials who come and go—a "self-generating enterprise," as Senator Frank Church described it. The careerists, as President Truman himself said, "look

upon the elected officials as just temporary occupants," particularly in the realm of national security. The careerists can always wait them out. "It has often happened in the War and Navy Departments that the generals and admirals, instead of working for and under the Secretaries, succeeded in having the Secretaries work for and under them. And it has happened in the Department of State." Truman expected that his newly-elected successor, Dwight Eisenhower, would be surprised by the bureaucratic inertia. "He'll sit here and he'll say, 'Do this! Do that!'" Truman said. "*And nothing will happen.* Poor Ike—it won't be a bit like the Army. He'll find it very frustrating."

Neil Sheehan reflected on why nothing would happen. Sheehan's *Times* colleague Halberstam recalled that Sheehan came away with one impression: that "the government of the United States was not what he had thought it was; it was as if there were an inner U.S. government, what he called 'a centralized state, far more powerful than anything else.... It had survived and perpetuated itself.... [I]t does not function necessarily for the benefit of the Republic but rather for its own ends, its own perpetuation; it has its own codes which are quite different from the public codes.'"

The Trumanite network has achieved, in a word, *autonomy*. The maintenance of Trumanite autonomy has depended upon two conditions. The first is that the Madisonian institutions appear to be in charge of the nation's security. The second is that the Madisonian institutions not be in charge.

III. THE SOURCES OF MADISONIAN ILLUSION

For double government to work, the Madisonian institutions must seem in charge, for the Trumanites' power flows from the legitimacy of those institutions. Occasionally slip-ups occur, but its members generally maintain the appearance of Madisonian control. Without public deference to the President, Congress, and the courts, the Trumanite network could never command obedience. Behind the scenes, the Madisonians defer to them; technocratic expertise and years of experience are useful resources for

any policymaker to draw upon. Madisonian complaisance is not only inevitable but useful in promoting informed and knowledgeable decisions.

Expertise, efficiency, and experience are not, however, sufficient in and of themselves to induce the Madisonians' general acquiescence in measures needed for effective governance. For all its proficiency, the Trumanite network is still too "artificial," too unfamiliar to generate public reverence. Like Britain's real rulers, the Trumanites bring up the rear in Bagehot's "splendid procession" of governance. They are "secreted in second-rate carriages; no one cares for them or asks about them, but they are obeyed implicitly and unconsciously by reason of the splendour of those who eclipsed and preceded them." Those who preceded them are the apparent rulers, the "imposing personages" for "whom the spectators cheer"; "it is by them the mob are influenced." The Trumanite network survives by living in the Madisonian institutions' glow. Because the Trumanites could never by themselves generate the requisite public veneration, evolution toward double government was necessarily slow. Quick alteration would have been seen, Bagehot theorized, as a "catastrophe" that would have "killed the state."

The Trumanites thus operate under a strong incentive to ensure that Madisonian institutions shine brightly. That is also in the interests of the Madisonian institutions themselves: its members wish to be seen by the public to be in charge, for their own sake as well as the nation's. Members of Congress are loath to exhibit any lack of authority that would make them look weak and undermine their legitimacy or reelection chances. Likewise, the illusion persists that the President is the "decider" on Trumanite proposals. The Trumanites and their operational enterprises are, after all, "his." Announcements are made regularly that "he" has ordered "his" Secretary of State to do this and that "he" has ordered "his" Secretary of Defense to do that. The judiciary, too, continues to appear to be the ultimate arbiter of legality, for its own power as well as the Trumanites'. At the level of appearances—and it is above all appearances that count—interests are aligned, fed by the need simultaneously to maximize both expertise and legitimacy.

Maintaining the appearance of control and thus the ability to generate deference, Bagehot suggests, requires five attributes: historical pedigree, ritual, intelligibility, mystery, and harmony. Together, these elements inspire a sense of duty, a felt obligation on the part of the public to obey.

Pedigree is the Madisonian institutions' strong suit. Congress, the President and the courts, unlike the Trumanites, trace their lineage directly to the Framers, whom Americans (mostly) still appear to revere. Biographies of the Founding Fathers and accounts of their virtuosity appear regularly on best-seller lists and television documentaries. Whatever else they lack, the three constitutional branches present an impressive pedigree. They owe their position to the design of individuals who many have come to regard as demi-gods—Washington, Madison, Hamilton, Franklin and others. Many still view that design still as almost divinely inspired. The public may not be directly aware of the veneration the Constitution has generated over the ages. But the public partakes in the process of filling offices the Constitution established, and it thus has a derivative emotional tie to current occupants of offices that are revered through the mists of memory. And at least some part of the public knows that the earlier holders of those offices also included quasi-mystical figures—Lincoln and Roosevelt, Webster and Calhoun, Marshall and Holmes. To varying extents, their images still shimmer in the public imagination and still stir the millions of tourists who flock to Washington every year, watch the History Channel and read David McCullough.

Pedigree is reinforced by solemn ritual, which also traces to the earliest days of the Republic. The high-church ceremony of presidential inauguration confirms to American voters that the identity of the President and his policies are their choice. The State of the Union address suggests that it is the peoples' representatives in Congress who will approve or disapprove the President's proposals. An occult jargon of Latin and legalese conjures an oracular Supreme Court, sitting on high in its Greek temple, solomonically deciding cases based upon timeless principles, esoteric doctrine, and precedents that limit every institution, Madisonian

and Trumanite alike. From “Hail to the Chief” to intonations of “Oyez, Oyez, Oyez” on the first Monday in October, the illusion is perpetuated that nothing has changed since the Founding. All is right with the world and the Madisonian institutions are still on their thrones.

One reason that the public assumed that Eisenhower could simply snap his fingers and change course—that the Madisonian institutions are what they seem—is that these institutions are intelligible. It requires no canniness to understand that three branches exist to make, execute, and interpret the laws. These are “easy ideas,” in Bagehot words; “anybody can make them out, and nobody can ever forget them.” A fourth-grade civics book can make Madisonians’ jobs comprehensible. By contrast, the Trumanite network is anything but simple. Try explaining the frustrations of the inter-agency process to a general public that cannot identify the National Security Council, let alone its relationship to the intelligence and defense communities or the congressional oversight committees. Even to the extent that it is transparent, the Trumanite network is too amorphous, too byzantine, its missions and relationships too convoluted, its powers and limits too obscure, for ready public understanding.

Mystery is the fourth prerequisite of institutions that generate public obeisance. They must spark the public imagination. They must convince the public that they are not like us, that in native capacity or in education or in access to secrets, they are a breed apart. “Most men,” Bagehot wrote, “are encouraged to assume that, in general, the most powerful and the wealthiest are also the most knowledgeable or, as they might say, ‘the smartest.’” This is particularly true if “superiors” manner of presentation is superior. The people defer to “theatrical show,” Bagehot wrote. “Their imagination is bowed down; they feel that they are not equal to the life which is revealed to them.” This requires that the Madisonian officials operate at something of a remove from the general public, “aloof” in Bagehot’s term. How they do what they do must be “hidden like a mystery.” And to an extent it still is. What exactly happens in meetings in the Oval Office or in the Supreme Court conference where cases are decided or in hearings

of the Senate Intelligence Committee is shrouded in mystery.

Finally, to all appearances, harmony prevails between the Trumanite network and Madisonian institutions. This is not because the Trumanites click their heels and salute the Madisonians. Trumanites believe that the Madisonian institutions, in Bagehot’s phrase, “tend to diminish simple efficiency.” They know that needless bellicosity toward other nations often originates on Capitol Hill. They can tick off multiple military (mis)adventures pushed by “the civilians” that Pentagon planners prudently opposed. They know from history how Joe McCarthy and his merry band savaged the State Department, petrified sensible policymakers and made the CIA a veritable political safehouse for enlightened “China hands.” They know how, before the Trumanite network arrived on the scene, Madisonian institutions bungled American membership in the League of Nations and toyed dangerously with indifference and isolationism while Hitler’s shadow lengthened. To the Trumanites, “[t]he nation [has] outgrown its institutions, and [is] cramped by them.” With Acheson, they regard the Madisonian institutions as lacking the requisite expertise, experience, and seriousness of purpose needed to safeguard the nation’s security. Rather, the Trumanites are not seen publicly to resist the policies set by the Madisonians because the Madisonian institutions must always be perceived as the authors of the Trumanites’ projects. For the Trumanite network to be identified as the authors of initiatives such as NSA surveillance or the mining of Nicaragua’s harbors or the Bay of Pigs invasion would risk delegitimizing the Madisonian institutions—and thus undermining the ultimate power source on which the Trumanites themselves ultimately rely, electoral assent. Ostensible harmony is therefore imperative.

Creating and maintaining this illusion is not difficult. The Madisonian institutions go along with policymaking by the Trumanites so long as it is popular, and if it is popular, their incentive is to be seen as its sponsor. Thus with the 2001 Authorization to Use Military Force, hastily enacted following the September 11 attacks, Congress positioned itself to take credit for the retaliatory

actions all knew, at least in general terms, the Trumanites were preparing. It is in the interests of neither to clash publicly with the other. Open confrontation calls into question both the expertise of the Trumanites as well as the seeming authority of the Madisonians. For the Madisonian institutions to challenge the Trumanite network publicly would entail an uncertain outcome and risk a loss of credibility for both, as occurred when Truman fired MacArthur or Obama fired McChrystal, or when the Supreme Court gave the press the go-ahead to publish the top-secret Pentagon Papers, or when the Church Committee roughed up the CIA. The Madisonian challenge to the CIA's enhanced interrogation program ended, unsurprisingly, with a Madisonian decision to absolve the Trumanites of all responsibility. In clashes such as these, both sets of institutions lose a degree of public respect, albeit among different constituencies. Members of Congress, similarly, do have policy preferences but their first objective is to stay in office. Falling out of sync with the Trumanites is not a wise strategy for career longevity. Buried in the *New York Times*' reportage on the Benghazi controversy was the tip-of-the-iceberg revelation that the House Intelligence Committee, whose members needed talking points to use with reporters in discussing the attacks, asked that they be prepared by then-Director of the CIA David Petraeus. Far safer is it for Congress to "approve" initiatives that, if not its own, at least appear to be.

IV. CONCLUSION

Together, these five elements—historical pedigree, ritual, intelligibility, mystery, and harmony—foster the appearance that "The People" rule through constitutionally established institutions; they "cling to the idea that the government is a sort of automatic machine, regulated by the balancing of competing interests." Accordingly, they are inclined to believe that the purpose of a presidential election is to determine whether to continue existing policy and that when a new President takes office he begins with a blank slate. The rhetoric of presidential campaigns reinforces this belief; it is no accident that "change" has been

the recurring theme in recent elections. Congress, too, and its stance on national security policy are seen to be wholly a function of public will. If only the right person were elected and if only these right officials were to approve the right judges, policy would change. Public attention is thus deflected from networks and institutions to the individuals who hold office. Those individuals are the Madisonians, the Trumanites being all but invisible.

More sophisticated public opinion polling highlights this key distinction. It asks respondents whether they approve of Congress, the Presidency, and the Supreme Court as *institutions*—explaining that "institutions have their own buildings, historical traditions, and purposes laid out in the Constitution"—and then it asks whether they approve of the officeholders—"the people currently in office" within each institutions. The results are striking. When this bifurcated polling was done in the 1990s, only 24% of respondents approved of the members of Congress, 46% approved of the President (George W. Bush), and 73% approved of the members of the Supreme Court. But approval of the three institutions was overwhelming: 88% approved of Congress, 96% of the Presidency, and 94% of the Supreme Court. Policy is thus seen as a function of personnel rather than of institutional structure, and policy change requires merely placing different people in office. If policy does not change, the personnel, not the system, are to blame. The possibility that the *structure* might somehow select the *individuals* who are within it eludes the public. The public seems not to notice that numerous senior national security offices remain vacant for months with no perceptible effect on policy. In the public understanding, if the Trumanites do not act quickly enough, it is because the President is not forceful enough (even though, in Eisenhower's case, he was the Supreme Allied Commander in Europe who led the Normandy invasion). Presidents simply needed to issue commands more forcefully. The details and operation of double government thus remain veiled.

Nonetheless, in the United States today, as in Bagehot's Britain, "[m]ost do indeed vaguely know

that there are some other institutions” involved in governance besides those established by the Constitution. But the popular conception of an “invisible government,” “state within,” or “national security state” is off the mark. The existence of the Trumanite network is no secret. The network’s emergence has not been the result of an enormous, nefarious conspiracy conceived to displace constitutional government. The emergence of the Trumanite network has not been purposeful. America’s dual national security framework has simply evolved in response to incentives woven into the system’s structure as that structure has reacted to society’s felt needs. Yet as a whole Americans still do not recognize the extent to which Madisonian institutions have come to formulate national security policy in form more than in substance.

One reason that they do not is that the double government system has exceptions. For the dual institutional structure to work, it is crucial, Bagehot believed, to “hide where the one begins and the other ends.” Overlap is required.

Enough counterexamples must exist to persuade an optimistic public that the reason for policy continuity is human, not structural. Thus, the counterexamples must be sufficient for the public to believe that if they elect different people and policy will change, giving credence to the idea that the real institutions have not lost all power in making national security policy. Similarly, the Trumanites often include some quasi-Madisonian officers, such as the Secretaries of State and Defense, who themselves generate deference through the same theatrical show common to the Madisonian institutions. Congress, the President and the courts do sometimes say no to the Trumanites. But they do not do so often enough to endanger double government. The enduring Trumanite network makes American national security policy; it is occasional exceptions to that policy that are made by the Madisonian institutions. This is the principal reason that that policy remains largely the same from one presidential administration to another.

ԱՐԹՈՒՐ ՆԱԶԱՐԵԹՅԱՆ

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի
«Քաղաքացիական իրավունք և քաղաքացիական
դատավարություն» ամբիոնի հայցորդ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ԳՈՐԾԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԸ

սկիզբը՝ նախորդ համարում

**Վճռաբեկ դատարանում գործերի
քննության սահմանները**

Ժամանակակից դատավարական իրավունքի ամենաբարդ խնդիրներից մեկը վճռաբեկ ատյանում գործի քննության սահմանները որոշելն է:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Վ.Մ. Շերլստյուկը, գործնականում անհնար է շրջանցել վճռաբեկ ատյանում գործի քննության սահմանների հարցը, քանի որ «դա այն գլխավոր հարցերից է, որ ծագում է ցանկացած, այդ թվում՝ վճռաբեկ ատյանում»¹:

Յու.Ն. Շուվատկինան վճռաբեկ բողոքարկման սահմանների տակ հասկանում է վճռաբեկ ատյանի դատարանի կողմից որոշումների ստուգման սահմանները²:

Գործի քննության սահմանների ներքո կարելի է հասկանալ ինչ-որ սահմաններ, որոնց շրջանակներում տեղի է ունենում վճռաբեկ դատարանի կողմից ընդունված դատական ակտերի օրինականության ու հիմնավորվածության ստուգումը: Վճռաբեկ դատարանի կողմից գործի քննության սահմանները ենթադրում է որոշակի ծավալ (շրջանակ), որտեղ տեղի է

ունենում ստորադաս ատյանի դատարանի որոշման ստուգումը: Քաղաքացիական դատավարությունում հնարավոր է կայացված վճիռների ստուգման ծավալի երկու տարբերակ՝ 1) գործի (որոշման) ստուգում վճռաբեկ բողոքում նշված պահանջների շրջանակներում և 2) գործի (որոշման) ստուգում՝ իր ամբողջ ծավալով³:

Դեռևս հռոմեական իրավունքում ձևավորվել էր «որքան բողոք՝ այդքան դատական որոշում» սկզբունքը (tantum devolutum quantum appellatum), որն իր ամրագրումն ու զարգացումն է ստացել հետագա դարերի դատավարական իրավունքում⁴:

Արևմտաեվրոպական երկրների մեծամասնության օրենսդրությունը ամրագրել է տվյալ սկզբունքը և մարմնավորել այն համապատասխան իրավական համակարգերում⁵:

Մասնավորապես, գործի վերաքննիչ և վճռաբեկ վերանայման հիմնական սկզբունքներից մեկը հանդիսանում է «որքան վերաքննիչ (վճռաբեկ) բողոք՝ այնքան գործի վերանայում (հետևաբար նաև որոշում)» հիմնադրույթը: Դա նշանակում է, որ եթե կողմը բողոքարկում է որոշման մի մասը կամ էլ միայն որոշակի անձանց վերաբերյալ, կամ միայն որոշակի հանգամանքների վերաբերյալ, ապա վերանայումը կատարվում է միայն այդ մասով, կամ նշված

¹ Տե՛ս Շերլստյուկ В. М., “Новые положения Арбитражного процессуального кодекса Российской Федерации”. М., 1996. ст. 89.
² Տե՛ս Шуваткина Ю.Н., “Актуальные вопросы кассационного производства в гражданском процессе”. Автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 2005. ст. 21.
³ Տե՛ս Алиэскеров М., “Пределы рассмотрения дела кассационной инстанцией” // Российская юстиция. 1997. N 6. ст. 22-24, Еременко А. Е., “Проверка обоснованности судебных актов в кассационной инстанции // Защита прав и законных интересов граждан и организаций”. Материалы международной научно-практической конференции. Краснодар, 2002. ст. 129-136.
⁴ Տե՛ս Нефедев Е. А., “Учебник русского гражданского судопроизводства”. Краснодар, 2005. ст. 352-358, Васьяковский Е. В., “Учебник гражданского процесса”. Краснодар, 2003. ст. 345-346, Тютрюмов И. М., “Устав гражданского судопроизводства с законодательными мотивами, разъяснениями правительствующего Сената и комментариями русских юристов, извлеченными из научных и практических Трудов по гражданскому праву и судопроизводству (по 1 сентября 1915 года)”, Пг., 1916. Т.1. ст. 1414, Победоносцев К. П., “Судебное руководство. Сборник правил, положений и примеров, извлеченных из теории и практики гражданского судопроизводства, с полным указателем к судебным и распорядительным решениям по сему предмету кассационных департаментов Сената”. СПб., 1872. ст. 457-458.
⁵ Տե՛ս Борисова Е. А., “Апелляция в гражданском и арбитражном процессах” М., 1997. ст. 87-88.

անձանց վերաբերյալ, կամ էլ նշված հանգամանքների վերաբերյալ: Վճռաբեկ դատարանը, հիմնվելով այդ սկզբունքի վրա, իրավասու չէ դուրս գալ տրված բողոքի շրջանակներից, ընդունել որոշումներ համապատասխան բողոք չներկայացրած անձանց վերաբերյալ, ինչպես նաև գնահատել այն հանգամանքները, որոնք չեն գնահատվում վճռաբեկ բողոքում:

ՀՀ ՔԴՕ հոդված 239-ի համաձայն վճռաբեկության կարգով գործի քննության ժամանակ վճռաբեկ դատարանը գործով կայացված դատական ակտը վերանայում է միայն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում: Այլ կերպ ասած՝ վճռաբեկ դատարանը նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի կիրառման և մեկնաբանման ճշտությունը գործում գտնվող նյութերով ստուգում է միայն վճռաբեկ բողոքի սահմաններում և պարտավոր չէ գործն ստուգել իր լրիվ ծավալով:

Օ.Յու. Սկվարցովը կարծում է, որ «(...) ցանկացած ատյանի դատարան՝ վերաքննիչ, թե՛ վճռաբեկ, պետք է խիստ կապված լինի կողմերի ներկայացրած պահանջների հետ»: Դատարանն անում է իր եզրակացությունները միայն ներկայացված ապացույցների հիման վրա, չնայած նրան, որ օբյեկտիվ ճշմարտությունը կարող է լինել այդ սահմաններից դուրս, բայց դա արդեն այն կողմի խնդիրն է, որը չկարողացավ ապահովել իր արդյունավետ պաշտպանությունը⁶:

Ի.Օ. Պողվալինի գործի քննության սահմանների սահմանափակման անհրաժեշտությունը հիմնավորում է վճռաբեկության պահանջներով⁷: Նման մոտեցումն ամբողջությամբ բացատրում է դատարանի ակտիվ դերը և զրրկում է նրան վիճելի նյութական իրավահարաբերությանը միջամտելու հնարավորությունից, նույնիսկ ակնհայտ խախտումների դեպքում, որոնք հանգեցրել են վեճի սխալ լուծման և սխալ որոշման ընդունման:

Մեր կարծիքով, տվյալ դեպքում վճռաբեկ դատարանը զրկվում է խախտված իրավունք-

ների ու օրինական շահերի պատշաճ ձևով պաշտպանելու հնարավորությունից:

Է.Ն. Նագորնայան ենթադրում է, որ որոշում ընդունելու իրավունքի իրագործման համար վճռաբեկ ատյանի դատարանին պետք է տրամադրվի համապատասխան լիազորություններ՝ ապացույցների գնահատման, գործի հանգամանքների որոշակիացման, կողմերի իրավունքների ու պարտականությունների սահմանման վերաբերյալ⁸:

Ե.Ա. Բորիսովայի կարծիքով վճռաբեկ բողոքի սահմաններից դուրս գալու դատարանի իրավունքը պետք է սահմանափակվի դատավարական իրավունքի նորմերի էական խախտումներով, հանրային շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությամբ: Նման դեպքերում վճռաբեկ դատարանն իրավասու է ստուգել գործը ողջ ծավալով: Մասնավոր-իրավական շահի առաջնային պաշտպանության ժամանակ պետք է գործի վճռաբեկ բողոքի սահմաններում գործը քննելու կանոնը, քանի որ այդ կանոնին հետևելն ավելի շատ համապատասխանում է քաղաքացիական դատավարությունում տնօրինչականության սկզբունքի բովանդակությանը⁹:

Կիսելով Ե.Ա. Բորիսովայի տեսակետը՝ Ա.Գ. Պլեշանովը կարծում է, որ տնօրինչականության սկզբունքի պահանջներին պարտադիր հետևելը ենթադրում է գործի քննության սահմանների սահմանափակման անհրաժեշտություն¹⁰:

Ուշադրության է արժանի Վ.Մ. Ժույկովի դիրքորոշումը: Նա պնդում է, որ օրինականության շահերի որոշակի խախտման դեպքում ծագում են բարդ խնդիրներ, որոնց լուծումը կայանում է մի կողմից մրցակցության և տնօրինչականության սկզբունքների ողջամիտ հավասարակշռության մեջ, և մյուս կողմից՝ դրանց և օրինականության սկզբունքի մեջ:

Դրանով պայմանավորված, նախապատվությունը պետք է տրվի օրինականության սկզբունքին, ոչ թե տնօրինչականությանը, ի-

⁶ St'u Скворцов О. Ю. «Кассационная инстанция в арбитражных судах». М., 1997., ст. 90-92.
⁷ St'u Подвальный И. О., «Апелляция и кассация в арбитражном процессе Российской Федерации». Автореф. дис. канд. юрид. наук. СПб., 2001. ст. 20.
⁸ St'u Нагорная Э. Н., «Производство в кассационной инстанции арбитражного суда». М., 2000, ст. 36.
⁹ St'u Борисова Е. А., «Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе» М., 1997, ст. 97-109, «Проверка судебных актов по гражданским делам». М., 2005, ст. 98-99.
¹⁰ St'u Плешанов А. Г., «Диспозитивное начало в сфере гражданской юрисдикции: проблемы теории и практики» М., 2002, ст. 270-272.

հարկե, չսահմանափակելով օրինականության շահերի հասկացությունը միայն հանրային շահերով. դատարանը պետք է վճռաբեկ բողոքի սահմաններից դուրս գա այն դեպքում, երբ նյութական իրավունքի նորմերի սխալ կիրառմամբ կամ մեկնաբանմամբ խախտվել են գործին մասնակցող և նույնիսկ որոշումը չբողոքարկող անձանց իրավունքները¹¹:

Վճռաբեկ բողոքի փաստարկները, անշուշտ, հստակեցնում են վճռաբեկ ստուգման բովանդակությունն ու վճռաբեկ դատարանի ակտիվության (գործունեության) սահմանները: Այնուամենայնիվ, վճռաբեկ դատարանը պետք է հնարավորություն ունենա ստուգում իրականացնել այն սահմաններում, որոնք անհրաժեշտ են իրավունքների դատական պաշտպանության համար՝ գործի քննության ժամանակ չսահմանափակվելով բողոքում շոշափված փաստական հանգամանքներով: Վճռաբեկ բողոքի փաստարկների սահմաններից դուրս գալը կախված է վճռաբեկ դատարանի հայեցողությունից և պետք է պատճառաբանված լինի վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ:

Համաձայն ՌՍՖՍՌ ՔԴՕ հոդված 347-ի՝ վճռաբեկ դատարանը կապված չէ վճռաբեկ բողոքի փաստարկների հետ և օրինականության շահերից ելնելով պարտավոր է գործը ստուգել լրիվ ծավալով:

Ա.Տ. Բոնների կարծիքով՝ ՌՍՖՍՌ նախկին ՔԴՕ հոդված 294-ը դատարանին թույլ էր տալիս ստուգել որոշումը ինչպես բողոքարկված, այնպես էլ չբողոքարկված մասով, և հավասարապես բողոք չներկայացրած անձանց մասով ևս: Դա ավելի ճիշտ էր, քանի որ «այն անհամեմատ ավելի ժողովրդավարական էր և ավելի շատ էր նպաստում քաղաքացիական դատավարություններում օրինականության սկզբունքի ամրապնդմանը», չնայած նրան, որ նշված լիազորությունից վճռաբեկ դատարանն օգտվում էր բավականին հազվադեպ՝ ավելի շատ սահմանափակվելով վճռաբեկ բողոքի փաստարկներով¹²:

Մեր կարծիքով, ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը պետք է ստուգի ստորադաս ատյանի դատարանի որոշումը ողջ ծավալով, եթե 1) վճռաբեկ դատարանը բացահայտել է ՀՀ ՔԴՕ հոդված-

ներ 227-228-ով նախատեսված նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի էական խախտումներ, քանի որ տվյալ հիմքերը վկայում են որպես իրավական ակտ որոշման առօրինակ լինելու մասին, 2) գործի նյութերը վկայում են սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի խախտման մասին:

Հաշվի առնելով վերը շարադրվածը՝ առաջարկում ենք ՀՀ ՔԴՕ հոդված 239-ում կատարել անհրաժեշտ լրացում՝ այն շարադրելով հետևյալ կերպ.

«Հոդված 239. գործի քննության սահմանները վճռաբեկ դատարանում

Վճռաբեկության կարգով գործի քննության ժամանակ վճռաբեկ դատարանը գործով կայացված դատական ակտը վերանայում է միայն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Օրինականության շահերից ելնելով՝ վճռաբեկ դատարանն իրավունք ունի դուրս գալ վճռաբեկ բողոքի փաստարկների սահմաններից»:

Այս լրացումը հնարավորություն կտա վճռաբեկ դատարանին, օրինականության շահերից ելնելով, ստուգել ստորադաս ատյանի դատարանի ընդունած դատական ակտը լրիվ ծավալով, որի արդյունքում վճռաբեկ դատարանի որոշումը կլինի ավելի հիմնավոր և պատճառաբանված: Այս լրացումը կնպաստի նաև ստորադաս ատյանի դատարանների կողմից կամայականությունների վերացմանը, նախականիչ նշանակություն կունենա դատական պրակտիկայի վրա, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ վճռաբեկ դատարանն իրավունք է ստանում ստուգել դատարանի որոշումը լրիվ ծավալով՝ անգամ չբողոքարկված մասով:

Ինչպես վերը նշվեց, վճռաբեկ դատարանը գործով կայացված դատական ակտը վերանայում է միայն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում (ՀՀ ՔԴՕ հոդված 239): Վճռաբեկ դատարանը, իհարկե, գործում գտնվող հիմքերի հետ միասին հաշվի է առնում (գնահատում է) նաև բողոքին կից կամ բողոքի կապակցությամբ լրացուցիչ ներկայացված նյութերը՝ բողոքարկված ակտն անփոփոխ

¹¹ Տե՛ս Жуikov В. М., “Проблемы гражданского процессуального права” М., 2001, ст. 51-57.

¹² Տե՛ս Боннер А. Т., “Установление обстоятельств гражданских дел”. М., 2000, ст. 229.

թողնելու կամ այն բեկանելու և գործը նոր քննության վերադարձնելու հարցը ճիշտ լուծելու, այսինքն՝ վճռաբեկ բողոքում ներկայացված պահանջները բավարարելու կամ մերժելու համար:

Լրացուցիչ նյութերի բնույթի մասին հարցը գրականության մեջ և դասական պրակտիկայում համարվում է վիճելի: Որոշ դատավարագետներ լրացուցիչ նյութերի շարքին են դասում միայն ապացույցները¹³, մյուսներն ավելի լայն են մեկնաբանում «նյութեր» հասկացությունը՝ դրանում ներառելով ոչ միայն այն, ինչը համարվում է ապացույց այդ բառի դատավարական իմաստով, այլ նաև այս կամ այն փաստերի վերաբերյալ քաղաքացիների գրավոր դիմումները, իրավասու անձանց կարծիքները՝ շարադրված գրավոր ձևով, դատավարական ուժ չունեցող ապացույցները և այլն¹⁴:

Ինչպես արդարացիորեն նշում է Ա.Տ. Բոնները, քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության մեջ կա «նոր ապացույցներ» և «լրացուցիչ ներկայացված նյութեր» տերմինների ամրագրման անհրաժեշտություն¹⁵:

Եթե առաջին կամ վերաքննիչ ատյանի դատարանները պարտավոր են միջոցներ ձեռնարկել ներկայացված ապացույցներն ուսումնասիրելու միջոցով հատկացնել գործի իրական հանգամանքները, ապա վճռաբեկ դատարանը գոյություն ունի նրա համար, որպեսզի ստուգի գործի հանգամանքների վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումների ճշտությունը:

Լրացուցիչ նյութերն ապացույցներ չեն համարվում, քանի որ վճռաբեկ դատարանը դրանք անմիջականորեն չի հետազոտում, սակայն դրանք ներկայացվում են վճռաբեկ դատարան, որպեսզի վերջինս կարողանա որոշել, թե առաջին ատյանի կամ վերաքննիչ դատարանների կողմից գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերն արդյոք ճիշտ են հաստատվել, թե՛ ոչ: Լրացուցիչ ապացույցներ են ներկայացվել, օրինակ՝ հետևյալ դեպքերում՝

- եթե ապացույցները գոյություն են ունեցել ստորադաս ատյանի դատարանի կողմից գործը քննելու պահին, բայց դրանք ներկայացնող անձը չի իմացել և չէր կարող իմանալ դրանց գոյության մասին,
- եթե ապացույցները գոյություն են ունեցել ստորադաս ատյանի դատարանի կողմից գործը քննելու պահին, և անձն իմացել է այդ մասին, բայց իրենից չկախված հանգամանքներով դրանք չի ներկայացրել դատարան,
- եթե լրացուցիչ ապացույցներն ի հայտ են եկել ստորադաս ատյանի դատարանի կողմից որոշում կայացնելուց հետո,
- եթե ստորադաս ատյանի դատարանը սխալմամբ բացառել (հանել) է դատական քննությունից անձի կողմից ներկայացված ապացույցները, որոնք կարող էին էական նշանակություն ունենալ գործի ճիշտ լուծման համար,
- եթե ստորադաս ատյանի դատարանն անհիմն ձևով մերժել է անձին ուսումնասիրելու այն ապացույցները, որոնք կարող էին էական նշանակություն ունենալ գործի ճիշտ լուծման համար:

Բոլոր այն դեպքերում, երբ գործերով շոշափվում են սոցիալական պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը (այնպիսի անձանց, ինչպիսիք են՝ ազատագրված անձանց, կրողները, քաղաքացիները, որոնց նկատմամբ հարուցվել է վարույթ հոգեբուժական հաստատությունում հարկադիր հոսպիտալացման մասին, անգործունակ ճանաչված անձինք, անչափահասները, հաշմանդամները, ծերերը և այլն), անհրաժեշտ է նրանց կարգավիճակը դիտել որպես հարգելի պատճառ ստորադաս ատյանի դատարանում ապացույցներ չներկայացնելու համար՝ չսահմանափակելով նրանց իրավունքը ներկայացնելու նոր ապացույցներ վճռա-

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

¹³ Տե՛ս Ազարов В. В., “Принятие дополнительных доказательств арбитражным судом апелляционной инстанции и принцип состязательности” // Арбитражный и гражданский процесс. 2003. N 11, ст. 24-26, Нагорная Э. Н., “Производство в кассационной инстанции арбитражного суда”. М., 2000, ст. 63.
¹⁴ Տե՛ս Абрямов С. Н., “О новых материалах при рассмотрении гражданских дел в кассационном порядке” // Правоведение, 1961. N 3, ст. 103-109, Боннер А. Т., “Установление обстоятельств гражданских дел”. М., 2000, ст. 295, Францифоров Ю. В., Цибулевская О. И., Громов Н. А., “Понятие дополнительных (новых) материалов, представляемых в кассационные и надзорные инстанции в сфере гражданского судопроизводства” // Российский судья. М., Юрист. 2000, N 4, ст. 37-39.
¹⁵ Տե՛ս Боннер А. Т., “Установление обстоятельств гражданских дел”. М., 2000, ст. 296.

բեկ դատարանում: Այդ կերպ սահմանվում են լրացուցիչ երաշխիքներ դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման համար: Լրացուցիչ նյութերը հնարավորություն են տալիս վճռաբեկ դատարանին ստուգելու վերանայվող դատական ակտերի հիմնավորվածությունը: Իսկ դա անհրաժեշտ է, քանի որ դատավարական օրենքը յուրաքանչյուր ակտի միաժամանակ առաջադրում է երկու պահանջներ, մասնավորապես՝ այն պետք է լինի նաև օրինական, նաև հիմնավորված (ՀՀ ՔԴՕ հոդված 130):

Երբ լրացուցիչ նյութերը վկայում են, որ գործի փաստական հանգամանքները գործն ըստ էության լուծելիս սխալ են որոշվել կամ անհրաժեշտ ապացույցներով հաստատված չեն, որը հանգեցրել է գործի սխալ լուծման, ապա վճռաբեկ դատարանը բեկանում է վճիռը (ՀՀ ՔԴՕ հոդված 228-ի 1-ին կետ):

Որոշման կայացմամբ վճռաբեկ դատարանում ամփոփվում է գործի քննության արդյունքները:

Վճռաբեկ դատարանի որոշումները քաղաքացիական գործերով կոլեգիալ դատարանի որոշումներն են, որոնցում արտացոլվում են ստորադաս ատյանի դատարանների վճիռների և որոշումների օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման և դրանցում թույլ տրված սխալների ուղղման արդյունքներն՝ օրենքով վճռաբեկ դատարանին տրված լիազորությունների շրջանակներում: Ստորադաս ատյանի դատարանի որոշումը բեկանելու դեպքում գործը նոր քննության չուղարկելով հանդերձ վճռաբեկ դատարանը կարող է ընդունել նոր որոշում, որը նույնպես ձևակերպվում է վճռի ձևով, չնայած նրան, որ տվյալ դեպքում որոշման իրավական ձևը համապատասխանում է առաջին ատյանի դատարանի վճռի իրավական ձևին (նման վճռով (որոշմամբ) դատարանը ամբողջությամբ կամ մասամբ լուծում է գործն ըստ էության):

Մ.Ս. Շաքարյանի կարծիքով ավելի բարձր ատյանի դատարանի վճիռը, որով փոփոխվում

է առաջին ատյանի դատարանի որոշումը կամ կայացվում է նոր որոշում, նպատակահարմար կլինի անվանել որոշում¹⁶: Նշված դիրքորոշման հետ մենք լիովին համաձայն ենք:

Տվյալ հարցում հակառակ տեսակետ է արտահայտում Լ.Ֆ. Լեսնիցկայան: Նա կարծում է, որ ավելի բարձր ատյանի դատարանի կողմից վճռի կայացման կարգն ու պայմանները տարբերվում են առաջին ատյանի դատարանի կողմից դրանց կայացման կարգից ու պայմաններից, այդ հանգամանքն արտահայտվում է, մասնավորապես՝ փաստաթղթի անվանման մեջ, որով ավարտվում է վճռաբեկ դատարանի կողմից գործի քննությունը¹⁷:

Դատական ակտերը դասակարգելիս պետք է հաշվի առնել դատական իրավակիրառ համակարգում յուրաքանչյուր վճռի ոչ միայն ֆունկցիոնալ (գործառնական) նշանակությանը, այլ նաև արտացոլել դրա յուրահատկությունը: Որոշումը վճիռ է, որով գործը լուծվում է ըստ էության, այն պետք է պատասխանի բոլոր պահանջներին¹⁸:

Եթե վճռաբեկ դատարանը ընդունում է նոր որոշում, այն ևս պետք է կայացվի վճռի ձևով, այլ ոչ թե որոշման, քանի որ որոշումը ծառայում է որպես քաղաքացիական դատավարության եզրափակիչ ակտ, փոխարինում է վճռին որպես դատավարության ավարտ¹⁹:

Գործի քննության արդյունքում վճռաբեկ դատարանը հանուն Հայաստանի Հանրապետության որոշում է կայացնում: Որոշումը կայացվում է բողոք բերած անձի և վճռաբեկ դատարանի նիստին բացատրություններ տալու համար կանչված անձանց բացակայությամբ: Վճռաբեկ դատարանի որոշումը համարվում է ընդունված, եթե դրա օգտին քվեարկել է նիստին ներկա դատավորների մեծամասնությունը: Որոշումը կայացվում է բաց քվեարկությամբ, որն ստորագրում են այն կայացրած դատավորները: Որոշումը հրապարակվում է նիստում (ՀՀ ՔԴՕ հոդված 241):

¹⁶ Տե՛ս Шакарян М. С., “Субъекты гражданского процессуального права”. М., 1970. ст. 50.

¹⁷ Տե՛ս Лесницкая Л. Ф., “Пересмотр решения суда в кассационном порядке”. М., 1974. ст. 143.

¹⁸ Տե՛ս Ткачева Н. И., “Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам”. Саратов, 1987, ст. 11.

¹⁹ Տե՛ս Малышев К. И., “Курс гражданского судопроизводства Т. 1, СПб., 1874 // В. кн. Геражданский процес. Хрестоматия: Учебное пособие” / Под ред. М. К. Треушникова. М., 2005. ст. 542.

ՆԵԼԼԻ ԱՐԱՐԱԲՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության
ֆակուլտետի «Քրեական դատավարություն և
կրիմինալիստիկա» ամբիոնի ասպիրանտ

**ԱՆՉԱՓԱՀԱՍԻՆ ՎԵՐԱԳՐՎՈՂ ՀԱՆՁԱՆՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ՎԱՐՈՒՅԹՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ ԿԱՐՃԵԼԸ ԵՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱԿՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼԸ**

Անչափահասությունն անձին բնութագրող այն հատկանիշն է, որը սահմանում է նրա հատուկ կարգավիճակը քրեական դատավարությունում: Այն դրանով օժտված անձին ընձեռում է առանձնահատուկ հնարավորություններ, որոնք արտացոլվում են քրեական գործերի ըստ էության լուծման մեխանիզմում: Համանման մեխանիզմներից է քրեական գործի կարճումը կամ քրեական հետապնդման դադարեցումը:

Ի թիվս այն հիմքերի, որոնք բազմաթիվ երկրների քրեադատավարական օրենսդրություններ նախատեսում են քրեական հետապնդման ենթարկվող անձանց համար, անչափահասներին տրվում են լրացուցիչ հիմքեր, որոնցից է նրանց տարիքը՝ չափահասության հասած չլինելը¹:

Անչափահասների նկատմամբ գործերի վարույթները պետք է տարբերվեն բոլոր այլ քրեական գործերի վարույթներից հնարավորինս բարենպաստ պայմանների ապահովմամբ, որոնք առավելագույնս կնպաստեն անչափահասների իրավունքների և օրինական շահերի ապահովմանը²: Այսինքն՝ պետք է գոյություն ունենա յուրվե՛նալ արդարադատության հատուկ համակարգ, որը կերաշխավորի արդարացի արդարադատություն անչափահասների նկատմամբ:

Այսպես, Կոնվենցիայի 40 հոդվածի 3-րդ

մասում հանձնարարվել է պետություններին սահմանել ընթացակարգեր օրինախախտ անչափահասների նկատմամբ՝ առանց դատաքննություն իրականացնելու: Նախաքննության փուլում անչափահասի նկատմամբ քրեական գործը կարճելը լիովին համապատասխանում է այդ պահանջին: Ելնելով վերոնշյալ դրույթից՝ ակնհայտ է դառնում, որ միջազգային հանրությունը, գիտակցելով դատական քննության ներգործության ուժն անչափահասների դեռևս ոչ լիովին ձևավորված հոգեկանի վրա, ձգտում է պաշտպանել նրանց դրանից: Ընդ որում, նկատելի է այն միտումը, որ օրինախախտ անչափահասը չհայտնվի հասարակությունից դուրս, համենայն դեպս հասարակության այն հատվածից, որն ունակ է խթանելու և զարգացնելու նրա մեջ սոցիալապես օգտակար հատկանիշներ: Դրանով է պայմանավորված նաև տարբեր երկրների օրենսդրություններում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու ընթացակարգերի արժեքավորությունը, որոնցում դրա համար գլխավոր հիմքերից մեկը դառնում է անչափահաս անձի տարիքը, որի նկատմամբ հարուցվել է քրեական գործը:

Ինչպես արդեն նշել ենք, հենց հոգեկանի առանձնահատկությունները հաշվի առնելու և դրա վրա բացասական ներգործություն թույլ չտալու այդ ձգտումով է պայմանավորված ՀՀ

ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

¹ St’u Касьянова Е. В., “Особенности прекращения уголовного преследования в отношении несовершеннолетних правонарушителей в связи с применением к ним принудительных мер воспитательного воздействия // Обеспечение прав и законных интересов несовершеннолетних: научные статьи и материалы всероссийского круглого стола, проведенного 16 ноября 2011 года на базе юридической клиники Воронежского института МВД России”. - Воронеж: Воронеж. ин-т МВД России, 2012, ст. 13-18, Белоусова Е. А., “О некоторых вопросах прекращения уголовного дела (уголовного преследования) в отношении несовершеннолетнего // Криминалистика”. - Изд-во Петерб. юрид. ин-та Академии Ген. прокуратуры РФ, 2010, № 2 (7), ст. 50-53.

² St’u Серкеров С. Э., “Конвенция ООН о правах ребенка и стандарты ювенальной юстиции // Конвенция ООН о правах ребенка: опыт и перспективы реализации: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. 18-19 ноября 2009 г.” - Махачкала: ИП Овчинников, 2009, ст. 320-325.

քրեական դատավարության օրենսգրքի 50-րդ գլխի գոյությունը, որը կարգավորում է անչափահասների գործերով վարույթների առանձնահատկությունները: Այդ գլխի դրույթներն ընդհանուր առմամբ համապատասխանում են «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի պահանջներին: Այդուհանդերձ դրանք չեն սպառում հարցերի ամբողջ ցանկը, որոնք ենթակա են լուծման ըստ անչափահասների իրավունքների և օրինական շահերի երաշխավորումն ապահովող միջազգային նորմերի: Մասնավորապես, դա վերաբերում է քրեական գործը կարճելու հնարավորությանը՝ պայմանավորված այն հանգամանքով, որ մեղադրյալն անչափահաս է:

Այստեղ մի կողմից կարելի է առանձնացնել ազգային քրեադատավարական օրենսդրության անհետևողականությունը միջազգային փաստաթղթերում ամրագրված սկզբունքների իրականացման հարցում: Սակայն, մյուս կողմից, միանգամայն ակնհայտ են հակասությունները, որոնք թաքնված են նույն այդ սկզբունքներում: Այսպես, մի կողմից, ինչպես նշվեց, անչափահասների համար պետք է սահմանվեն առանց դատական քննության անցկացնելու ընթացակարգեր, իսկ մյուս կողմից, «Երեխայի մասին» կոնվենցիայի 40 հոդվածում հատուկ շեշտադրվում է անչափահասների նկատմամբ անմեղության կանխավարկածը պահպանելու անհրաժեշտությունը: Սակայն անմեղության կանխավարկածը ենթադրում է դատաքննություն: Այսպես, ըստ Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեայի 1948 թվականի դեկտեմբերի 10-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 11 հոդվածի 1-ին մասի՝ հանցագործության մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի անմեղ համարվել, քանի դեռ իր մեղքն օրենքով չի հաստատվել հրապարակային դատական քննության միջոցով, որի ժամանակ նրան տրվում են պաշտպանության բոլոր հնարավորությունները:

Միանգամայն ակնհայտ է, որ վերոնշյալ երկու պահանջներին հետևելը կհանգեցնի տրամաբանական հակասության, որի էությունն այն է, որ մեկին ճշգրտությամբ հետևելիս անխուսափելիորեն կխախտվի մյուսը: Այսպես, առանց դատական քննության անչափահասի նկատմամբ ընթացակարգեր կիրառելու պահանջն անհնար է դարձնում անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը պահպանելը, քանի որ առանց դատական քննության դա իրականացնելն անհնար է:

Ընդհանուր առմամբ, նշյալ հակասությունը բնորոշ է ոչ միայն անչափահասների նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելուն, այլև, առհասարակ, նախաքննության փուլում ցանկացած տեսակի քրեական հետապնդում դադարեցնելուն³: Այն արդեն բավականին վաղուց է դիտվում որպես քրեադատավարական օրենսդրության էական հիմնախնդիրներից մեկը, որը միանշանակ լուծում մինչ օրս չի ստացել: Մասնավորապես, այդ խնդրին ուշադրություն է դարձրել հայտնի խորհրդային գիտնական-դատավարագետ Մ. Ս. Ստրոգովիչը, ով հետազոտել է ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական հետապնդման դադարեցումը: Նա ուշադրություն է դարձրել այն հանգամանքին, որ ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին նորմերի կառուցվածքն ինքնին ենթադրում է անձի կողմից համապատասխան հանցագործությունը կատարելու մեղավորության ընդունում⁴: Եվ դա բնորոշ է ոչ միայն նախկինում գործող խորհրդային քրեադատավարական օրենսդրության նորմերի կառուցվածքին, այլև ներկայումս գործող ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությանը: Օրինակ՝ քրեական հետապնդման դադարեցումը գործուն զղջալու հիմքով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 37) ենթադրում է, որ անձը, ում նկատմամբ կայացվում է քրեական գործը կարճելու մասին որոշում, մեղավոր է համապատասխան

³ Տե՛ս Остромухов Л. Б., “Презумпция невиновности при прекращении уголовных дел по нереабилитирующим обстоятельствам // Юридическая мысль.” - С-Пб.: Изд-во юрид. ин-та (Санкт-Петербург), 2012, № 4 (72), ст. 61-67, Рига В., “Прекращение уголовного дела по нереабилитирующим основаниям и презумпция невиновности: проблемы и перспективы // Дни науки: Материалы научно-практической конференции факультета государственного и международного права.” - Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010, ст. 241-244.

⁴ Տե՛ս Строгович М. С., “Курс Советского уголовного процесса. Том II: Порядок производства по уголовным делам по Советскому уголовно-процессуальному праву”. М.: Изд-во «Наука», 1979, ст. 171.

հանցագործությունը կատարելու մեջ⁵: Նույնը բնորոշ է նաև այլ հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին նորմերի կառուցվածքին (իրադրության փոփոխություն և այլն):

Հարկ է նշել, որ վերոհիշյալ հիմքերը ծանոթ են ոչ միայն ԱՊՀ երկրների, այլև այլ երկրների քրեադատավարական օրենսդրությանը: Այսպես, այնպիսի հիմքը, ինչպիսին քրեական հետապնդման դադարեցումն է, պայմանավորված կատարված հանցագործության աննշան լինելու հետ, նախատեսված է Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 153-ով: Այստեղ նաև ենթադրվում է, որ դադարեցման պայմաններից մեկն էլ անձի կողմից համապատասխան հանցագործությունը կատարելու փաստն է: Սակայն Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության քրեադատավարական օրենսդրությանը հաջողվում է խուսափել վերը նշված հակասություններից, քանի որ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը կայացվում է դատական քննության ժամանակ:

Այս առումով միանգամայն տրամաբանական կլիներ քրեադատավարական օրենսդրությունում քննարկվող հիմնախնդիրը լուծել այնպես, ինչպես Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետությունում, այսինքն՝ քննել քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցերը ոչ թե նախաքննությունն իրականացրած անձանց կողմից, այլ դատական քննության ընթացքում:

Սակայն անչափահասի նկատմամբ նման կերպով քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս վերանում է հակասություններից միայն մեկը՝ նախաքննության ընթացքում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշման մեջ անձի կողմից իր մեղքը փաստացի ընդունելու և անմեղության կանխավարկածի միջև, որը ենթադրում է, որ մեղքը հաստատվում է միայն դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած

դատավճռի կայացումից հետո, իսկ մյուս հակասությունը՝ անմեղության կանխավարկածի և «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի միջև մնում է, որի համաձայն անչափահասների նկատմամբ անհրաժեշտ է կիրառել ընթացակարգեր՝ առանց դատական քննություն իրականացնելու:

Նախաքննության ընթացքում քրեական գործը ոչ արդարացնող հիմքերով կարճելու և անմեղության կանխավարկածի միջև առկա հակասությունը լուծելու մասնակի փորձ կարելի է համարել տվյալ դատավարական գործողությունը նախատեսող նորմերի կառուցվածքը: Այն նախատեսում էր, որ անձը, ում նկատմամբ իրականացվում է քրեական հետապնդումը, ինքն ընդունի իր մեղքը: Դրա օրինակը քրեական գործի կարճումն է գործուն զղջալու դեպքում (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 37), որում անձի կողմից իր մեղքն ընդունելը քրեական գործը կարճելու հիմքի էությունն է: Կարևոր երաշխիք պետք է համարել օրենքում սահմանված այն պահանջը, որ քրեական գործը կարճելն այնպիսի հիմքերով, ինչպիսին գործուն զղջալն է, տուժողի հետ հաշտվելը կամ իրադրության փոփոխությունը, չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այսինքն, ինչպես տեսնում ենք, քրեական գործը կարճելու համար պահանջվում է համապատասխան անձի համաձայնությունը, թեկուզ և դա արտահայտվի այն ձևով, որ նա առարկություն չհայտնի քրեական գործը կարճելու դեմ:

Ինչպես տեսնում ենք, նախաքննության ընթացքում ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական գործը կարճելու և անմեղության կանխավարկածի միջև հակասության հիմնախնդիրը քրեադատավարական օրենսդրությամբ լուծվում է նման կերպ, մասնավորապես քրեական գործը լուծելու վերաբերյալ մեղադրյալի համաձայնությունը ստանալու միջոցով⁶: Այսինքն՝ փաստացի նշված հիմքերով քրեադատավար

⁵ Տե՛ս Գурулев Д., “Прекращение уголовных дел в связи с деятельным раскаянием // Законность”. - М., 2014, № 7, ст. 42-45.

⁶ Տե՛ս Перетокин С. Н., “Необходимость получения согласия освобождаемого от уголовной ответственности лица на прекращение уголовного дела по нереабилитирующим основаниям как гарантия охраны прав и свобод человека и гражданина // Досудебное производство: проблемы и перспективы. Материалы межведомственной научно-практической конференции, посвященной 5-летию принятия Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации”. - М.: МосУ МВД России, 2007, ст. 131-136.

րական օրենսդրությունն առաջարկում է մեղադրյալին իր մեղքն ընդունելու դիմաց քրեական գործը կարճել կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնել: Ընդ որում, պետք է ընդգծել, որ օրենսդրության մեջ սեփական մեղքը ընդունելը՝ որպես քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պայմաններից մեկը, անմիջական հիշատակում չկա: Թեև մեղադրյալի կողմից առարկություն չունենալը, ինչը պահանջվում է քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում, ոչ այլ ինչ է, քան նրա կողմից իր մեղքի ընդունում:

Ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական գործը կարճելիս մեղադրյալի կողմից իր մեղքն ընդունելն ըստ էության այնքան նշանակալի է, որ ամբողջովին ապահովում է քրեական գործով համապատասխան որոշում կայացնելու հնարավորությունը: Դրանում նկատելի է որոշակի նմանություն գաղափարախոսական այն հայեցակարգին, որը մեղադրյալի կողմից իր մեղքն ընդունելը բնորոշվում էր որպես «ապացույցների թագուհի»: Միանգամայն ակնհայտ է, որ հենց դա էլ հետ է թողնում տեսությունն արդեն կատարված փաստից, որի էությունն այն է, որ մեղադրյալի կողմից իր մեղքն ընդունելն իսկապես կարող է հանդես գալ որպես հիմնական պայմաններից մեկը, որով պայմանավորված է ինչպես քրեական գործի շարժման ուղղությունը, այնպես էլ դրան տրվելիք լուծումը:

Ընդ որում, այնուամենայնիվ մեղադրյալի կողմից իր մեղքը փաստացի ընդունելը չի կարելի դիտարկել որպես քրեական գործով «ապացույցների թագուհի», որով դադարեցվում է քրեական հետապնդումը: Այն պետք է դիտարկել միայն որպես պայմաններից մեկը, որը պարտադիր է քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին հարցը համապատասխան ձևով լուծելու համար: Ընդ որում, որպես քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պայման մեղքն ընդունելը և այն որպես «ապացույցների թագուհի» ճանաչելու միջև տարբերությունն այն է, որ առաջին դեպքում մեղքը ընդունելը որևէ մեկի մեղավորությունը հիմնավորելու միջոց չէ, այլ միայն պայման, որը կատարելը կոչված է երաշխավորելու այն անձի իրավունքները, ով ընդունում է իր մեղքը: Այսպես, միանգամայն ակնհայտ է, որ շատ դեպքերում, երբ անձը լիովին համոզված է իր անմեղության մեջ, քա-

նի որ կապ չունի կատարված հանցագործության հետ, որը մեղսագրվում է նրան, իրավունք ունի վիճարկելու դա ոչ միայն նախաքննության ժամանակ, այլև դատարանում: Ուստի, համապատասխան մեղադրյալին իրավունք է տրվում ինքնակամ, առանց որևէ պարտադրանքի վճռելու իր նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հնարավորության հարցը կամ էլ հասնելու իր իրավունքներն ու օրինական շահերը դատական քննության ընթացքում պաշտպանելուն: Այսինքն՝ ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս իր մեղքն ընդունելը ոչ այլ ինչ է, քան պայման, որը կատարելը երաշխավորում է կոնկրետ մեղադրյալի իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Ասվածը թույլ է տալիս խոսել ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հատուկ իրավական կառուցվածքի մասին, որում անձի կողմից իր մեղքի փաստացի ընդունումը չի դիտվում որպես գործողություն, որը մյուս գործողությունների ամբողջության մեջ աջակցում է քրեական հետապնդմանը և կարող է հանգեցնել այդ անձի պարտությանը՝ նրա իրավունքների պաշտպանության առումով: Ընդհակառակը, նշյալ գործողությունը հանգեցնում է երաշխիքների առաջացմանը՝ ուղղված ինքն իրեն փաստացի մեղավոր ճանաչած անձի իրավունքները և օրինական շահերն ավելի ուժեղ պաշտպանելուն: Բացի այդ, ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական գործը կարճելու դեպքում մեղքն ընդունելուն բնորոշ է նաև այն, որ այն չի ընդունում ապացույցի ձև և ուժ, ինչը կարող է հետագայում օգտագործվել: Այսինքն՝ ակներև է, որ նշյալ կառուցվածքը, ըստ օրենսդրի, կոչված է հարմարեցնելու անմեղության կանխավարկածը մեղադրյալի կողմից իր մեղքը փաստացի ընդունելու հետ՝ որպես ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու պայմաններից մեկը:

Ըստ այդմ՝ անչափահասների նկատմամբ քրեական գործերը կարճելու համար անհրաժեշտ է կան տվյալ անչափահասի, կան նրա օրինական ներկայացուցիչների համաձայնությունը: Սա կարևոր երաշխիք է անչափահաս անձի իրավունքների պաշտպանության ապահովման համար: Այսինքն՝ օրենսդրությունը

պետք է նախատեսի այլընտրանք քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համաձայնությունն ստանալու համար: Անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու իրավասությունն օրենսդրությունը լիովին հանձնում է քննիչին ու դատախազին: Թերևս, այս դեպքում անչափահաս մեղադրյալները հայտնվում են ավելի վատ վիճակում, քան այն անձինք, որոնց նկատմամբ քրեական հետապնդումը կարող է դադարեցվել գործուն զղջալու, տուժողի հետ հաշտության կամ իրադրության փոփոխության հիմքերով:

Ի տարբերություն քրեադատավարական գործող օրենսդրության, ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի 423-րդ հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված է, որ (...) քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրվում, եթե դրա դեմ առարկում են անչափահաս մեղադրյալը կամ նրա օրինական ներկայացուցիչը: Այսպիսի կարգավորումն արդարացված է, քանի որ բնավ ոչ միշտ է անչափահաս մեղադրյալն ի վիճակի ճիշտ գնահատելու քրեական գործը կարճելու հետևանքները և դրա ցանկալի լինելն իր իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության համար: Ուստի հաճախ կարիք է լինում դիմելու հասուն մարդու, որն իր կենսափորձի և ձեռք բերած գիտելիքների հիման վրա կարող է ավելի խորությամբ հասկանալ իրավիճակը և հետևություն անել, թե որքանով է ընդունելի ոչ արդարացնող հիմքերով քրեական գործի կարճումն անչափահասի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության համար: Դրանով իսկ միանգամայն արդարացված է այդ անչափահասի օրինական ներկայացուցչի՝ որպես կարևոր անձի ներգրավումը, ում համաձայնությունը էական նշանակություն ունի անչափահասի քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցում:

Սակայն հենց նշյալ տրամաբանությունը թույլ է տալիս փոքր-ինչ այլ հետևություն անել, ըստ որի ավելի ցանկալի է, որ այդ երկուսն էլ՝ մեղադրյալը և նրա օրինական ներկայացուցիչը, միաժամանակ առարկություն չունենան քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեմ: Այսինքն՝ նշված տրամաբանությունից ելնելով, ստացվում է, որ ավելի ճիշտ է ոչ թե անձի այլ-

ընտրանքային ընտրությունը, որի առարկության բացակայությունն անհրաժեշտ է քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար, այլ նման առարկությունների բացակայությունը միաժամանակ երկուսի կողմից էլ: Ընդ որում, ցանկալի է նախապատվությունը տալ անչափահասի օրինական ներկայացուցչի կարծիքին, քանի որ անչափահասն աննշան կենսափորձի և գիտելիքների պատճառով ոչ միշտ է ունակ ճիշտ գնահատելու իրավիճակը և դրանից հետևություն անելու իր իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու ռազմավարության վերաբերյալ: Այդուհանդերձ, դա չպետք է անչափահաս մեղադրյալի կարծիքը հաշվի առնելուց հրաժարվելու պատճառ դառնա, քանի որ հենց նրա իրավունքներն ու օրինական շահերն են պաշտպանվում, ուստի և նա էլ պետք է հնարավորություն ունենա ակտիվորեն պաշտպանելու դրանք: Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում նշյալ դրույթը ներառելիս հարկավոր է միաժամանակ հաշվի առնել ինչպես անչափահաս մեղադրյալի կարծիքը, այնպես էլ նրա օրինական ներկայացուցչի:

Անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին նորմը ներդնելու հնարավորության ու անհրաժեշտության վերաբերյալ հարցը վճռելիս հարկավոր է կողմնորոշվել, թե ինչու է այդ մեխանիզմն անհրաժեշտ պետությանը, հասարակությանը և հենց անձին: Ելնելով անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդման դադարեցումը կարգավորող քրեադատավարական նորմերի վերլուծությունից՝ ակնհայտ է դառնում, որ այդ մեխանիզմը միջոց է, որն օգտագործելով պետությունը և հասարակությունը ձգտում են ոչ դատական կարգով լուծելու անչափահասների հանցավորության որոշակի հիմնախնդիրներ:

Ներկայումս բազմաթիվ երկրների օրենսդրության և միջազգային փաստաթղթերի վերլուծությունից երևում է, որ նշյալ հիմնախնդիրը լուծվում է ոչ թե հակադրվելու միջոցով, որտեղ հակառակ կողմերն են մի կողմից՝ պետությունը, մյուս կողմից՝ հանցանք գործած անչափահասները, այլ այնպիսի պայմաններ ստեղծելու միջոցով, որոնց առկայության դեպքում անչափահասն ինքն էլ գիտակցի իր կատարածի անթույլատրելի ու անընդունելի լինելը և հրաժար-

վի հետագայում նման գործողություններ կատարելուց: Այսինքն՝ նման մոտեցմամբ անչափահաս իրավախախտը դիտվում է ոչ թե որպես հասարակության թշնամի, որին հարկավոր է առնվազն մեկուսացնել, այլ որպես սխալված, դժվար իրավիճակում չկողմնորոշված անձ, ով այդ առումով օգնության կարիք ունի, և հարկավոր է բացատրել նրան, որ հետագայում անթույլատրելի է նման գործողություններ կատարելը: Ընդ որում՝ պետության առջև խնդիր է դրված այնպես բացատրել նրան հետագայում հանցավոր գործողություններ կատարելու անթույլատրելի լինելը, որ դա անուղղելի վնաս չհասցնի անչափահասի հոգեկանին, չնսեմացնի նրան հասակակիցների, մերձավորների և ընդհանրապես հասարակության աչքում: Այսինքն՝ պետությունն ու հասարակությունը ճիշտ ուղուց շեղված անչափահասին նույնիսկ դիտում են որպես իրենց լիիրավ անդամ, որի ճակատագրով է պայմանավորված իրենց կայուն զարգացումը: Նման ռազմավարությունը ենթադրում է պատժիչ տարրի մեղմում անչափահաս մեղադրյալների (կասկածյալների) նկատմամբ կիրառվող ընթացակարգերում արդարադատություն իրականացնելիս⁷:

Նշյալ ռազմավարությունը պետք է ընկած լինի անչափահասների նկատմամբ արդարադատության իրականացումը կարգավորող նորմերի հիմքում:

Ցավոք, պետք է խոստովանել, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը չի կարողացել լիովին խուսափել հանցագործություններ կատարած անչափահաս մեղադրյալների ստիգմատիզացումից և նույնիսկ նրանց նկատմամբ քրեական գործը ոչ արդարացնող հիմքով կարճելու դեպքում, երբ այդ դատավարական գործողությունը կիրառելու պայմանը նրանց տարիքն է: ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծում այնուամենայնիվ նման փորձ ձեռնարկվել է, մասնավորապես՝ 423 հոդվածի համաձայն՝ եթե մինչդատական վարույթում ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքի քննության ընթացքում պարզվում է, որ առաջին անգամ հանցանք կատարած անչափա-

հաս մեղադրյալի ուղղումը հնարավոր է առանց նրան քրեական պատասխանատվության ենթարկելու, ապա հսկող դատախազը, քննիչի միջնորդությամբ կամ սեփական նախաձեռնությամբ, որոշում է կայացնում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին և հարուցում է անչափահաս մեղադրյալին նկատմամբ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու միջնորդություն, որը վարույթի նյութերի հետ միասին հանձնում է դատարանին:

Այսպիսի կարգավորումը համապատասխանում է «Երեխայի իրավունքների մասին» կոնվենցիայի 40 հոդվածին, որը հանձնարարական է տալիս անչափահասների իրավախախտումների հետ կապված հարցերը քննելու և լուծելու առանց դատական քննության: Քրեական դատավարության գործող օրենսդրությունն այս առումով թերի է, որովհետև քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ բոլոր գործողությունները նույնն են, ինչ կիրառվում է չափահաս մեղադրյալների նկատմամբ: Այսինքն՝ նախքան անչափահաս մեղադրյալի նկատմամբ քրեական գործը դադարեցնելը կիրառվում են այն նույն ընթացակարգերը, ինչ բոլոր մյուս անձանց նկատմամբ, ովքեր մեղադրվում են հանցագործություն կատարելու մեջ:

Թեև քրեադատավարական օրենսդրությամբ անչափահասների նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելն իրականացվում է ոչ թե դատական նիստում, այլ նախաքննության ժամանակ, սակայն այդ դեպքում էլ, միևնույն է, կիրառվում են հիմնականում այն նույն ընթացակարգերը, որոնք կիրառվում են չափահասների նկատմամբ, հետևաբար և հաշվի չեն առնում անչափահաս լինելու առանձնահատկությունները:

Բացի այդ, անչափահասների նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու ձևն ինքնին ստիգմատիզացման գործոն է, քանի որ, ինչպես վերը նշվեց, նշյալ դատավարական գործողությունը կարող է իրականացվել

⁷ St' u Solonina C. Ю., «Сравнительный анализ институтов прекращения уголовного дела в отношении несовершеннолетних (на примере стран СНГ) // Общественная безопасность, законность и правопорядок в III тысячелетии: сборник материалов Международной научно-практической конференции (Воронеж, 27 июня 2013 г.)». - Воронеж: Изд-во Воронеж.ин-та МВД России, 2013, Ч. 1, ст. 286-289.

միայն այն անձի նկատմամբ, որի մեղքը թեկուզ ոչ բացահայտորեն, բայց ճանաչվում է կոնկրետ հանցագործությունը կատարելու մեջ: Անչափահասի նկատմամբ քրեական գործը կարճելու մասին որոշման տեքստում պարտադիր առկա է այն փաստի հաստատումը, որ նա է կատարել համապատասխան հանցագործությունը: Իսկ դա ինքնըստինքյան ոչ այլ ինչ է, քան անչափահասի խարանումը որպես հանցագործություն կատարած անձ: Ցավոք, ստեղծվում է իրավիճակ, երբ փաստացի խախտվում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, որի համաձայն՝ անձը ճանաչվում է մեղավոր ոչ այլ կերպ, քան դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Այս առումով պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագիծն առաջին անգամ առաջընթաց արձանագրեց, քանի որ նախատեսում է այնպիսի դա-

տական ընթացակարգ, որը չի կարող բացասաբար ազդել անչափահասի անհատականության վրա: Ըստ նախագծի՝ հսկող դատախազը քննիչի միջնորդությամբ կամ սեփական նախաձեռնությամբ, որոշում է կայացնում քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին և հարուցում է անչափահաս մեղադրյալի նկատմամբ դաստիարակչական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու միջնորդություն, որը վարույթի նյութերի հետ միասին հանձնում է դատարանին: Ինչպես տեսնում ենք անչափահասի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցն իր վերջնական լուծումը ստանում է դատարանում և սա պետք է համարել արմատական բարեփոխում: Ուստի պետք է խոստովանել, որ նշված կարգավորումը մեր քրեադատավարական օրենսդրության համար լավագույնն է, որը հնարավոր բացասական հետևանքները հասցնում է նվազագույնի:

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ՀՀ ՊՆ ՌԱՎ ռազմատեխնիկական համագործակցության բաժնի գլխավոր մասնագետ, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի «Քաղաքացիական իրավունք» ամբիոնի հայրորդ

ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԻՐՈՋ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԱՆՂԱՄՆԵՐԻ՝ ԲՆԱԿԵԼԻ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՌԱՋԱՅՈՒՄԸ

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 14-րդ գլուխը, որը վերնագրված է «Բնակելի տարածության սեփականության իրավունք և այլ գույքային իրավունքներ», պարունակում է «Բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը» վերտառությամբ 225-րդ հոդվածը, որով կանոնակարգվում են բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի հարցերը՝ մասնավորապես, դրա ծագման հիմքերը, կարգը, սուբյեկտները, դադարման կարգը:

Համաձայն վերոնշյալ հոդվածի 1-ին կետի՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքն ուրիշի սեփականություն հանդիսացող բնակելի տարածությունում բնակվելու իրավունքն է, որն անձի հետ անխզելիորեն կապված իրավունք է, որը չի կարող օտարվել, լինել գրավի, վարձակալության կամ անհատույց օգտագործման ինքնուրույն առարկա, ինչպես նաև չի կարող փոխանցվել այլ անձի ժառանգաբար կամ իրավահաջորդության կարգով:

Ցանկացած իրավունքի, այդ թվում՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի բովանդակությունն է կազմում վերջինս ձևավորող իրավասությունների համակցությունը: Բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի բովանդակությունը որոշվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված կարգով, համաձայն որի՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագումը, իրականացման պայմանները և դադարումը սահմանվում են սեփականատիրոջ հետ նոտարական կարգով վավերացված գրավոր պայմանագրով, և անձի բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի բովանդակությունը սահմանափակվում է

բացառապես սեփականատիրոջ հետ համահավասար դրանում ապրելու միջոցով բնակելի տարածության օգտագործմամբ: Վերոնշյալ օրենսդրական նորմից բխում է, որ առաջին՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցողները տիրապետում են (առանց տիրապետման, անխոս, համատեղ բնակության իրավունքն իրականացնել հնարավոր չէ) և օգտագործում են բնակելի տարածությունը սեփականատիրոջ հետ համահավասար և իրավունք ունեն յուրաքանչյուրից՝ ներառյալ սեփականատիրոջից, պահանջելու վերացնել բնակելի տարածության նկատմամբ իրենց իրավունքների ցանկացած խախտում: Նրանք իրավունք ունեն օգտագործելու բնակելի տարածությունն իրենց բնակության համար, և եթե այլ բան նախատեսված չէ սեփականատիրոջ հետ համաձայնագրով, վերջիններս իրավունք ունեն օգտվելու ոչ թե բնակելի տարածության որոշակի հատվածից, այլ ամբողջ բնակելի տարածությունից: Բացի այդ, բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցողներն իրավասու են բնակելի տարածությունն օգտագործել ի շահ իրենց և իրենց հայեցողությամբ: Երկրորդ, բնակելի տարածության սեփականատերն իրավունք չունի միակողմ, առանց բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց համաձայնության սահմանափակել վերջիններիս օգտագործման իրավունքը համապատասխան բնակելի տարածության նկատմամբ: Նշվածի առնչությամբ ընդունելի չէ Ի. Չերկաշինայի մոտեցումը, ըստ որի՝ «օգտագործման կարգի վերաբերյալ այլ համաձայնությունը դիտվում է որպես սեփական բնակարանը մշտական հիմունքներով բնակվելու համար հատկացնելու մերժում»¹:

● ՕՐԻՆԱԿԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

¹ Ст'ю Черкашина И. Л., “Судебная защита права пользования жильём помещением, Российская юстиция”. 2004. № 6. ст. 20-23.

Բացի այդ, ոչինչ բնակելի տարածության սեփականատիրոջը չի սահմանափակում (իր համաձայնության դեպքում, իհարկե) բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց օժտելու իրավասությունների ավելի ընդարձակ շրջանակով այն բնակելի տարածության նկատմամբ, որտեղ բնակվում են համատեղ:

Հարկ ենք համարում նշել, որ կանոնակարգելով քաղաքացիների բնակարանային պահանջունքների բավարարմանն ուղղված այնպիսի կարևորագույն ինստիտուտ, ինչպիսին բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքն է, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածը, չնայած նախկինում կատարված փոփոխություններին, մինչ օրս էլ հակասություններ է պարունակում ոչ միայն քաղաքացիական օրենսգրքի այլ նորմերի հետ, այլև հոդվածի առանձին մասերն էլ հակասում են միմյանց:

Այսպես, 225-րդ հոդվածի 1-ին մասն անձի բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը բնութագրում է որպես բնակելի տարածությունում բնակվելու իրավունք: Նույն մասի երկրորդ պարբերությունը սահմանում է, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեցող անձի հետ առանց սեփականատիրոջ համաձայնության կարող են բնակվել նաև իր ընտանիքի անդամները (ամուսինը, անչափահաս երեխաները): Նշանակում է, ելնելով հոդվածի առաջին մասից, կարելի է ասել, որ եթե անձը ձեռք է բերում բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք, նրա հետ միաժամանակ այդպիսի իրավունք ձեռք են բերում նաև նրա ընտանիքի անդամները՝ անկախ սեփականատիրոջ համաձայնությունից²:

Սակայն նույն հոդվածի երկրորդ մասը որպես բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման միակ հիմք նշում է սեփականատիրոջ հետ նոտարական կարգով վավերացված գրավոր պայմանագիրը՝ սահմանելով, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը ծագում է գույքի նկատմամբ իրա-

վունքների պետական գրանցման մասին օրենքով սահմանված կարգով այդ իրավունքի գրանցման պահից: Մինչդեռ, հոդվածն անտեսում է այն հանգամանքը, որ հենց նույն հոդվածի 1-ին մասով արդեն նախատեսել է օրենքով դրա ծագումն ազգակցական կապի հիման վրա: Բացի այդ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1213-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված է կտակային հանձնարարականի առանձին տեսակ՝ բնակելի տան կամ դրա մասի տրամադրումը ցմահ օգտագործման իրավունքով (այն, ըստ էության նույնն է, ինչ 225-րդ հոդվածով նախատեսված բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը), որի դեպքում բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագումն օրենքը չի պայմանավորում դրա գրանցմամբ:

Բացի այդ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածը, մեր կարծիքով, շարունակում է խնդրահարույց մնալ հատկապես բնակելի տարածության սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրացման տեսանկյունից, քանզի այն (225-րդ հոդվածը) չի արտացոլում սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրացման առանձնահատկությունները: Ուստի, սույն ուսումնասիրության շրջանակներում հանգամանալից կանդրադառնանք բնակելի տարածության սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի հիմնախնդիրներին:

Սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը կամ ինչպես այն մասնագիտական գրականությունում այլ կերպ անվանվում է համատեղ բնակության իրավունքն իրենից ներկայացնում է մի ինստիտուտ, որը ծագել է խորհրդային իրավունքում, հանդիսանում է խորհրդային իրավակարգի ծնունդ և արտասահմանյան երկրներում գրեթե նմանօրինակը չունի³: Օրենսդիրը, հատուկ առանձնացնելով բնակարանային իրավահարաբերությունների

² Նույնաբովանդակ դրույթ պարունակում է նաև Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի՝ «Բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք» վերտառությամբ հոդված 1203-ի 2-րդ մասը, Ֆրանսիայի քաղաքացիական օրենսգրքի 632-րդ հոդվածը, Մոլդովայի քաղաքացիական օրենսգրքի 424-րդ հոդվածի 2-րդ կետը:

³ St'u Качалова И. В., «Право совместного проживания (жилищные права членов семьи собственника, нанимателя и члена жилищного кооператива) // Право и политика». № 12. - М.: 2005, ст. 136.

սուբյեկտներին՝ ընտանիքի անդամներին, վերջիններիս վերապահել է նաև առանձնահատուկ սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունք՝ այն անվանելով բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք:

Անդրադառնալով սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրավական բնույթի հարցին՝ նշենք, որ իրավաբանական գրականությունում նշված իրավունքն իր առաջացման պահից քաղաքացիագետների մեծամասնության կողմից բնութագրվել է որպես իրային իրավունք⁴, չնայած կարելի է հանդիպել նաև հակառակ տեսակետների⁵:

Ինչպես արդեն նշել ենք, բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի, այդ թվում՝ բնակելի տարածության սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների, հարցերը կարգավորվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածով, որի 2-րդ կետն ուղղակիորեն սահմանում է, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագումը, իրականացման պայմանները և դադարումը սահմանվում են սեփականատիրոջ հետ նոտարական կարգով վավերացված գրավոր պայմանագրով: Ուշագրավ է նաև այն հանգամանքը, որ 225-րդ հոդվածով սեփականատերը պարտավորեցված չէ կնքելու պայմանագիր բնակելի տարածության օգտագործման հավակնող որևէ մեկի, այդ թվում նաև ընտանիքի անդամների հետ, ինչը պայմանագրի կնքումը դարձնում է անիրագործելի: Փաստորեն, նշված հոդվածը, անտեսելով քննարկվող իրավունքի առաջացման այնպիսի հիմք, ինչպիսին օրենքն է, բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման միակ հիմք է դիտում պայմանագիրը: Սակայն, մեր իրականությունում, հաշվի առնելով նաև ազգային մտածելակերպի առանձնահատկությունները, դժվար է պատկե-

րացնել, որ օրինակ՝ բնակարանի միակ սեփականատեր հանդիսացող հոր հետ բնակելի տարածության օգտագործման պայմանագիր կնքեն նրա երեխաները, կինը կամ ծնողները: Նման անիրաժեշտություն ընտանիքի անդամները չեն տեսնում, քանի դեռ ընտանիքը հաշտ է, իսկ անհաշտություն առաջանալուց հետո, սեփականատերը, բնականաբար, կխուսափի նման պայմանագիր կնքելուց, ինչն էլ իր հերթին խնդիրներ կհարուցի (և իրականում հարուցում է) ընտանիքի անդամների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրացման առնչությամբ:

Արդյունքում, այդպիսի իրավակարգավորման պայմաններում, 225-րդ հոդվածը հակասություններ է բովանդակում հենց բնակելի տարածության սեփականատիրոջ անչափահաս երեխաների իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման, իրականացման և դադարման համար միակ հիմք դիտելով սեփականատիրոջ հետ կնքված պայմանագիրը, օրենքը փակուղի է մտցնում այն անչափահասների իրավունքների պաշտպանության հարցը, որոնց օրինական ներկայացուցիչները միաժամանակ հանդիսանում են տվյալ բնակելի տարածության սեփականատերեր: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 318-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ ներկայացուցիչը չի կարող ներկայացվողի անունից գործարք կնքել անձամբ իր նկատմամբ: Այստեղից հետևում է, որ օրինական ներկայացուցիչը բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք առաջացնող պայմանագիր չի կարող կնքել անչափահասի հետ, որի հետևանքով անչափահասի բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքի առաջացումը դառնում է անհնար: Արդյունքում պրակտիկայում առաջանում են վեճեր, երբ անչափահասի ծնողներ-

⁴ Տե՛ս Суханов Е. А., “Общие положения о праве собственности и других вещных правах. Хозяйство и право”, 1995, № 6, ст. 45, Щенникова Л. В., “Вещное право: Учебное пособие”. Пермь: Изд-во Пермского университета, 2001, ст. 143, Скловский К. И., “Собственность в гражданском праве”, М., 2002, ст. 435-436.

⁵ Մ.Ի. Բրագինսկու պնդմամբ՝ «անշուշտ, քաղաքացիական իրավահարաբերությունների մեծամասնությունը հանդիսանում է խառը «իրային-պարտավորական»» (Տե՛ս Брагинский М. И., “К вопросу о соотношении вещных и обязательственных правоотношений // Гражданский кодекс России: проблемы, теория, практика.” М., 2001, ст. 115): Հայտնվել է նաև տեսակետ, համաձայն որի՝ բնակելի տարածության սեփականատիրոջ և նախկին կնոջ միջև առաջանում են իրավահարաբերություններ, որոնք նման են բնակելի տարածության վարձակալության իրավահարաբերություններին (Տե՛ս Гонашвили Г. Л., “Права на жилое помещение при расторжении брака. Законодательство”. - № 2. М., 2002, ст. 43-46):

րից մեկը պահանջում է վտարել մյուս ամուսնուն և երեխաներին: Այս պարագայում անչափահասների իրավունքների պաշտպանության հարցը մնում է չլուծված, քանի որ եթե առաջնորդվում ենք 225-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, ապա երեխաներին տվյալ բնակելի տարածությունում բնակվելու հնարավորությունից զրկելու վերաբերյալ տվյալ ծնողի պահանջն օրինաչափ է:

Սակայն, եթե ընդունում ենք, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը կարող է առաջանալ նաև օրենքի հիման վրա, գոյություն ունենալ անկախ գրանցման հանգամանքից, այս դեպքում անչափահասներին օգնության է հասնում «Երեխայի իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածը, որի համաձայն՝ բնակելի տարածության վարձակալի կամ սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամ հանդիսացող երեխան ունի այդ վարձակալի կամ սեփականատիրոջ զբաղեցրած բնակելի տարածությունում ապրելու իրավունք՝ անկախ իր բնակության վայրից: Սույն հոդվածում նշված «ապրելու իրավունքը» ըստ էության բնակվելու իրավունքն է, այսինքն՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը: Այստեղից հետևում է, որ անչափահասի օրինական ներկայացուցիչ՝ ծնողի բնակելի տարածության սեփականատեր հանդիսանալու դեպքում նրա անչափահաս երեխաներն այդ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունք ունեն, որը կարող է դադարել այն դեպքում, եթե դադարի ծնողի սեփականության իրավունքը: Մինչդեռ, ՀՀ դատական պրակտիկայում քննարկվող հոդվածն այլ կերպ է մեկնաբանվում՝ նշելով, որ ծնողի հետ ապրելու երեխայի իրավունքն անմիջականորեն կապված է ծնողի անձի հետ, այլ ոչ

թե ծնողի սեփականության կամ վարձակալության իրավունքով պատկանող գույքի հետ⁶:

Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորմանը՝ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով անչափահասի բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը կարող է դադարել միայն խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի թույլտվությամբ:

Նշենք, որ բնակելի տարածության սեփականատիրոջ զավակների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի խնդիրներն այսքանով չեն սպառվում: Մասնավորապես, եթե, հիմք ընդունելով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները (ծնողի զբաղեցրած բնակարանում երեխայի ապրելու իրավունքը ծագում է օրենքի ուժով և պահպանվում է մինչև երեխայի 18 տարին լրանալը), անչափահաս երեխաներն ունեն ծնողների հետ ապրելու իրավունք և սեփականատեր ծնողը չի կարող իր անչափահաս երեխային բնակարանից վտարելու պահանջ ներկայացնել, ապա չափահաս երեխաներն այդ առումով դառնում են անպաշտպան, եթե ծնողը չափահաս երեխաների հետ չի կնքում բնակելի տարածության օգտագործման պայմանագիր: Մինչդեռ, օրենքի ուժով ընտանիքի անդամի մոտ օգտագործման իրավունք ծագելու դեպքում, վերջինս կձեռքբազատվեր այդպիսի խնդրի առջև կանգնելուց:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածը շարունակում է խնդրահարույց մնալ նաև բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը դադարեցնելիս: Այսպես, այն անձինք, ովքեր օգտագործման իրավունք ձեռք են բերել մինչև Քաղաքացիական օրենսգրքի

ՕՐԻՆԱԿԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

⁶ Տե՛ս Նիկողոս Դաբադյանն ընդդեմ Մարի, Նշան և Տաթևիկ Դաբադյանների՝ բնակելի տնից վտարելու պահանջի մասին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մարտի 27-ի որոշումը, քաղաքացիական գործ թիվ 3-222(ՎԴ): Տե՛ս նաև Ավարդ Խաչատրյանի օրինական ներկայացուցիչ Թեհմինե Խաչատրյանի հայցն ընդդեմ Արմեն, Անահիտ Խաչատրյանների, Քանաքեռավանի գյուղապետարանի, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Եղվարդի տարածքային ստորաբաժանման՝ Քանաքեռավանի շրջխորհրդի գործկոմի 1995 թվականի հունվարի 31-ի թիվ 1 որոշումը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը, գրանցման վկայականը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու և համասեփականատեր ճանաչելու պահանջների մասին, և Արմեն Խաչատրյանի հակընդդեմ հայցն ընդդեմ Թեհմինե Խաչատրյանի՝ բնակության իրավունքը դադարեցնելու և բնակելի տարածությունից վտարելու պահանջների մասին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի որոշումը, քաղաքացիական գործ թիվ ԿԴ03/0026/02/08, Նարինե Աբրահամյանի հայցն ընդդեմ Արտակ Խաչատրյանի, Սեդիկ Փուրթյանի՝ երեխայի բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2006 թվականի հունվարի 27-ի որոշումը, քաղաքացիական գործ թիվ 3-112(ՎԴ)/2006:

ուժի մեջ մտնելը՝ 1999 թվականի հունվարի 1-ը, իրենց իրավունքների ծավալով կարող են որոշակիորեն տարբերվել գործող քաղաքացիական օրենսգրքի գործողության ժամանակ այդպիսի իրավունք ձեռք բերած անձանցից, քանի որ մինչ 1999 թվականը բնակելի տան օգտագործման իրավունքը ձեռք էր բերվում և այդ իրավունքի բովանդակությունը սահմանվում էր Հայաստանի Հանրապետության նախկին բնակարանային օրենսգրքով:

«Նախկին բնակարանային օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի համաձայն՝ բնակելի տան սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամները, որոնց նա բնակեցրել է իրեն պատկանող տանը, իրավունք ունեն նրա հետ համահավասար օգտվելու տան բնակելի տարածություններից, եթե նրանց բնակեցնելիս այլ վերապահում չի եղել: Բնակելի տարածությունից օգտվելու իրավունքն այդ անձանց համար պահպանվում է բնակելի տան սեփականատիրոջ հետ ընտանեկան հարաբերությունները դադարեցնելու դեպքում:

Սա նշանակում է, որ բնակելի տարածությունից օգտվելու իրավունքը ծագում էր ազգակցական կապի հիման վրա, չէր պահանջում պետական գրանցում, անհատույց էր, ցմահ: Օրենքը չէր նախատեսում այդ իրավունքն առանց իրավատիրոջ համաձայնության դադարեցնելու հնարավորություն: Օգտագործման իրավունք ունեցողի օգտագործման իրավունքի ծավալը հավասար էր սեփականատիրոջ օգտագործման իրավունքի ծավալին:

1999 թվականի հունվարի 1-ին ուժի մեջ մտած ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը նորովի սահմանվեց, և եթե բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը ծագում էր ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքին ուժի մեջ մտնելուց հետո, նրա բովանդակությունը տարբերվում էր մինչ այդ ծագած բնակելի տան օգտագործման իրավունքից:

1999 թվականի հունվարի 1-ին ուժի մեջ մտած քաղաքացիական օրենսգրքի համաձայն՝ օգտագործման իրավունքի բովանդակության մեջ կատարվեցին որոշակի փոփոխություններ. բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը ծագում էր այդ իրավունքի գրանցված լինելու պարագայում: Հնարավոր էր իրավուն-

քը սեփականատիրոջ պահանջով դադարեցնել առանց իրավատիրոջ համաձայնության՝ դատական կարգով, սեփականատիրոջ կողմից շուկայական գնով փոխհատուցելու միջոցով:

2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ին օրենսդրական համապատասխան փոփոխությունների արդյունքում այս իրավունքի բովանդակությունը կրկին փոփոխման ենթարկվեց: «Քաղաքացիական օրենսգրքում այդ ժամանակ կատարված փոփոխության արդյունքում բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի ծագման պարտադիր պայման դարձավ պետական գրանցումը, իրավունքը կարող էր դադարեցվել դատական կարգով՝ սեփականատիրոջ կողմից փոխհատուցում տրամադրելու միջոցով: Սահմանվեց փոխհատուցման հաշվարկման կարգը, մասնավորապես՝ փոխհատուցման չափը մեկ ամսվա համար սահմանվում էր իրավունքի դադարեցման պահին տվյալ բնակելի տարածության համար կիրառելի վարձավճարի չափից՝ հաշվարկված հետևյալ կերպ. յուրաքանչյուր բնակության իրավունք գրանցած անձի համար՝ բնակելի մակերեսի չափը բնակելի տարածության անհատույց օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց և սեփականատերերի ընդհանուր թվի վրա բաժանելու միջոցով ստացված մակերեսը, սակայն ոչ պակաս 5 քառակուսի մետրից և ոչ ավելի 9 քառակուսի մետրից:

Փոխհատուցումը հաշվարկվում է երեք տարվա համար և տրամադրվում է միանգամից, եթե կողմերի համաձայնությամբ այլ բան նախատեսված չէ:

Ստացվում է, որ եթե անձը մինչև 1999 թվականի հունվարի 1-ը սահմանված կարգով հաշվառված (գրանցված) է եղել բնակելի տարածությունում և մինչև սույն օրենքն ուժի մեջ մտնելու պահը մշտապես կամ առավելապես բնակվել է այդ բնակարանում, ապա մինչև 2006 թվականի դեկտեմբերի 31-ը սեփականատիրոջ կողմից բնակության իրավունքը դադարեցնելու հայցադիմում ներկայացնելու դեպքում փոխհատուցումը կատարվում է նշված կարգով:

Եթե սեփականատիրոջ կողմից բնակության իրավունքը դադարեցնելու հայցադիմումը ներկայացվում է դատարան 2007 թվակա-

նի հունվարի 1-ից հետո, ապա սույն կետով սահմանված պաշտպանությունից օգտվում են միայն այն անձինք, որոնց բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքը գրանցված է սահմանված կարգով: Այդպիսի դիրքորոշումն իր արտահատությունն է գտել նաև դատական պրակտիկայում⁷:

Փաստորեն, պետությունը 1998 թվականի քաղաքացիական օրենսգրքի ընդունմամբ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի բովանդակության սահմանները նեղացրեց. մինչ այդ անօտարելի իրավունքը հնարավոր դարձրեց օտարել՝ շուկայական արժեքի չափով փոխհատուցում տրամադրելու միջոցով: Արդյոք բնակելի տարածության իրավունքի դադարեցման նման կարգավորումը կիրառելի էր մինչև օրենսգրքի ընդունումն օրենքի ուժով օգտագործման իրավունք ձեռք բերած անձանց նկատմամբ: Գտնում ենք, որ ոչ, քանի որ քաղաքացիական իրավահարաբերությունը սեփականատիրոջ և օգտագործման իրավունք ունեցող անձի միջև ծագել էր մինչև 1999 թվականի հունվարի 1-ը՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը, իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 5-րդ, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրենսգիրքը կիրառվում է քաղաքացիական այն իրավահարաբերությունների նկատմամբ, որոնք ծագել են օրենսգիրքը գործողության մեջ դրվելուց հետո՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Իսկ օրենքը 225-րդ հոդվածի վերաբերյալ այս կա-

պակցությամբ որևէ դրույթ չի պարունակում, ուստի, մեր կարծիքով, մինչև 1999 թվականը ծագած բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը չէր կարող հարկադրաբար դադարեցվել:

Ինչևէ, դատական պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այն որդեգրել է այլ դիրքորոշում և մինչև 1999 թվականը ծագած իրավունքները դադարեցվում էին սեփականատիրոջ պահանջով, սեփականատիրոջ կողմից շուկայական գնով փոխհատուցելու միջոցով: Հարկ է նշել, որ օգտագործման իրավունք ունեցող անձանց տրվելիք հատուցումը հաշվարկվում էր բնակարանի շուկայական արժեքը բոլոր սեփականատերերի և բոլոր օգտագործողների թվին հավասարապես բաժանելու միջոցով: Այսինքն, բնակելի տարածության սեփականատերերի և օգտագործողների իրավունքները գնահատվում էին հավասար⁸:

«ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 170-րդ հոդվածը գույքի օգտագործման իրավունքը դասում է գույքային իրավունքների թվին: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական իրավունքների օբյեկտներն են՝ գույքը՝ ներառյալ դրամական միջոցները, արժեթղթերը և գույքային իրավունքները:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ոչ ոք չի կարելի գրկել նրա գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններ-

⁷ Տե՛ս Ժուլետա Հարությունյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 2013 թվականի հուլիսի 11-ի որոշման դեմ՝ ըստ Ժուլետա Հարությունյանի, Կամո, Ծաղիկ, Արաիկ Ղազարյանների ընդդեմ Երազիկ Հարությունյանի՝ ապօրինի տիրապետողին տնից վտարելու պահանջի մասին, ինչպես նաև Երազիկ Հարությունյանի հակընդդեմ հայցի ընդդեմ Ժուլետա Հարությունյանի, Կամո, Ծաղիկ, Արաիկ Ղազարյանների՝ բնակելի տարածության նկատմամբ օգտագործման իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասին ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի մայիսի 8-ի որոշումը, քաղաքացիական գործ թիվ ԵՄԴ/0023/02/11:

⁸ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2001 թվականի հունիսի 1-ի որոշումն ըստ հայցի Հ. Սարգսյանի ընդդեմ Գ. Սարգսյանի թիվ 3-416(ՎԴ)-2001թ-ի գործով, Վճռաբեկ դատարանի 2002 թվականի հուլիսի 12-ի որոշումն ըստ հայցի Վ. Հարությունյանի ընդդեմ Նախշուն և Արսեն Խոջոյանների թիվ 3-719(ՎԴ)-2002թ. գործով, Վճռաբեկ դատարանի 2004 թվականի ապրիլի 4-ի որոշումն ըստ հայցի Ս. Հակոբյանի ընդդեմ Ս. Հակոբյանի և Գ. Կիրակոսյանի թիվ 3-567(ՎԴ)-2004թ. գործով, Վերաքննիչ դատարանի 2001 թվականի մարտի 21-ի վճիռն ըստ հայցի Ս. Սահակյանի ընդդեմ Մ. Բաղայանի և Ա. Սահակյանի թիվ 01-18-ի գործով, Վերաքննիչ դատարանի 2002 թվականի նոյեմբերի 11-ի վճիռն ըստ հայցի Վ. Գրիգորյանի ընդդեմ Հ. Սահակյանի թիվ 02-1409 գործով, Վերաքննիչ դատարանի 2005 թվականի սեպտեմբերի 16-ի վճիռն ըստ հայցի Մ. Էլբակյանի ընդդեմ Կ. Հակոբյանի, Ն. Հովհաննիսյանի, Ս. Մուրադյանի, Դ. Աֆյանի թիվ 05-2454 գործով, Երևան քաղաքի էրեբունի և Նուբարաշեն համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2005 թվականի նոյեմբերի 23-ի վճիռն ըստ հայցի Մ. Ղազարյանի ընդդեմ Ն. Ռոստոմյանի թիվ 2-1057-2005 թվականի գործով:

րով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Վերը նշված վերլուծությունից բխում է, որ նշված բնակարանային օրենսգրքի հիման վրա ծագած իրավունքը գոյություն ունեցող իրային իրավունք է, գույք է, ուստի օգտվում է Սահմանադրությամբ և Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված երաշխիքներից:

Մինչդեռ, 2005 թվականի հոկտեմբերի 4-ին ընդունված օրենքի արդյունքում 2007 թվականից հետո այդ իրավունքը դադարում է իրենից որևէ նյութական արժեք ներկայացնելուց, «նյութական» իրավունք լինելուց, քանի որ հնարավորություն է տրվում սեփականատիրոջն իր հայեցողությամբ առանց փոխհատուցում տալու դադարեցնելու չգրանցված բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը: Ստացվում է, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքն այս օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում դադարում է գույքային իրավունք լինելուց: Փաստորեն, պետությունը, ընդունելով 225-րդ հոդվածի փոփոխությունները, դրանով իսկ զրկել է օգտագործողներին իրենց գույքից:

Սույն վերլուծությունը վկայում է, որ սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը սահմանված է որպես իրային իրավունք: Այդ միտումը ձևավորվել է դեռևս խորհրդային բնակարանային իրավունքում, բնակելի տարածության սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների իրավունքներն այնպես ընդլայնելով, որ դրանք փաստացի կորցրել են իրենց պարտավորական բնույթը և ձեռք են բերել այլ անձի իրի նկատմամբ իրավունքի գծեր⁹:

Արդյունքում, բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը կամ բնակվելու իրավունքը ձեռք է բերում ինքնուրույն բնույթ: Սուբյեկտի մոտ կոնկրետ բնակելի տարածության հետ իրավական կապ, դրա նկատմամբ որոշակի հնարավորություններ են ստեղծվում: Ճիշտ է, այդ հնարավորությունները սահմանափակ են: Նա կարող է միայն օգտագործել այդ բնակելի տարածությունը: Նշված հատկանիշներն ակնհայտորեն վկայում են այս իրավունքի իրային-իրավական բնույթի մասին¹⁰:

Վերոնշյալը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքն ընտանիքի անդամների մոտ պետք է առաջանա ոչ թե սեփականատիրոջ հետ կնքված պայմանագրի հիման վրա, այլ օրենքի ուժով հիմնված է բնակելի տարածության սեփականատիրոջ հետ բացառապես վստահության վրա հիմնված ընտանեկան կապերի վրա: Մինչդեռ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածը չի արտացոլում սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրավական բնույթը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածում որպես բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի առաջացման հիմք, սեփականատիրոջ հետ նոտարական կարգով վավերացված գրավոր պայմանագրից բացի, նախատեսել նաև օրենքը՝ միաժամանակ սահմանելով, որ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների համար ծագում է անկախ սեփականատիրոջ հետ պայմանագրի կնքումից և իրավունքի պետական գրանցումից:

⁹ Ст'ю Скловский К. И., “Применение гражданского законодательства о собственности и владении. Практические вопросы”. М., 2004, ст. 170.

¹⁰ Ст'ю Щенникова Л. В., “Вещное право: Учебное пособие”. Пермь, изд-во Пермского университета, 2001, ст. 90.

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱԽԿԱԼՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Իրավունքի սոցիալական նշանակության հասկացության և էության բացահայտումն անհնար է, քանի դեռ չի բացահայտվել նրա էական, հիմնային և ելակետային հատկանիշները, որոնց շնորհիվ այն տարբերվում է մյուս նորմատիվ կարգավորիչներից:

Իրավունքի առավել էական հատկանիշներին դասվում են՝ 1) պետական-կամային բնույթը, 2) նորմատիվությունը, 3) իշխանական բնույթը, 4) ձևական որոշակիությունը: Իր հերթին իրավունքի հասկացության գլխավոր բաղադրիչներ ներկայացնող այդ հատկանիշներից յուրաքանչյուրի բովանդակությունը տարբերակվում է համալիր, բազմամակարդակ բնույթով, բարդ կառուցվածքով, ինչը ձևավորվում է իրավունքի տվյալ հիմնական հատկանիշը բացահայտող և կոնկրետացնող մի շարք առանձնահատուկ գծերից և հատկություններից:

Իրավունքի պետական-կամային բնույթը կայանում է նրանում, որ իրավունքն արտահայտում է հասարակության պետական կամքը, որը պայմանավորված է վերջինիս տնտեսական, մշակութային, ազգային, կրոնական, ժողովրդագրական և այլ պայմաններով:

Իրավունքն անիմաստ է մարդկանց գիտակցված, կամային գործունեությունից դուրս: Իրավունքը միշտ հանդիսանում է կամք, սակայն ցանկացած կամք իրավունք չէ: Այսպես, իրավունք չի հանդիսանում առանձին անհատի, այս կամ այն սոցիալական խմբերի, շերտերի, դասերի կամքը: Ինքնին իրավունք չի դառնում նաև քաղաքական կուսակցությունների և հասարակական միավորումների փաստաթղթերում արտահայտված կամքը:

Իրավունքի գիտակցական-կամային բնույթն արտահայտվում է նրանում, որ այն մարդկային գիտակցության միջոցով արտացոլում է այդ պահանջմունքները, շահերը և հասարակական

օրինաչափությունները: Այդպիսով, իրավունքը գիտակցված նորմերի ամբողջություն է: Այն նաև մարդկանց կամքի դրսևորումն է, քանի որ դրանում սահմանվում է նրանց ապագա վարքագիծը, իրավունքի միջոցով կենսագործվում են սուբյեկտիվ շահերը, պահանջմունքները, նպատակները¹:

Իրավունքը հասարակության պետական կամքն է², և ոչ թե կառավարող դասի, այլ հատկապես հասարակության: Պետական կամքի նորմատիվային հասկացության նման մեկնաբանությունում նորը բխում է համամարդկային տեսանկյունից, իրավունքի իմացության անհրաժեշտության ընդունումից, դրա հասկացության բացահայտումից վերջինիս ընդհանուր, սոցիալական և դասային հիմքերի համակցման հաշվառմամբ:

Իրականում, պետությունով «անցնում», կամ որ նույն բանն է, «օրենքի կարգավիճակ է ստանում», բոլոր մարդկանց համար պարտադիր է դառնում ոչ միայն իշխանական դասի, այլ նաև տվյալ հասարակության դասերի, շերտերի և այլ սոցիալական ձևավորումների շահերը և հավակնությունները արտահայտող կամքը: Ձգտելով առկա հակասությունների նվազեցման և հաղթահարմանը, տարբեր սոցիալական շերտերի միջև փոխզիջմանը՝ պետությունը հաշվի է առնում, շտկում և ընդհանրացնում հասարակության բարդ և հակասական կամքը՝ տալով դրան նոր հատկություններ և համընդհանուր արտահայտում այն պետական կամային արտահայտման ձևով: Կամքի այլ տարատեսակներից պետական կամքը տարբերվում է առաջինը, նրանով, որ դրանում կենտրոնացվում են բնակչության տարբեր դասերի և խմբերի տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և այլ հետաքրքրությունները և հավակնությունները, երկրորդը, այն, լինելով

● ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ № 90 2015

¹ Տե՛ս Վաղարշյան Արթուր, «Պետության և իրավունքի տեսություն-2: Դասախոսություն»: Երևան, 2011, էջ 19:

² Տե՛ս Дробышевский С. А., “Политическая организация общества и право как явления социальной эволюции”. М., 2015, с. 15-16.

անկախ առանձին անձանց և միավորումների կամքից, պարտադիր է ամբողջ հասարակության համար, երրորդը, այն արտահայտվում է պետությունից բխող և դրա կողմից պահպանվող ընդհանուր պարտադիր դրույթներում, վարքագծի կանոններում, որոնք անվանվում են իրավական կամ իրավաբանական նորմեր, հանդիսանում են մարդկանց միջև հարաբերությունների տարատեսակ իշխանական-պաշտոնական կարգավորիչներ:

Հատկապես հասարակության նման պետական կամքը, որը մարմնավորված է իրավական նորմերում, հանդիսանում է հենց իրավունքը:

Իրավունքի էությունը և բովանդակությունը սահմանվում է ոչ միայն տվյալ հասարակության տնտեսական կառուցվածքով, այլ նաև քաղաքականությամբ, բարոյականությամբ, իրավագիտակցությամբ, գիտությամբ, մշակութային, կրոնով և սոցիալական կյանքի այլ բոլոր իրականություններով, որոնք ձեռք են բերվել քաղաքակրթության մակարդակով:

Հատուկ ուշադրության է արժանի այնպիսի համամարդկային գործոնը, որը արդեն մի քանի հարյուրամյակ ունի հզոր ազդեցություն իրավունքի ձևավորման և զարգացման վրա, ինչպես մարդու բնական, ի ծնե, անօտարելի իրավունքի վերաբերյալ ուսմունքն է, որը պետք է ընկած լինի տվյալ պետությունում գործող պոզիտիվ, պաշտոնական իրավունքի հիմքում: Միայն այս դեպքում, համաձայն բնական-իրավական ուսմունքի (Հ. Գրոցիոս, Բ. Սպինոզա, Թ. Հոբբս, Զ. Լոկ, Ս. Պուֆենդորֆ, Ֆ. Վոլտեր, Շ. Մոնտեսքյո, Ժ-Ժ. Ռուսո, Ա.Ն. Ռադիշև և ուրիշներ), վերջինս ընդունվում է մարդկային գիտակցությանը, բնույթին համապատասխանող, և այդ իսկ պատճառով որպես մարդասիրական և արդարացի:

Կանտից հետո, երբ բնական-իրավական տեսության կողմից հռչակված օրենքները, որոնք սինթեզում են իրավագիտակցության և բարոյականության սկզբունքների և գաղափարների վերաբերյալ համամարդկային պատկերացումները, առաջին անգամ ստացան պետական կամքի որակով արտահայտում ֆրանսիական հեղափոխության հիասքանչ փաստաթղթերից մեկում՝ Մարդու և քաղաքացու ա-

զատությունների հռչակագրում (1789 թվական), դրանք անցան բարդ և երկար ճանապարհ, որը նշանավորվեց Միավորված Ազգերի Կազմակերպությունում Մարդու իրավունքների հանդիսանուր հռչակագրի (1948 թվական) միջազգային-իրավական ընդունմամբ և անձի իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ միջազգային և ներպետական փաստաթղթերում դրանց հետագա զարգացմամբ³:

Այս կամ այն պետության իրավունքը մարդու և քաղաքացու բնածին, հիմնարար իրավունքների և ազատությունների ընդունման և պաշտպանության գաղափարներին համապատասխանում է կամ չի համապատասխանում հարցը՝ դարձավ տվյալ պետության և իրավունքի դեմոկրատական կամ ամբողջատիրական բնույթի սահմանման միջազգային ընդունված չափորոշիչ:

Խորհրդային անցյալում տասնամյակների ընթացքում բնական-իրավական տեսությունը մյուսներին, այսպես կոչված «գաղափարական, բուրժուական» ուսմունքներին զուգահեռ երկար ժամանակ դոգմատիկ դիտարկվում էր որպես պաշտոնական գաղափարախոսության հետ անհամատեղելի և իրավագիտությունում գերակայում էր բնական և պոզիտիվ իրավունքների անհիմն հակադրումը:

Բնական-իրավական տեսության գաղափարների ազդեցությունը ժամանակակից ազգային իրավունքի զարգացման վրա ստացավ պաշտոնական ընդունում և արտահայտում ՀՀ Սահմանադրությունում:

Դրա հետ անմիջականորեն կապված է ազգային իրավունքի բարոյական հիմքերի խորացման, ժողովրդավարական հասարակության իրավունքի և բարոյականության մերձեցման, դրանց միջև ծագող հակասությունների հնարավոր հաղթահարման ներկայիս գործընթացը: Համապատասխանաբար նոր երևույթներից մեկը, որը բնութագրում է իրավունքին նորմատիվային մոտեցումը, կայանում է իրավունքի բնական դպրոցի գաղափարներից նախկինում գոյություն ունեցող հեռացման լիարժեք հաղթահարման ձգտման մեջ, վերջինս ապահովում է բնական և պոզիտիվ իրավունքի միասնությունը տեսությունում և գործնականում:

³ Մանրամասն տե՛ս Ковалев А. А., “Международная защита прав человека”. М., 2013, с. 62-146.

Այսպիսով, նրանում, որ իրավունքը՝ հասարակության պետական կամքն է իր զարգացման տվյալ փուլում, որը պայմանավորված է իր գոյության տնտեսական, քաղաքական, հոգևոր և այլ պայմաններով, կայանում է իրավունքի համամարդկային և դասակարգային էությունը: Դրա անմիջական արտահայտում հանդիսանում է իրավունքի պետական-կամային բնույթի արտահայտումը: Իրավունքի այդ հատկանիշի վերլուծությունը անքակտելի կապված է դրա կարևոր այլ հատկանիշի՝ նորմատիվության դիտարկման հետ:

Իրավունքի նորմատիվային բնույթը կայանում է նրանում, որ իրավունքը որպես հասարակության պետական կամք արտահայտում է տվյալ պետությունում պաշտոնապես ընդունվող և գործող իրավական նորմաների համակարգն իրենց նյութական հասկացությունում:

Իրավագիտությունում նորմերի այդ համակարգն ընդունված է անվանել իրավունք օբյեկտիվ իմաստով, նկատի ունենալով, որ այն, հանդիսանալով հասարակության պետական կամքը, կախված չէ առանձին անհատների կամքից և հարմարեցված չէ որևէ կոնկրետ սուբյեկտի: Դրանով իսկ օբյեկտիվ իրավունքը (նորմերի համակարգը) տարբերվում է իրավունքից սուբյեկտիվային իմաստով (սուբյեկտիվ իրավունք) որպես իրավահարաբերության այս կամ այն մասնակցի (սուբյեկտի) իրավունք (լիազորություններ):

Իրավունքի նորմատիվային հատկանիշը հնարավորություն է տալիս բացատրել իրավունքի էության, բովանդակության և ձևի հարաբերակցությունը:

Դա բարդ, տարբեր հեղինակների, այսինքն իրավունքի նորմատիվային հասկացության համախոհների կողմից տարբեր կերպ մեկնաբանվող հարց է: Հեղինակներից ոմանք միահյուսում են իրավունքի բովանդակությունը դրա էության, մյուսները՝ դրա ձևի հետ⁴:

Այս հարցի ճիշտ լուծում կարելի է գտնել՝ դիտարկելով վերջինիս պետական-կամային և նորմատիվային հատկանիշների տեսանկյունից: Եթե իրավունքի էությունը, այսինքն տվյալ երևույթում գլխավորը, կայունը, օրինաչափը

կայանում է նրանում, որ այն հանդիսանում է հասարակության պետական կամքը, ապա դրա բովանդակությունը կազմում է այդ կամքի նորմատիվային արտահայտումը՝ պետությունից բխող ընդհանուր պարտադիր դրույթների, վարքագծի կանոնների համակարգ, որոնք իրենցից ներկայացնում են սոցիալական նորմաների առանձնահատուկ տարբերակ: Այլ կերպ, քան իշխանության կողմից ընդհանուր պարտադիր նորմերի հրապարակման կամ սանկցիավորման ուղիով, անհնարին է վերածել հասարակական կամքը օրենքի, արտահայտել այն որպես պետական: Դրանով իսկ իրավունքի բովանդակությունը հսկում է տվյալ հասարակության իրավունքի էությունը այն կազմող իրավական նորմաների ամբողջ բազմաձևությունում⁵:

Առանձին վերցված նորմն ելակետային կառուցվածքային տարր է, առաջնային բջջային իրավունքը:

Իրավունքի նորմերը տարբերվում են այլ սոցիալական նորմերից (սովորույթներ, բարոյականության, հասարակական միավորումների նորմաներ և այլն) միայն իրեն բնորոշ առանձնահատկություններով, մասնավորապես, պետության հետ կապ, պետական հարկադրանքով խախտումներից պաշտպանություն, ընդհանուր պարտադիրություն, պաշտոնական որոշակիություն, ինստիտուցիոնալություն, հասարակական հարաբերությունների պաշտոնական կարգավորիչի որակ:

Պետության հետ իրավունքի նորմերի կապը կայանում է նրանում, որ դրանք ի տարբերություն այլ սոցիալական նորմերի, հրատարակվում կամ սանկցիավորվում են պետության կողմից, և պահպանվում ոչ միայն դաստիարակությամբ և համոզմամբ, որը բնորոշ է նաև այլ սոցիալական նորմերին, այլ նաև, երբ դա անհրաժեշտ է, հարկադրական իրավական սանկցիայի կիրառությամբ:

Իրավագիտությունում, ինչպես հայտնի է, արդարացի քննադատության է արժանացել Վիշինսկու անվան հետ կապված ձևակերպումը, որը իրավունքը հանգեցնում է հարկադրանքի միջոցներին, իսկ դրա բոլոր կիրառություն-

⁴ Տե՛ս Фарбер И. Е., “О сущности права”. Саратов. 1959. ст. 45., Иодде О. С., Шаргородовский М. Д., “Вопросы теории права”. М., 1961. ст. 53-54, 56 և այլն:

⁵ Տե՛ս Захарцев С. И., “Некоторые проблемы теории и философии права”. М., 2014, ст. 45-46.

ները «ապահովվում են պետության հարկադրական ուժով»: Նման արտահայտությունները հստակ չեն, անընդունելի են, քանի որ քաղաքացիների մեծամասնությունը, չնայած երկրում սոցիալ-տնտեսական դժվարություններին ինքնակամ և գիտակցաբար համապատասխանեցնում են իրենց վարքագիծը իրավունքի նորմերին: Սակայն, ի տարբերություն բարոյականության, կորպորատիվ և այլ սոցիալական նորմերին, որոնց կատարման համար հարկադրանքի միջոցներ են հանդիսանում հասարակական ազդեցության տարբեր միջոցները, իրավունքի հետևում միշտ «կանգնած» է պետական համակարգը, որը իրավական նորմերի խախտման ժամանակ ունակ է հարկադրանք կիրառել դրանց պահպանության համար: Հետևաբար, «ոչ թե պետության հարկադրական ուժով իրավունքի ապահովման», այլ որպես իրավական նորմերի իրականացման, խախտումներից պաշտպանության երաշխիքի պետական հարկադրանքի կիրառման հնարավորությունում է կայանում իրավունքի կարևորագույն առանձնահատկություններից մեկը:

Շարադրվածի հետ ուղղակի կապված է իրավունքի այլ կարևորագույն գիծը՝ պարտադիրությունը: Այն պետական ինքնիշխանության հետևանք և արտահայտում է: Իրավական նորմերի բոլոր այլ տարատեսակությունները (բարոյականություն, կորպորատիվություն, կրոնականություն և այլն) պարտադիր են բնակչության այս կամ այն հատվածի համար: Եվ միայն իրավունքը՝ նորմերի համակարգը, պարտադիր է բոլորի համար: Դրանով իսկ իրավունքին տրվում է հասարակության ամբողջ իրավական համակարգի օրինականության և իրավակարգի նորմատիվային հիմքերի դերը:

Իրավունքի այլ անբաժանելի գիծը՝ պաշտոնական սահմանվածությունն է, այսինքն նորմերի ճշտություն, հստակություն, ծավալություն, կայունություն, որին մասնավորապես նպաստում են դրանց այնպիսի ներքին հատկություններ, ինչպես իրավական նորմերի առանձնահատուկ կառուցվածքը և դրանց ար-

տաքին ձևավորման իրավաբանական տեխնիկան:

Իրավունքի առանձնահատուկ կարևոր հատկություն, որը վերջինիս հաղորդում է պաշտոնական ամրագրում, հանդիսանում է վերջինիս ինստիտուցիոնալությունը, այն, ըստ իր նշանակության, կարող է դիտարկվել նաև որպես իրավունքի իր նորմատիվային հատկանիշից բխող ինքնուրույն, տարբերակիչ առանձնահատկություն, որպես ձևական որոշակիություն:

Իրավունքի որոշակիությունը (ինստիտուցիոնալությունը) բնութագրվում է երկու կողմերով: Առաջինը կայանում է նրանում, որ ի տարբերություն բարոյականությունից, իրավագիտակցությունից և հասարակական գիտակցման այլ ձևերից իրավունքը դասում է կառուցվածքի ինստիտուցիոնալ տեսակին: Դրա համակարգը (ներքին կառուցվածքը) իրենից ներկայացնում է իրավական հաստատությունների, ինստիտուցիոնալ ձևավորումների համախումբ, որոնց դասվում է իրավունքի նորմը իրավական ինստիտուտները, իրավունքի ոլորտները (և ենթաոլորտները):

Իրավունքի որոշակիության երկրորդ կողմը կայանում է նրանում, որ այն ձևավորող նորմերը հրատարակվում կամ սանկցիավորվում են պետության կողմից խիստ որոշակի ձևերով, օրինական համակարգերում, որոնցից են հանդիսանում իրավունքի տարբեր աղբյուրները, և ամենից առաջ օրենքները⁶:

Իրավունքի ձևի (աղբյուրի) տակ ընկալվում է հասարակության պետական կամքի արտահայտման որոշակի եղանակները (միջոցները): Ձևը ցույց է տալիս, թե ինչպիսիք են իրավունքի արտաքին արտահայտումները, ինչ ձևով է այն առկա և գործում իրական կյանքում: Ձևի միջոցով տեղի է ունենում պետական կամքին հասանելի և համընդհանուր բնույթի հաղորդում, այդ կամքի պաշտոնական իրականացում: Ձևի միջոցով իրավունքը, կարծես, ստանում է «կյանքի ուղեգիր», ձեռք բերում իրավաբանական ուժ:

Իրավունքի արտահայտման ձևերի ձևավորված տարատեսակությունների աղբյուրներ-

⁶ Ст'ю Кудрявцев В. Н., "Юридические нормы и фактическое поведения" // Сов. государство и право. 1980. № 1. ст. 15, Алексеева С. С., "Право - институциональное социальное образование" // Вопросы теории государства и права. Саратов.. 1983. ст. 7.

րին (իրավունքի աղբյուրներ իրավաբանական իմաստով) դասվում են իրավական ավանդույթը, դատական նախադեպը, նորմատիվային բովանդակությամբ պայմանագրերը, նորմատիվ ակտը: Իրավունքի թվարկված նորմերը պետք է դիտարկվեն համապատասխան իրավական համակարգում իրավունքի այս կամ այն տեսակի գոյության և զարգացման կոնկրետ պայմանների հաշվարկով:

Ազգային իրավունքի արտահայտման հիմնական, առավել տարածված ձև հանդիսանում են նորմատիվ-իրավական ակտերը, որոնց շարքում առաջատար տեղը պատկանում է օրենքին:

Սահմանադրությանը համապատասխան օրենքը՝ խորհրդարանի կողմից ընդունված նորմատիվ ակտն է, որը հրապարակվում է խիստ որոշակի ժողովրդավարական գործընթացի միջոցով առավել կարևոր հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար և օժտված է բարձրագույն իրավաբանական ուժով: Օրենքների և կանոնակարգային նորմատիվային ակտերին զուգահեռ ազգային իրավունքի արտահայտման ձևեր հանդիսանում են նորմատիվային բովանդակությամբ իրավական ավանդույթները, պայմանագրերը և իրավունքի այլ աղբյուրները: Այսպիսով, իրավական նորմը և օրենքը, ինչպես նաև իրավունքի ցանկացած այլ իրավաբանական աղբյուր, հարաբերակցվում են միմյանց հետ որպես իրավունքի բովանդակություն և ձև:

Իրավունքի բովանդակության և ձևի առանձին դիտարկումը տրամաբանորեն թույլատրելի է միայն գիտական աբստրակցման կարգով, հետազոտության հարմարավետության նպատակներով: Իրականում դրանք, ինչպես ճիշտ նկատում է Ա.Ֆ. Շեբանովը, «միմյանցից զատ գոյություն չունեն, իրավունքի անձև բովանդակությունը նույնքան անիմաստ է, ինչպես նաև դրա բովանդակությունից զուրկ ձևը: Իրավունքի բովանդակությունը առկա է միայն այնքանով, որքանով այն ձևակերպված է, միայն որոշակի ձևի հետ միասնությունում գոյություն ունի տվյալ իրավունքի կոնկրետ բովանդակությունը: Այդ իսկ պատճառով խորապես սխալ կլիներ կարծել, որ իրավունքի ձևը

իրավական բովանդակության պարզագույն թաղանթն է»: Իրականում իրավունքի ձևը՝ դա իրավունքի բովանդակության «գոյության ձև» է, «դրա կազմակերպման, դրան որոշակիության, օբյեկտիվության տրման միջոց»⁷: Հատկապես իրավունքի բովանդակության և ձևի միասնությունից բխում է դրա նորմատիվային ընկալումը:

Իհարկե, չի կարելի հաշվի չառնել, որ ոչ ցանկացած իրավունք, որը դուրս է եկել այս կամ այն պետական գրասենյակից կամ առավել ևս «դարձված օրենք», համարժեք արտահայտում է հասարակության կամքը: Ակնհայտ է, որ իրավունքի համար այդ պարտադիր պահանջին չեն համապատասխանում վարչական ակտերում (օրինակ, կապի, հաղորդակցության ուղիների, քաղաքացիական օդագնացության, մաքսային ծառայությունների, առևտրի և այլ մարմինների) դժբախտաբար հաճախ հանդիպող այսպիսի նորմերը, որոնցում թույլատրվում է քաղաքացիների ազատությունների և իրավունքների, նրանց արժանապատվության, նյութական, բարոյական-մշակույթային հետաքրքրությունների ոտնահարում, գերակայում են նեղ վարչական շահերը:

Դրա հետ կապված իրավունքի տեսությունում հասունացել է իրավունքին որպես հասարակության կամքին Սահմանադրության հիման վրա օրենքներում, կանոնակարգային նորմատիվային ակտերում և այլ իրավաբանական աղբյուրներում պարունակվող առանձին նորմերի համապատասխանության հստակ գիտական չափորոշիչների մշակման անհրաժեշտությունը:

Ինչպես նշում է Վ.Մ. Բարանովը, իրավունքի նորմի արդարացիությունը արտահայտում է «մարդկային առաջընթաց գործունեության զարգացման տեսակը, մակարդակը կամ տարրը արտացոլելու իմացական-գնահատումային կերպարի տեսքով դրա բովանդակության և ձևի պիտանելիության աստիճանը», որը ստուգվում է գործնականով: Դրան ի հակադրություն, փիլիսոփայական և հատուկ-իրավաբանական իմաստներով կեղծ հանդիսանում է, ըստ նրա կարծիքի, եթե իրավական նորմը «օբյեկտիվորեն պարունակում է համազգային,

⁷ Տե՛ս Շեբանов А. Ф., «Форма советского права». М., 1968. ст. 24-25.

համապետական շահերի կարգավորվող գործունեության առաջընթաց-դրական զարգացում»⁸:

Իրավունքին համապատասխանող հանդիսանում են միայն արդարացի նորմերը: Ինչ վերաբերվում է հասարակության պետական կամքին, բնական օրենքներին որպես պոզիտիվ իրավունքի բարոյական հիմքերին (բարոյա-էթնիկ սկզբունքներին) չհամապատասխանող նորմերին, որոնք խախտում են քաղաքացիների ազատությունները և իրավունքները, և դրանով կամ որևէ այլ կերպ հակասում Սահմանադրությանը, ապա դրանք կեղծ նորմեր են, որոնք չպետք է կիրառվեն և օրենքով հաստատված կարգով պետք է ենթարկվեն փոփոխության կամ անվավեր պետք է համարվեն:

Անհրաժեշտ է նշել, որ հասարակության պետական կամքին առանձին նորմերի համապատասխանության գնահատման վերը առաջարկած չափորոշիչները վերաբերվում են միաժամանակ ինչպես իրավունքի բովանդակությանը, այնպես էլ, ձևին:

Շարադրվածից տեսանելի է, որ ազգային իրավունքի բովանդակության և ձևի հստակ տարբերությանը զուգահեռ իրավունքի նորմերի նորմատիվային հատկանիշը ընդգծում է դրանց միասնությունը, մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը, օրինականության և իրավակարգի ամրապնդումը, հասարակության և պետության առջև ծառայած խնդիրների լուծման իրավական ապահովվածության ուղղվածությունը:

⁸ Ст'и Баранов В. М., “Истинность норм советского права. Проблемы теории и практики”. Саратов, 1989, ст. 231, 245.

Արթուր Նազարեթյան

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի «Քաղաքացիական իրավունք և քաղաքացիական դատավարություն» ամբիոնի հայցորդ

Վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության կարգը

Հոդվածը վերաբերում է վճռաբեկ դատարանում գործերի քննության կարգին: Դրանում վերլուծված են հայրենական և ռուս գիտնական իրավաբանների կարծիքները վճռաբեկ բողոքարկման ինստիտուտի իրականացման հիմքերի մասին, ներկայացված են հեղինակային մի շարք առաջարկներ վճռաբեկ դատարանում գործով վարույթի կասեցման հիմքերն ընդարձակելու և գործի քննությունը հետաձգելու մասին:

Անդրադարձ է կատարվել նաև գործի վճռաբեկ քննության սահմաններին:

Առաջարկ է արվել ընդլայնել վճռաբեկ բողոքի քննության սահմանները, և վճռաբեկ դատարանին իրավունք վերապահել օրինականության շահերից ելնելով՝ դուրս գալ վճռաբեկ բողոքի փաստարկների սահմաններից և գործը քննել ողջ ծավալով:

Բանալի բառեր. վճռաբեկ դատարան, վճռաբեկ բողոք, տնօրինչականության սկզբունք, քաղաքացիական դատավարություն, վարույթի կասեցում, գործի քննության հետաձգում, գործի քննության սահմաններ:

Арту́р Назаре́тян

Соискатель кафедры гражданского права и гражданско-процессуального права Российско-Армянского (Славянский) университета

Порядок рассмотрения дел в кассационном суде

Статья относится к порядку рассмотрения дел в суде кассационной инстанции. В нем проанализированы мнения отечественных и русских ученых юристов об основах осуществления института кассационного обжалования, сделан ряд предложений о расширении основ приостановления производства по делу в суде кассационной инстанции и отложении рассмотрения дела. Сделана ссылка также о пределах рассмотрения дела в кассационной инстанции. Было сделано предложение, расширить пределы рассмотрения кассационной жалобы и кассационному суду предоставить право, исходя из интересов законности, выйти за пределы аргументов кассационной жалобы и дело проверить в полном объеме.

Ключевые слова: кассационный суд, кассационная жалоба, принцип диспозитивности, гражданское судопроизводство, приостановление производства, отложение рассмотрения дела, пределы рассмотрения дела.

Artur Nazaretyan

Post-graduate student at the Russian-Armenian (Slavonic) University

The Order of Examination of Cases in the Court of Cassation

This article refers to the order of examination of cases in the Court of Cassation. Here are analyzed the opinions of native and Russian scientist lawyers about the institute of the cassation appeal, also proposal is provided for on enlarging the grounds of suspending the proceedings and delaying the consideration of the case.

Reference has been also made to the boundaries of the case of the cassation examination. A proposal has been made to extend the boundaries of the cassation appeal, and taking account the interests of legality to entitle the Court of Cassation a right to to get out of the boundaries of the cassation appeal arguments and fully examine the case.

Keywords: Court of Cassation, cassation appeal, the principle of optionality, civil procedure, suspension of proceedings, delaying of the case examination, boundaries of the case examination.

Նելլի Աղաբաբյան

Երևանի պետական համալսարանի իրավագիտության
ֆակուլտետի «Քրեական դատավարություն և
կրիմինալիստիկա» ամբիոնի ասպիրանտ

**Անչափահասին վերագրվող հանցանքի վերաբերյալ վարույթով
քրեական գործը կարճելը և քրեական հետապնդումը դադարեցնելը**

Անչափահասությունն անձին բնութագրող այն հատկանիշն է, որը սահմանում է նրա հատուկ կարգավիճակը քրեական դատավարությունում: Այն դրանով օժտված անձին ընձեռում է առանձնահատուկ հնարավորություններ, որոնք արտացոլվում են քրեական գործերի ըստ էության լուծման մեխանիզմում: Համանման մեխանիզմներից է քրեական գործի կարճումը կամ քրեական հետապնդման դադարեցումը:

Անչափահասների նկատմամբ գործերի վարույթները պետք է տարբերվեն բոլոր այլ քրեական գործերի վարույթներից հնարավորինս բարենպաստ պայմանների ապահովմամբ, որոնք առավելագույնս կնպաստեն անչափահասների իրավունքների և օրինական շահերի ապահովմանը: Այսինքն պետք է գոյություն ունենա յուրաքանչյուր արդարադատության հատուկ համակարգ, որը կերաշխսավորի արդարացի արդարադատություն անչափահասների նկատմամբ: Նախաքննության փուլում անչափահասի նկատմամբ քրեական գործը կարճելը լիովին համապատասխանում է այդ պահանջին:

Բանալի բառեր. անչափահաս, քրեական գործով վարույթ, քրեական գործը կարճել, քրեական հետապնդումը դադարեցնել, նախնական քննություն:

Нелли Агабабян

аспирант кафедры уголовного
процесса и криминалистики юридического
факультета ЕГУ

**Прекращение уголовного дела по производству преступления, совершенного
несовершеннолетним, и прекращение уголовного преследования**

Несовершеннолетие является той чертой личности, которым определяется его особое положение в уголовном судопроизводстве. Оно дает такому человеку уникальные возможности, которые в частности выражаются в механизмах решения уголовных дел по существу. Аналогичным механизмом является прекращение уголовного дела или прекращение уголовного преследования.

Производство по делам несовершеннолетних должно отличаться от всех других уголовных производств обеспечением, по возможности, благоприятных условий, которые будут максимально содействовать обеспечению прав и законных интересов несовершеннолетних. Это означает, что должна существовать специальная система ювенальной юстиции, гарантирующая правосудие в отношении несовершеннолетних. На этапе предварительного следствия прекращение уголовного дела в отношении несовершеннолетних, полностью соответствует этому требованию.

Ключевые слова: несовершеннолетний, производство по уголовному делу, прекращение уголовного дела, прекращение уголовного преследования, предварительное следствие.

Nelly Aghababyan

PhD student of the Chair of Criminal Proceedings
and Criminalistics of the Law Department of YSU

Termination of criminal proceedings and criminal prosecution against minors

Minority is the feature of a person that defines his special status in the criminal procedure. It gives such person unique opportunities specifically expressed in the mechanisms of solving criminal cases. The similar mechanism is the termination of the criminal case or criminal prosecution.

Juvenile trials should vary from any other criminal proceedings by providing as favorable conditions as

possible, which should mostly foster the protection of rights and legitimate interests of minors. This means that there should be a special juvenile justice system that guarantees the juvenile justice. At the stage of the preliminary investigation the termination of criminal proceedings against minors fully complies with this requirement.

Keywords: minor, criminal proceedings, termination of criminal case, termination of criminal prosecution, preliminary investigation.

* * *

Հարություն Գևորգյան

ՀՀ ՊՆ ՌԱՎ ռազմատեխնիկական համագործակցության բաժնի գլխավոր մասնագետ, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի «Քաղաքացիական իրավունք» ամբիոնի հայցորդ

Սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի առաջացումը

Հոդվածում կատարվել է բնակելի տարածության օգտագործման, մասնավորապես սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի հիմնախնդիրների վերլուծություն: Քննարկվող թեմայի վերաբերյալ ամբողջական պատկերացում կազմելու համար ուսումնասիրվել են ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի որոշումները, օրենսդրությունը, իրավակիրառ պրակտիկան, ինչպես նաև՝ միջազգային փորձը:

Բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի հարցերը կանոնակարգող ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածը չի արտացոլում սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամների բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքի իրավական բնույթը, ինչը լուրջ խնդիրներ է հարուցում իրավակիրառ պրակտիկայում: Ուստի, առկա խնդիրները լուծելու, ինչպես նաև օրենսդրության կատարելագործման նպատակով առաջարկվում է 225-րդ հոդվածում կատարել համապատասխան լրացումներ:

Բանալի բառեր. բնակելի տարածություն, բնակարան, սեփականատիրոջ ընտանիքի անդամ, օգտագործման իրավունք, իրավական բնույթ:

Арутюн Геворгян

главный специалист отдела военно-технического
Сотрудничества военно-промышленного управления МО РА,
Соискатель кафедры гражданского права юридического факультета ЕГУ

Возникновение права пользования жилым помещением членов семьи собственника

В статье проанализированы проблемы правового регулирования пользования жилым помещением, в частности права пользования жилым помещением членов семьи собственника. Для полного представления рассматриваемой темы, в статье были изучены решения Кассационного суда РА, законодательство и правоприменительная практика, а также международная практика. Статья 225 гражданского кодекса РА, регулирующая вопросы права пользования жилым помещением, не отражает правовую природу права пользования жилым помещением членов семьи собственника, что вызывает серьезные проблемы в правоприменительной практике. В качестве решения проблем, а так же в целях усовершенствования законодательства, предлагается внести соответствующие дополнения в статью 225 гражданского кодекса РА.

Ключевые слова: жилое помещение, жилище, член семьи собственника, право пользования, правовая природа.

Harutyun Gevorgyan

Senior specialist of military technical cooperation section
of defence industrial department of MoD of RA,
PhD student of the Civil law chair of law faculty of YSU

The Emergence of the Right to Use of Dwelling for the Family Members of the Owner

The article analyzes the problems of legal regulation on the use of dwelling, in particular the right to use of dwelling by members of the owner’s family. To have a complete perception of the topic, the article examines the decisions of the RA Court of Cassation, national legislation and law enforcement practice, as well as international practice.

Article 225 of the RA Civil Code, regulating use of dwelling issues, does not reflect the legal nature of the right to use of dwelling by the members of the owner’s family, thus causing serious problems in practice. As a solution to the problems and for the purposes of improving the legislation, it is proposed to make the appropriate amendments to the article 225 of the RA Civil Code.

Keywords: dwelling, apartment, family member of the owner, right to use, legal nature.

* * *

Վարդան Սախկալյան

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

Իրավունքի էական հատկանիշները

Հոդվածում հեղինակը հանգամանորեն վերլուծության է ենթարկել իրավունքի՝ որպես սոցիալական նորմատիվ կարգավորիչի հիմնատարրի էական բնութագրիչները, բացահայտել է դրանց բովանդակային առանձնահատկությունները:

Բանալի բառեր. իրավունք, իրավունքի էություն, իրավունքի հատկանիշ, նորմատիվություն, որոշակիություն, իշխանական բնույթ:

Вардан Сахкалян

аспирант института философии,
социологии и права НАН РА

Существенные признаки права

В данной статье автор обстоятельно проанализировал существенные характеристики права, как основного элемента социально-нормативного регулятора, определил их содержательные особенности.

Ключевые слова. право, сущность права, признак права, нормативность, определенность, форма правления.

Vardan Sakhkalyan

PhD student of the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of NAS RA

The Essential Features of Law

The author analyzes in detail the essential characteristics of law, as a fundamental element of social and normative regulator, and defines their substantial features.

Keywords: law, the essence of the law, a feature of law, regulatory, certainty, governmental nature.

ՀՀ ՂԱՏԱԽԱՉՈՒԹՅԱՆ «ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ՀԱՆԳԵՍՈՒՄ ՏՊԱԳՐՎՈՂ ՀՈՂՎԱԾՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՉՎՈՂ ՂԱՀԱՆՁՆԵՐԸ

Հանդեսում տպագրվող հոդվածները պետք է կրեն գիտագործնական կամ ուսումնամեթոդական բնույթ: Հոդվածը պետք է վերաբերվի իրավագիտության ոլորտին, իսկ բացառիկ դեպքերում՝ մեծ հետաքրքրություն վայելող, գիտագործնական մեծ արժեք ներկայացնող ուսումնասիրություններին:

Սույն պահանջներին բավարարող հոդվածները երաշխավորվում են տպագրության համար Հանդեսի գլխավոր խմբագրի կողմից: Իսկ դրանց չբավարարելու դեպքում հոդվածները վերադարձվում են հեղինակին:

Հոդվածը ներկայացվում է թղթային՝ տպագիր, և էլեկտրոնային (Microsoft Word) տարբերակներով: Թղթային տարբերակը ներկայացնել Հանդեսի խմբագրություն՝ ՀՀ, ք. Երևան, Վ.Սարգսյան 5 հասցեով, իսկ էլեկտրոնային տարբերակն ուղարկել orinakanutyun@prosecutor.am հասցեով:

Հոդվածը պետք է պարունակի վերնագիր (մինչև 20 բառ) և շարադրվի 8-10 էջերի սահմաններում: Հոդվածին կից պետք է նաև երեք լեզուներով (հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն) ներկայացնել՝ ա) Սեղմագիր (Абстракт, Abstract), բ) Բանալի բառեր (Ключевые слова, Keywords), գ) Հեղինակի մասին հակիրճ տեղեկություն:

Սեղմագիրը 300-500 բառի սահմաններում պետք է պարունակի հոդվածի համառոտ շարահարանքը: Բանալի բառերի քանակը յուրաքանչյուր լեզվով չպետք է հինգից պակաս լինի:

Եթե հոդվածի հեղինակը գիտական աստիճան չունի, ապա հոդվածի հետ միասին պետք է ներկայացնի կարծիք (այսուհետ՝ Կարծիք)՝ տվյալ հոդվածի՝ գիտականորեն հիմնավորված լինելու, գիտական նորույթի, հոդվածում բարձրացված խնդրի ու դրա արդիականության մասին:

Իրավագիտության ոլորտին վերաբերվող հոդվածների դեպքում Կարծիք կարող է տալ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան ունեցող անձը, կամ իրավագիտության ոլորտում մեծ հեղինակություն վայելող իրավաբանը: Գիտության այլ ոլորտներին վերաբերվող հոդվածների դեպքում Կարծիք կարող է տալ այդ գիտության թեկնածուի կամ դոկտորի գիտական աստիճան ունեցող անձը, ինչպես նաև այդ գիտության ոլորտում մեծ հեղինակություն վայելող մասնագետը: Կարծիքը պետք է ստորագրվի այն տվողի կողմից և/կամ կնքվի իր աշխատավայրի կնիքով:

Հոդվածի հայերեն տեքստը շարադրել GHEA Grapalat, ռուսերեն տեքստը՝ Baltica Cyrillic, իսկ անգլերեն տեքստը՝ Times New Roman տառատեսակներով: Հոդվածի յուրաքանչյուր էջ պետք է լինի A4/201x297 մմ/ չափի և ունենան լուսանցքներ՝ ձախից՝ 30մմ, աջից՝ 10մմ, վերևից՝ 20մմ, ներքևից՝ 25մմ: Հոդվածի հիմնական տեքստը շարադրել 12 տառաչափով, միջտողային հեռավորությունը՝ 1.5, իսկ վերնագրերը՝ 14 տառաչափով և մուգ (Bold):

Այն դեպքում, երբ հեղինակն օգտվում է այլ անձանց, գիտնականների աշխատանքներից և այլ աղբյուրներից, այդ մասին պետք է պատշաճ ձևով նշում կատարվի տեքստում և/կամ հղումը տրվի ծանոթագրության միջոցով՝ յուրաքանչյուր էջում: Ծանոթագրության մեջ ներառել հետևյալ տվյալները՝ հեղինակ(ներ)ի ազգանուն(ներ)ը, անուն(ներ)ը, նյութի լրիվ անվանումը, հրատարակության տեղը, հրատարակչությունը, քաղաքը, տարեթիվը, հատորը, էջը: Օտարալեզու աղբյուրները չեն թարգմանվում: Ինտերնետային աղբյուրներից օգտվելու դեպքում ծանոթագրության մեջ պետք է նշվի ինտերնետային հասցեն, և հղում կատարելու վերջին ամսաթիվը: Արգելվում է այլ հեղինակների կարծիքը, միտքը, աշխատանքը ներկայացնել իբրև սեփական, օգտագործել ուրիշի գաղափարը, միտքը, վերլուծությունը առանց հղում կատարելու: Արգելվում է նաև այլ աղբյուրից վերցվածը թարգմանել կամ նախադասությունը ձևափոխել առանց հղում և/կամ ինքնուրույն վերլուծություն կատարելու:

Հանդեսում տպագրվող հոդվածներն ամբողջությամբ արտահայտում են հեղինակների դիրքորոշումներն ու վերլուծությունները և հնարավոր է չհամընկնեն ՀՀ դատախազության դիրքորոշման հետ: ՀՀ դատախազությունը պատասխանատվություն չի կրում հոդվածի հեղինակի արտահայտած կարծիքի համար: